

**T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ ULUSLARARASI SAVAŞ
HUKUKUNUN OLUŞUMU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sümeyye ÇELİK

**Danışman
Prof. Dr. Nuri YAVUZ**

ARTVİN-2023

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum **“Birinci Dünya Savaşı Öncesi Uluslararası Savaş Hukukunun Oluşumu”** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Artvin Çoruh Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2023

Sümeyye ÇELİK

TEZ KABUL TUTANAĞI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Nuri YAVUZ danışmanlığında, **Sümeyye ÇELİK** tarafından hazırlanan bu çalışma/...../..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda **oybirliği/oyçokluğu** ile Yüksek Lisans /Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Nuri YAVUZ

İmza:.....

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Nuri YAVUZ

İmza:.....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Faruk TAŞKIN

İmza:.....

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Özgür AKTAŞ

İmza:.....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

.... / /
Doç. Dr. Mustafa Çağatay KORKMAZ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

TEZ BEYANNAMESİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
ÖZET	VI
SUMMARY	VII
ÖNSÖZ	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SAVAŞ HUKUKUNUN DÜŞÜNSEL KÖKENLERİ

1. SAVAŞ NEDİR?	3
2. JUS AD BELLUM ve JUS IN BELLO KAVRAMLARI.....	5
3. HAKLI SAVAŞ DOKTRİNİ	6
4. HAKLI SAVAŞ DOKTRİNİNİN ORTAYA ÇIKARDIĞI PRENSİPLER	25
4.1. Jus ad Bellum Kriterleri.....	25
4.1.1. Haklı Gerekçe	25
4.1.2. Meşru Otorite.....	25
4.1.3. İyi Niyet.....	26
4.1.4. Orantılı Yöntem / Oransallık	26
4.1.5. Son Çare	26
4.1.6. Başarı İhtimali	26
4.2. Jus in Bello Kriterleri	27
4.2.1. Oransallık	27
4.2.2. Ayrımcılık.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

1899 VE 1907 LAHEY KONFERANSLARINA ZEMİN HAZIRLAYAN GELİŞMELER

1. LAHEY KONFERANSLARINA ZEMİN HAZIRLAYAN KONFERANSLAR.....	28
1.1. 1856 Paris Bildirgesi	28
1.2. 1863 Lieber'in 100 Nolu Genel Emirleri	31
1.3. 1864 Cenevre Sözleşmesi ve Kızılhaç Komitesinin Doğuşu	37
1.4. 1868 Petersburg Bildirgesi	38
1.5. 1874 Brüksel Konferansı Bildirgesi	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1899-1907 LAHEY KONFERANSLARI

1. 1899 I. LAHEY KONFERANSI	44
1.1. Konferansa Bulgaristan'ın Katılması ve Tayin Edilen Osmanlı Devleti Delegeleri....	45
1.2. Konferansın Programı	45
1.3. Konferansın Organizasyonu	46
1.4. Konferansta Tartışılan Konular ve Alınan Kararlar	47
1.4.1. Osmanlı Devleti'nin ve Bir Takım Devletlerin Cenevre Sözleşmesi Maddesine İtirazı	50
1.4.2. Uluslararası Daimi Tahkim Mahkemesinin Kurulması.....	51
1.5. Osmanlı Devleti'nin Konferans Sözleşmesini İmzalamaya Yaklaşımı.....	53
2. 1907 II. LAHEY KONFERANSI.....	53
2.1. Konferansın Programı	54

2.2. Konferans Öncesi Osmanlı Devleti'nin Aldığı Duyumlar, Çekinceler ve Bulgaristan'ın (B) Harfinde Oturması Meselesi	55
2.3. Programın Yayınlanmasının Ardından Devletlerin Talepleri	57
2.4. Konferansın Organizasyonu	57
2.5. Konferansa Katılan Devletler ve Alınan Kararlar	58
2.5.1. Uluslararası Daimi Tahkim Mahkemesi'nde Yapılan Değişiklikler	62
2.5.2. Uluslararası Ödül Mahkemesinin Kurulması	62
SONUÇ	66
KAYNAKLAR.....	69
EKLER	76
ÖZGEÇMİŞ	78

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.g.t.	: Adı Geçen Tez
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviri
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Y.A. HUS	: Yıldız Tasnifi Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
Y.A. RES	: Yıldız Tasnifi Sadaret Resmi Maruzat Evrakı
YEE	: Yıldız Tasnifi Esas Evrakı
Y. MRZ. d	: Yıldız Tasnifi Maruzat Defteri Fihristi
Y. MTV	: Yıldız Tasnifi Mütevni Maruzat Evrakı
Y. PRK. HR	: Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı
Y.PRK. KOM	: Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Komisyonlar Maruzatı

ÖZET

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ ULUSLARARASI SAVAŞ HUKUKUNUN OLUŞUMU

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar savaşın sınırlandırılmasına ilişkin tartışmalar hiçbir bağlayıcılığı olmayan haklı savaş doktrininde görüşülmüştür. Doktrin; kuvvete başvurma ne zaman haklı olabileceği, haklı bir savaşın nasıl sürdürülebileceği konuları üzerinde durmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise silahlanmanın artması uluslararası savaş hukukunun motivasyonunu oluşturmuş, devletler artık bu konularda adımlar atmaya başlamıştır. Savaş yasaklanamasa da yıkıcılığını azaltmak hedeflenmiştir. Bu oluşum ilk ayağını 1856 Paris Bildirgesi ile almıştır. Devamında ise; 1863 Lieber Yasası, 1864 Cenevre Sözleşmesi, 1868 Petersburg Bildirgesi, 1874 Brüksel Konferansı, 1899 I. Lahey Konferansı, 1907 II. Lahey Konferansı peş peşe gelmiş, I. Dünya Savaşı öncesi modern uluslararası savaş hukukunu oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Lahey konferansları, Uluslararası hukuk, Savaş hukuku, Osmanlı devleti.

SUMMARY

THE FORMATION OF INTERNATIONAL LAW OF WAR BEFORE THE FIRST WORLD WAR

Until the second half of the 19th century, debates on the limitation of war were discussed under the doctrine of just war, which was not binding. The doctrine emphasised when resort to force could be justified and how a just war could be waged. By the second half of the 19th century, the increase in armament constituted the motivation for the international law of war, and states started to take steps on these issues. Although war could not be banned, it was aimed to reduce its destructiveness. This formation took its first step with the Paris Declaration of 1856. Subsequently, the Lieber Law of 1863, the Geneva Convention of 1864, the Petersburg Declaration of 1868, the Brussels Conference of 1874, the Hague Conference I of 1899, and the Hague Conference II of 1907 came one after the other, forming the modern international law of war before World War I.

Keywords: Hague conferences, International law, Law of war, Ottoman state.

ÖNSÖZ

“Birinci Dünya Savaşı Öncesi Uluslararası Savaş Hukukunun Oluşumu” adlı bu çalışmada savaş hukukunun düşünsel kökenleri, I. Dünya Savaşı öncesi uluslararası savaş hukukuna ilişkin atılan adımlar doğrultusunda yapılan konferanslar, konferansların motivasyonu, savaş hukukuna dair nitel ve nicel sınırlandırmalarla ilgili konferansta alınan kararlar, alınan kararlara devletlerin aksiyonları incelenmiştir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 1899-1907 Lahey Konferanslarına ilişkin oldukça belge olmasına karşın, elbette gözden kaçırdığımız olmuştur ama diğer konferanslarla ilgili belge bulamamamız, literatürümüzde konferanslara ilişkin yeterince akademik çalışmanın olmaması bizi batı literatürüne yöneltmiş, belgelerin ve yapılan çalışmaların çevrilmesi epey zaman almış buda çalışmayı hazırlarken yaşanan en büyük zorluk olmuştur.

Bu çalışma sürecinde bana yol gösteren, kendisini rol model aldığım, öğrencilerinin kalplerine dokunan, öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyacağım danışmanım Prof. Dr. Nuri YAVUZ’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatım boyunca benden maddi manevi desteklerini esirgemeyen beni her zaman cesaretlendiren babam Osman ÇELİK’e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Aynı zamanda çalışmamda beni destekleyen belgeleri transkripsiyon etmeme yardımcı olan arkadaşım Semra KANAT’a teşekkür ederim. Son olarak beni her zaman motive eden, yüreklendiren sevgili gönül yoldaşım Oktay EMİNAĞAOĞLU’na teşekkür ederim.

Sümeyye ÇELİK

ARTVİN 2023

GİRİŞ

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar devletler kuvvete başvurmayı kendilerine ait temel bir hak olarak görmüşlerdir. Bu esnada kuvvete başvurma konusunun meşruiyeti ise sadece haklı savaş doktrininin konusu olmuştur. Buradaki meşruiyet ise kuvvet kullanımının sınırlandırılması ile ilgilidir. Hiçbir bağlayıcılığı olmayan haklı savaş doktrini kuvvete başvurma ne zaman haklı olabileceği, haklı olarak girilen ya da haklı bir savaşın nasıl sürdürülebileceği ve sınırları üzerinde durmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise silahlanmanın artması hatta bunun bir yarış halini alması uluslararası savaş hukuku oluşumunun motivasyonunu oluşturmuş, devletler artık bu konuda adımlar atmaya başlamıştır. Haklı savaş doktrini, modern anlamda uluslararası savaş hukukunun oluşumuna nüveler taşıdığı için birinci bölümde haklı savaş doktrini ve ortaya çıkardığı prensipler üzerinde durulmuştur. Antik dönemden, uluslararası düzeyde ilk adımların atıldığı 19. yüzyıla kadar ele alınmıştır.

İkinci ve üçüncü bölümde ise I. Dünya Savaşı öncesi modern uluslararası savaş hukukunun oluşumu incelenmiştir. Haklı savaş doktrininin uzlaştığı konular, ortaya çıkardığı prensipler 19. yy. da savaş hukukunun konusu haline gelmiş, artık normlara dönüşmeye başlamış ve bir bağlayıcılık kazanmıştır. Bu oluşum ilk ayağını 1856 Paris Bildirgesi ile almıştır. Devamında ise; 1863 Lieber Yasası, 1864 Cenevre Sözleşmesi, 1868 Petersburg Bildirgesi, 1874 Brüksel Konferansı, 1899 Lahey Konferansı, 1907 Lahey Konferansı peş peşe gelmiş ve I. Dünya Savaşı öncesi savaş hukukunun oluşumuna katkı sağlamışlardır. Kimi anlaşmalar yerel ya da imzalanmamış, onaylanmamış olsa da bu sözleşmeler 1899 ve 1907 konferanslarının temellerini atmıştır. Alınan kararlar, I. Dünya Savaşı öncesi genel kabul görülen 1899-1907 Lahey Sözleşmelerinde bütün olarak kendini göstermiştir.

İkinci ve üçüncü bölümde yer verdiğimiz 1914 öncesi düzenlenen savaş hukuku konferanslarına ilişkin literatürümüzde yeterince akademik çalışmaya erişemedik. Batılı kalemlerde de genel olarak 1899-1907 konferansları dışında kapsamlı bir şekilde yazılmış çalışmalara rastlayamadık. Bu yüzden Lahey konferansları dışındaki konferanslarda genel olarak makalelerden yararlandığımız için yayınlarından bilgi vermek daha doğru olacaktır. Çoğunlukla “Cabridge Üniversty Press”, International Rewiev of the Red Cross” ve American Journal of International Law”ın konuya ilişkin yayınlamış oldukları makalelerden yararlandık.

1899 ve 1907 Lahey konferansları ile ilgili, II. Lahey Konferansına ABD delegesi olarak katılmış olan Joseph H. Chote'un *The two Hague Conference* eserinin yanı sıra William Isaac Hull'un *The Two Hague Conferences and Their Contributions to International Law* ve James Brawn Scoot'un *The Proceedings of the Hague Peace Conferences* eserlerine sıkça başvurulmuştur. Yine Ahmet Tetik ve Şükrü Güzel'in I. Dünya Savaşı öncesi uluslararası savaş hukukunun oluşumunu ve 1911-21 arası ihlalleri incelemiş olduğu *Kızılây ve Kızılhaç Belgeleriyle Osmanlılara Karşı İşlenen Savaş Suçları* adlı eser ve Zeki Mesut Alsan'ın *Yeni Devletler Hukuku* adlı eserlerine de başvurulmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde de özellikle Yıldız Defterlerinde 1899-1907 Lahey konferanslarına delege olarak katılmış olan Turhan Paşa'nın notları ve bu konferanslara ilişkin oldukça belge mevcuttur. Bu belgeleri de elimizden geldiğince inceleyerek yukarıda adı geçen çalışmalarla karşılaştırma imkânı bulduk. Böylece Osmanlı Devleti'nin konferanslara ilişkin çekincelerine ve alınan kararlara tepkilerine de yer verilmiştir.

Bahsi geçen tüm çalışmalar tezimize yön vermiş ve bu çalışmalar ışığında hazırlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SAVAŞ HUKUKUNUN DÜŞÜNSEL KÖKENLERİ

1.SAVAŞ NEDİR?

Savaş olgusunu ilk insanlık tarihine kadar götürmek mümkündür. Yaman, insanın doğasında mevcut olan bu olgunun ilk defa Hz. Adem'in iki oğlu arasında baş gösteren düşmanlık kavramının milletlerarası hüviyet kazanması olarak yorumlamış¹ ve her alanın kendine göre bir tanımı bulunmakla beraber her dönemde farklı bakış açılarıyla yorumlandığı görülmüştür.

Varlık, farklı bakış açılarıyla yorumlanmaya açık olan bu terimin ortak uluslararası bir tanımının da olmadığını ifade etmiştir². Keskin'de hukuksal açıdan, terimin ortak bir tanımının olmadığını, neredeyse hukuk alanındaki her kalemin kendi tanımına yer verdiğini ifade etmiştir³. Bunun sebebinin, çeşitli kuvvet kullanma yöntemlerinin savaş sayılıp sayılamayacağı konusunda uluslararası hukukta objektif bir ölçütün belirlenememiş olmasından kaynaklandığı ileri sürülmüştür⁴.

Birleşmiş Milletler Cemiyetinin kuruluşundan önce savaş hakkı bütün milletlerce kabul edilmiş ve savaş devletlere ait temel haklardan biri olarak görülmüştür. Dolayısıyla yöneticiler veya milletler savaşın meşru sayılmasından ve takdir hakkının kendilerine bırakılmasından faydalanarak savaşı kendi meselelerine de alet etmişlerdir⁵. Bundan dolayı savaşın tanımlanması ihtiyacı savaşa başvurma hukuku ile ilgili çalışmaların odağı olmuştur⁶. Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşmasıyla savaş yasaklanmıştır. Yasaklanmasıyla birlikte uluslararası hukukta terimin tanımlanmasına ilişkin ilgide azalmıştır. Bununla birlikte BM Antlaşması savaş halini ve savaşa varmayan halleri “kuvvet kullanma” gibi tek bir terimde birleştirmiş, terimin tanımlanma ihtiyacı ortadan kalkmıştır⁷. Uluslararası hukukun kurucusu olarak kabul edilen Hugo Grotius'a göre savaş, hukuksal bir durum

¹ Ahmet Yaman, “Savaş”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s.190.

² Ali Bilgin Varlık, “Savaş Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”, *Avrasya Terim Dergisi*, C. 1, S. 2, 2013, s. 116.

³ Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyetler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 64.

⁴ M. Yasin Aslan, “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, *TBB Dergisi*, S. 79, 2008, s. 248; Keskin, *a.g.e.*, 64.

⁵ Zeki Mesut Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, C. 2, Ankara 1951, s. 407.

⁶ Varlık, *a.g.m.*, s. 116.

⁷ Funda Keskin Ata, “Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış”, *Mülkiye Dergisi*, C. 38, S. 3, 2014, s. 84; Keskin, *a.g.e.*, s. 64; Varlık, *a.g.m.*, s. 116.

içermektedir. Ona göre savaş, hukuku uygulama ve ihlal eden tarafı cezalandırma aracıdır⁸. Savaşın hukuki endişe taşımayan⁹ yaygın olarak bilinen siyasi tanımını Prusyalı General Carl Von Clausewitz yapmıştır. Ona göre savaş, politikanın başka araçlarla devamıdır ve politikanın bir aracıdır¹⁰. Savaşmayı ise, “bir tarafın zor kullanarak rakibine iradesini kabul ettirme eylemi” olarak göstermiştir¹¹. Onun siyasi tanımı ise siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmalarında en çok kabul görülen tanım olmuştur¹². Uluslararası hukuk, uluslararası ilişkiler ve savaş kuramları üzerine yaptığı önemli çalışmalarla bilinen ve iki topyekün savaş görmüş olan Quincy Wright’da savaş, “farklı ancak benzer türler arasında şiddet içeren temas” olarak tanımlamıştır¹³. Örnek tanımlamalardan anlaşılacağı üzere savaşın özünde şiddet vardır. Varlık, bu ve benzeri tanımların savaş, diğer kuvvet kullanma biçimlerinden ayırmadığından yetersiz kaldığını ifade etmiştir¹⁴. Bu nedenle savaşın hukuksal bir tanımının yapılması önemli olmuş ve uluslararası hukuk savaş olgusunu bazı belirleyici etkilere bağlamıştır. Bu belirleyici özellikler; “savaşın kuvvet kullanma hali olması”, “düşmanca bir tutum ve eylem içermesi” (niyet), “hukuki bir durum yaratması” ve “faalinin devlet olması”dır¹⁵.

Savaşa başvurma hakkının hangi durumlarda haklı olabileceği, haklı bir savaşın uygulanmasının nasıl olması gerektiği ise “*just war*” olarak tabir edilen “haklı veya adil savaş” anlamına gelen doktrinde ele alınmıştır¹⁶. Doktrinin ortaya çıkardığı ve savaş hukukunun düzenlendiği iki ana konu öne çıkmaktadır. Bunlar “*jus ad bellum*” ile “*jus in bello*” dur. *Jus ad bellum*, savaşa başvurma hukukunu ele alırken; *jus in bello* ise savaşın ve buna maruz kalanların hukukunu düzenlemiştir.

⁸ Funda Keskin Ata, a.g.m., s. 83.

⁹ Varlık, a.g.m., s. 117.

¹⁰ Klevis Kolasi, “Savaşın Değişen Niteliği ve *Jus ad Bellum*’un *Jus in Bello*’ya Etkisi”, *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 35, S. 1, 2017, s. 5; Burak Samih Gülboy, *Mutlak Savaş: Birinci Dünya Savaşı’nın Kökenleri Üzerine Clausewitzyen Bir Çözümleme*, Dergah Yayınları, 2019, s. 19-20.

¹¹ Gülboy, a.g.e., s. 20.

¹² Kolasi, a.g.m., s. 5.

¹³ Özgün Erler Bayır, Özden Selcen Sarı, “Quincy Wright”, *Savaş Kuramları*, (Ed. Erhan Büyükkakıncı), Adres Yayınları, 2015, s. 297-98.

¹⁴ Varlık, a.g.m., s. 117.

¹⁵ Varlık, a.g.m., s. 117-118; Keskin, a.g.e., s. 65-71.

¹⁶ Asım Öztürk, *İslam Savaş Hukukunun Kökenleri: Kur’an ve Sünnet’te Savaş*, İbni Haldun Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 10.

2.JUS AD BELLUM ve JUS IN BELLO KAVRAMLARI

İnsanlık tarihi kadar eski olan savaş eylemi yasaklanamasa da geçmişten günümüze değin bu eylemin sınırlandırılmasına ilişkin bir dizi çalışmalar olmuştur. Bu sınırlamanın ise savaşın belli kurallara göre açılması ve sürdürülmesi yönünde ortaya atılan fikirlerin normlara dönüşmesiyle mümkün olabileceği kanaatine varılmıştır. Bu bağlamda adil savaş ilkelerinden olan jus ad bellum ve jus in bello devreye girmektedir. Jus ad bellum geleneksel olarak, barış durumunda çatışma durumuna geçişi gerekçelendirirken, yasalar olarak savaşa başvurma hukukunu¹⁷ temsil ederken; jus in bello ise, savaşın adil bir şekilde nasıl yürütülebileceğini, dolayısıyla savaş içi hukuku, savaşanların birbirine karşı tutumunu düzenlemektedir.

Albone Geslin, “jus ad bellum” ifadesinin ima ettiğinin aksine terminotolojik olarak 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar ortaya çıkmadığını, savaşa başvurma hakkının geri çekildiği anda hukuk sözlüğünde ortaya çıktığını, bu nedenle bu ifadenin kullanılmasının savaş hukuku tarihindeki kırılmaları da vurguladığını ifade etmektedir. Bu kırılmaları üç ayrı zamanla ifade etmiştir. İlki antik dönemden savaşın ahlaki bir ifadesi olan haklı / adil savaş (justum bellum) doktrininin konuşlandırıldığı 19. yüzyıla kadar olan dönem. İkincisi 19. yüzyılda egemenlik iddiasının savaşı, uluslararası politikanın bir aracı olarak kullanılmasının kapısını açtığı dönem ve son olarak I. Dünya savaşının sona ermesinden bu yana, kuvvet kullanımına kural gücü taşıyan yanıt verme arzusu ortaya çıkmış ve jus ad bellum’a yol açmıştır¹⁸.

Robert Kolb’da her iki terimin Milletler Cemiyeti dönemine kadar kullanılmadığını ifade etmektedir. Bunun sebebini ise, hukukun iki dalı arasında kavramsal bir ayrım çizmeye yönelik herhangi bir doktrinsel ihtiyacın olmamasına bağlamaktadır¹⁹.

Walzer ise bir savaşın sebepleri ve kullanılan yöntemleriyle iki kere yargılandığını ifade etmektedir. Bu iki yargı türü mantıksal olarak birbirinden bağımsızdır. Walzer bu ikili arasındaki ayrımı aslında şu cümlelerle açığa kavuşturur: “Haklı bir savaş, haksızca

¹⁷Caner Kalaycı, “Jus ad Bellum ve Jus in Bello İlişkisi”, *Uluslararası İnsancıl Hukuk: Kavramlar, İlkeler ve Yeni Gelişmeler*, (Ed. Prof. Dr. Fatma Taşdemir, Dr. Öğrt. Üyesi, Gökhan Albayrak), Adalet Yayınevi, 2018, s. 61

¹⁸Albane Geslin, “From Justum Bellum to Jus ad Bellum: Conceptual Shifts or Mere Semantic Variations?” *Revue de Metaphysique et de Morale*, C. 64, S. 4, 2009, s. 460.

¹⁹Robert Kolb, “Origin of the Twin Terms Jus ad Bellum/Jus in Bello”, *International Review of the Red Cross*, C. 37, S. 320, 1997, s. 553.

yürütülebilirken, haksız bir savaş adil bir şekilde yürütülebilir.” Bu ikilik ise ona göre savaşın ahlaki gerçeklerinin en sorunlu kısmında yer almaktadır²⁰.

Jus in bello, günümüz itibariyle insancıl hukuk olarak anılmaktadır. Askeri çevreler ise “savaş hukuku” veya “silahlı çatışma hukuku” terimlerini kullanmayı tercih etmektedir. Jus ad bellum ise jus in bellodan farklı olarak kuvvete başvurma'nın hangi şartlarda yapılabileceği ve yapılmayacağını düzenlemektedir.²¹ Bu ayrım savaşın meşruiyetine yönelik tartışma olan haklı/adil savaş doktrininde bariz olmasa da, savaş hukukunun oluşumunda bu geleneğin etkileri mevcuttur. Dolayısıyla savaş hukukunun düşünsel kökenlerini oluşturur. Bundan dolayı haklı savaş doktrinini anlatırken konuya bütüncül yaklaşılması açısından bu ifadeleri kullanmak yerinde olacaktır.

3.HAKLI SAVAŞ DOKTRİNİ

Savaşı doğa tarafından emredilmiş ve rekabetin kaçınılmaz sonucu olarak gören Antik Çağ uygarlıkları, bahsi geçen doğal savaş durumunu dinsel yaşamın ve felsefi sistemin bir parçası olarak kuramsallaştırarak hukuk ilkelerinin egemenliğine tabi kılmışlardır. Örneğin, Thukidides savaşı “bir saldırgana ve düşmana karşı insanlar intikam aldığı'nda en yasal eylem” olarak tanımlamıştır. Platon ise sınırları genişletmek zorunluluğundan savaşların doğduğunu dile getirmiştir²².

Antik Yunan ve Roma’da savaşa başvurmak doğal bir hak olarak görülse de yine bu dönemlerden başlayarak adil savaş olgusu ve belirtilen kriterler yer almasa da, savaşın hangi durumlarda haklı olabileceği ve başvurulabileceği konusunda bir takım çalışmalarda bulunmuşlardır²³. Antik Yunan felsefesinde, savaşa yönelik kısıtlamalar Helen geleneklerine dayanmakla beraber, Helen dünyası ise sitelerden oluşmuştur. Siteler arası savaşlar olsa da birbirine yabancı gözle bakmayan Yunanlıların “Ortak Helenlilik Töreleri” aralarında bir bağ oluşturmuştur. Kendileri dışındakileri barbar olarak nitelendirmişlerdir²⁴. Bahsi geçen bağ siteler arasında geçerli olmasına rağmen, Perslere karşı yapılan savaşlarda geçerli değildir. Dolayısıyla Persler ve kendi siteleri dışında ki savaşlar haklı olarak kabul

²⁰ Michael Walzer, *Haklı Savaş, Haksız Savaş: Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlaki Bir Tez*, (Çev. Mehmet Doğan), Alfa Yayınları, 2017, s. 54.

²¹ Hasan Serdar Hoş, *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*, On İki Levha Yayınları, Haziran 2020, s. 89.

²² Joachim Von Elbe, “The Evolution of the Concept of the Just War In International Law”, *The American Journal of International Law*, C. 33, S. 4, 1936, s.665.

²³ Serdar Hoş, a.g.e., s. 17.

²⁴ Seha L. Meray, *Uluslararası Hukuk ve Örgütler*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1977, s. 22

edilmiştir²⁵. Bu bağlamda savaşın sınırları genişletmek zorunluluğundan doğduğunu ifade eden Platon, siteler arasında barışın bozulması durumunu “çatışma” olarak ifade etmiştir²⁶. Savaşın amacının barışı yeniden sağlamak olduğunu, meşru bir otorite tarafından idare edilmesi gerektiği ve ilan edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Savaş esnasında ise, günümüz *jus in bello* ilkesi kriterlerinden olan ayrımcılık ilkesiyle uyumlu kadın ve çocukların öldürülmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak bu kaide, Yunan siteleri arasında yapılan savaşlar için öngörölmüş dolayısıyla savaşların hepsi bu ilkelere uyulmaksızın haklı sayılmıştır²⁷.

Aristoteles ise, boyun eğmeyen insanlara karşı otoritenin devamını sağlamak için savaşa başvurulabileceğini ve “savaş sanatının” öğrenilmesi gerektiği üzerinde durmuştur²⁸. Ancak Aristoteles ve Platon doğrudan savaşla ilgili çalışmalarda bulunmamış, onların çalışmalarından bu çıkarımlar yapılmıştır²⁹.

Yunanlıların savaşa yaklaşımı politik ve felsefi sistem üzerinde şekillenirken Romalılar savaş ve barış hukukuna yönelik bir dizi kural geliştirmiştir³⁰. Romanın kendisi son derece militarize edilmiş bir topluluk olmakla beraber elde edilen zaferlerde bu askeri kültürün gelişmesini beraberinde getirmiştir. Askeri başarının merkezinde, halk tarafından bahşedilen büyük şöhrat anlamındaki şan vardır. Böylede olsa savaşla ilgili birtakım dinsel kuralların geliştiği görölmektedir. Fetialler, uluslararası toplumun gözetimi ile görevlendirilmiş bir rahipler kolejidir. Silaha başvurmak, ancak, yalnızca bir saldırı olduğunda ve suçlunun bunu telafi etmeyi reddetmesinden sonra yapılabilirdi. Düşmanlıklar başlamadan önce Fetialer bu koşulları belirlemekteydi³¹.

Fetial Prosödür, savaşların tanrısal müdahale tarafından kararlaştırıldığını, zaferinde tanrının bir armağanı olduğunu öne sürmüş ve savaşları böyle meşrulaştırılmıştır. Fetial yargılamanın kurallarına uygun olarak başlatılan savaş, “*justum*” yani hukuken doğru

²⁵ Serdar Hoş, *a.g.e.*, s. 16.

²⁶ Fulya Ereker, “İlk Çağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 1, S. 3, 2004, s. 8.

²⁷ Caner Kalaycı, *a.g.m.*, s. 63.

²⁸ Von Elbe, *a.g.m.*, s. 666.

²⁹ Erdem Öztürk, s.15.

³⁰ Von Elbe, *a.g.m.*, s. 663

³¹ Gavin Steward, “Marcus Tullius Cicero (M.Ö 106- M.Ö 43)”, *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O’Driscoll), Routledge, 2017, s. 11.

anlamına gelmiştir³². Dolayısıyla rahipler yabancı bir kavmi haksız görürlerse, Roma'nın açacağı savaş "haklı" sayılmıştır³³.

Çiçero, Yunan felsefesini Roma pratiğine dayandırmak ve Romalılar için şan kavramını başka erdemlerle birleştirmeye çalışmıştır. Ona göre savaşlar, adaletsizlik olmadan barışı tesis etmek için yapılmalıydı. Adil bir barışın sürdürülmesi için mağluplara saygı gösterilmeli, silahları bırakanlara veya merhamet dileyenlere koruma verilmeliydi³⁴. Savaş sadece devletin onurunu ve güvenliğini korumak için yapılabilirdi. Bunlara ilaveten, Roma pratiğinde bağlayıcı yasaların temelini doğal hukuktan alan "ius gentium" da vücut bulduğu görülmüştür³⁵.

Gevin Steward, Çiçero'nun yazılarında ius gentiuma belli belirsiz değindiğini ifade etmektedir. İus Gentium, farklı ulusların veya halkların (Roma gibi) birbirleriyle ilişkilerinde doğal hukuka uygun belli gelenekler geliştirmesiyle ortaya çıkmıştır. Savaş yasaları da ius gentium da yerini alacaktır. Steward, Çiçero'nun savaş üzerine düşüncelerinin ius gentiumun yazılı ifadeleri olarak anlaşılabilirliğini belirtmektedir. Steward'ın ifade ettiğine göre, Çiçero rakipler arasında üstünlük uğruna savaşanlar (ius gentium tarafından korunanlar) ve düşmanlara karşı hayatta kalmak için savaşanlar (ius gentium dışındakiler) olmak üzere iki farklı savaş arasında ayrım yapmıştır. Her iki savaş türünde de uzlaşmanın mümkün olmadığı durumda ve adaletsizlik olmadan barış için başlanmadıysa yine de kapsamı farklıdır. Bunun anlamı, hayatta kalmak için yapılan savaş ılımlı bir davranış gerektirmemektedir. Şan ve onur için yapılan savaş onun için haklı savaştır³⁶.

Haklı savaş düşüncesinde daha sonraki yıllarda argüman olarak kullanılan Roma ve Yunan pratiği, dinlerin ortaya çıkışıyla değişim göstermeye başlamış, dinin öğretilerine göre savaşa yaklaşımı da beraberinde getirmiştir.

M.Ö 13. yüzyılda Mısırda zulüm gören İsrailoğullarının, Musa peygamber liderliğinde, Tanrının İbrahim peygamberle yapmış olduğu anlaşmanın sonucu olarak vaat edilen topraklara; Kenan'a doğru ilerleyişi, dolayısıyla Yahudilerin tarih sahnesine çıkışını da başlatmıştır. Burada arkadan gelen firavundan Kızıldeniz'in bir geçit sağlamasıyla kurtulan İsrailoğullarında, Tanrının her zaman İsrailoğullarına yardım edeceği ve onun

³² Von Elbe, a.g.m., s. 666.

³³ Moray, a.g.e., s. 23.

³⁴ Steward, a.g.m., s. 12.

³⁵ Serdar Hoş, a.g.e., s. 21.

³⁶ Steward, a.g.m., s. 14-15.

savaşçı olduğu inancı doğmuştur. Vaat edilen topraklara doğru ilerleyişte, Musa peygambere gelen emirlerin kaynağının Tanrı olması ve ilk emrin savaşa hazırlıkla ilgili olması ilerleyişin ve olacak olan savaşların Yahudiler tarafından kutsal olarak nitelendirilmesini sağlamıştır. Musa peygamber aracılığı ile Mısır'dan çıkıştan Kral Davut'un İsrail krallığını kurmasına kadar olan dönemde yapılan savaşlar genellikle Kenan uluslarıyla yapıldığı için "kutsal savaşlar dönemi" olarak adlandırılmakta ve tamamen yok etme esasına dayanmıştır. Çünkü Kenan ulusu putperesttir. Bunun Yahudilikte yayılmasının önüne geçilmeli ve Tanrının buyruğuna karşı geldiklerinden dolayı cezalandırılmalıdır. Bu, Yahudilikte savaş çeşitlerinden olan "Milhemet Mitsva (emredilen savaş)" grubuna girmektedir. Bu gruba ait bir diğer savaş ise yapılan saldırıya karşı girişilen savunma savaşıdır. Her iki savaşta da tüm Yahudilerin katılması zorunlu tutulmuştur. Bir diğer savaş çeşidi olan "Milhemet Reşut (isteğe bağlı)" savaş ise Kral ya da bir Yahudi liderin talebi doğrultusunda toprak ve ganimet elde edilmesi için yapılmıştır. Bu savaşa girişilmeden önce 71 kişiden oluşan kurul ve dini mahkemeden izin alınıp halk tarafından onaylanması gerekmekteydi³⁷.

Orta Çağda ise savaşa dair yaklaşımları beraberinde getiren Batı dünyasında ki gelişmeler Hristiyanlık etkisi, kilise hukuku ve Orta Doğu'da İslam'ın ortaya çıkışıdır³⁸.

Hristiyanlığın erken dönemlerinde, kilise ve Hristiyan yazarlar savaşın meşruiyetini kabul etmesine rağmen İsa'nın öğretileri nedeniyle savaşmaya ve savaşa katılmaya karşı çıkmışlardır. Childers, 2. yüzyıla kadar Hristiyanların askerlik hizmetine katıldıkları veya katılmadıkları konusunda herhangi bir bulguya rastlanmadığını ancak bu yüzyıldan sonra bazı Hristiyanların askerliğe katıldıkları ile ilgili bulguların olduğunu, bu pasifistliğin kilise ve savunucuları için "barış yapmak" olarak tanımlanabileceğini ancak bu kavramın tanımının savaşa ve savaşa katılmaya karşı çıkmak olduğunu ifade eder. Bu pasifistliğin nedenleri ise Roma'dan nefret etmek, putperestlik korkusu, askerlik hizmetinde sadakatin bölünmesi, askerliğin ahlaksız uygulamaları ve kan dökmeye karşı isteksizliğinden kaynaklandığını açıklamaktadır³⁹. Nitekim 2. yüzyıl sonlarına doğru kilise babalarından biri olan Tertulian savaşa katılımı onaylamamış, askerlik hizmetini de eleştirmiştir. Aynı

³⁷Sami Kılınç, Abdullah Altuncu, "Yahudilikte Savaş Kuralları ve Savaşla İlgili Yaklaşımlar", *Turkish Studies*, C. 112, S. 20, s. 153-58.

³⁸ Meray, *a.g.e.*, s. 23.

³⁹James F. Childers, "Moral Discourse about War in the Early Church", *The Journal of Religious Ethics*, C. 12, S. 1, 1984, s. 4.

zamanda *An Answer the Jawseserinde* İsrailoğullarının savaşmalarına da izin verse de yeni dönemin şiddetten uzak olduğunu belirtmiştir⁴⁰.

Tutilian gibi Origen'nin de savaşa yaklaşımı aynı olmuştur⁴¹. Hristiyanların kanun koruyucusu olduğunu ve insan yaşamının alınmaması gerektiği üzerinde durmuştur. Görünüşe göre Hristiyanlar asker olabilir ancak savaşmayacaklardır⁴².

Erken dönem pasifist yazarlara örnek teşkil eden bu yazarlardan da anlaşılacağı üzere Hristiyanlar için olmasa da savaşın meşruiyetini kabul ederken, savaşa nasıl başvurulabileceği ve nasıl yapılması gerektiğine değil, Hristiyanların Roma askerlik hizmetine katılıp katılamayacağı konusunda tartışmalara yer vermiş savaş etiğine ilişkin koşulların temeli ise Ambrose ve Aqustine'de görülmüştür⁴³.

Ambrose (337-397), savunma amaçlı ve barbarlara karşı olan savaşları onaylamıştır. Bunun yanında düşmandan haksız bir avantaj elde edilmemesi ve mağluplara merhamet gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre bu gerekçeleri sağlayan savaş haklı olmakla kalmayıp övgüye değerdir. Savaşı onaylamada en azından başlangıç düzeyinde ilgilenmiştir⁴⁴.

Agustinus'un bu konuyu ele alacağı dönem ise Roma'nın otoritesinin giderek zayıfladığı, ikiye ayrılıp, bir yandan da Romalı olmayanların yani barbarların saldırısına uğradığı dönemdir. Romanın bu hale gelmesi ise farklı yorumlara yol açmıştır. Roma dini savunucuları ve Hristiyanlar bu durumu dini inançlara bağlamıştır. Roma Hristiyanlığı suçlarken, Hristiyanlar ise Roma'nın Hristiyanlara zulmünden dolayı cezalandırıldığını düşünmüşlerdir. Dahası bu zulümden dolayı Hristiyanlar artık Roma'yı savunulacak bir devlet olarak görmemiştir. Hristiyanlık Roma'nın resmi dini olduktan sonra Augustine'nin de sorunu ele alış biçimi buradan hareketle, Hristiyanların Roma'ya karşı tutumu dolayısıyla saldırılara karşı Roma'nın savunulması konusunda olmuştur⁴⁵.

⁴⁰Lisa Sawle Cahill, "Nonresistance, Defence, Violence and the Kingdom in Christian Tradition", *Interpretation*, C. 38, S. 4, 1984, s. 382.

⁴¹Rory Cox, "Historical Just War Theory up to Thomas Aquinas", https://www.academia.edu/12482439/Historical_Just_War_Theory_up_to_Thomas_Aquinas, 2018, s. 5, Erişim Tarihi, 12.05.2022.

⁴²Alan Kreider, "Military Service in the Church Orders" *Journal of Religious Ethics*, C. 31, S. 3, 2003, s. 424.

⁴³Childers, a.g.m., s. 4.

⁴⁴Louis J. Swift, "St Ambrose on Violence and War", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Johns Hopkins University Press, American Philological Association, C. 101, 1970, s. 554.

⁴⁵Durmuş Hocaoglu, "Savaş ve Barış Üzerine", *Savaş ve Toplum: Savaş Üzerine Yazılar*, (Ed. Gürsoy Akça, İkbâl Vurucu), Eğitim Yayınevi, 2017, s. 38-39.

Augustine, Roma pratiğinden Ploto ve Çiçero'dan ve İncil'de ki argümanları kullanarak askeri görevlerini yerine getirmelerine, adil savaş için devlete hizmet etmelerine izin verildiğini, düzeni korumak için savaşın gerekliliğini inançları ile bağdaştırmaya çalışmıştır⁴⁶. Romanın yağmalanmasının Hristiyanlığın eski Roma inançlarını terk etmesinden kaynaklanmadığına cevaben *City of God* 'u yazmıştır⁴⁷. Romanın bu durumunun tarihsel akışın bir sonucu olduğu Hristiyanlık inancından kaynaklanmadığını açıklamaya çalışmıştır⁴⁸. Burada “dünyevi şehir” ile “göksel” olanı birbirinden ayırarak önemli bir ayrım yapmıştır. Ona göre biri yozlaşırken diğesinde böyle bir şey söz konusu değildir⁴⁹. Dolayısıyla dünya günahkârlığa meyilli insanların yaşadığı şiddet dolu bir yerdir ve savaşlar yaşamın bir parçasıdır. Onun yapmaya çalıştığı Hristiyan erdemlerinden vazgeçmeden pasifizmden uzaklaşmaya çalışmaktır. Bundan dolayı erken dönem realistlerinden biri olarak anılmaktadır⁵⁰.

Augustine'nin odaklandığı kriter jus ad bellum olmuştur. Ona göre savaşın yalnızca haklı bir amaç için, doğru bir niyet ve meşru bir otorite ile yapılması gerekmektedir. Öte yandan bu kriterler koşulsuz haklı saydığı Tanrının savaşları dışındaki savaş kriterleridir⁵¹. Ploton ve Çiçero ile hem fikir olan Augustine için savaş, barış için minimum zararlarla yapılmalıydı. Bu fikir savaşla ilgili çalışmalarda teori geliştikçe sabit kalmaya devam etmiştir⁵². Ona göre savaş etiğinin belirlenmesinde doğru niyet diğer kriterlerin bir adım önüne geçer. Şiddet barışa hizmet etmeli ve onu kullananlarında şefkatle vermeleri gerekmektedir. Bunu ise baba-çocuk ilişkisine benzeterek ifade etmiştir⁵³.

Avrupa'da durum böyleyken, 7. yüzyıldada Orta Doğu'da İslam ortaya çıkmıştır. İslam, ortak ülküleri olamayan Orta Doğu kavimlerine bu ülküyü vermiştir. Çağın koşulları içerisinde insanlığı Dar-ül Harb ve Dar-ül İslam olarak ikiye ayırmıştır. Dar-ül İslam Müslüman egemenliği altındaki yerleri kapsarken, Dar-ül Harb ise gayrimüslim tebaanın

⁴⁶ Cahill, a.g.m., s. 384.

⁴⁷Mark Evans, "Introduction: Moral Theory and the Idea of a Just War", *Just War Theory*, Palgrave Macmillan, New York, 2005, s. 2.

⁴⁸ Hacaoğlu, a.g.m., s. 38.

⁴⁹ R. Jhon Elfrod, "Christianity and War", *The Cambridge Companion to Christian Ethics*, Cambridge University Press,, (Ed. Robin Gill), 2001, s. 172.

⁵⁰ Mona Fixdal, Don Smith, "Humanitarian Intervention and Just War", *Mershon International Studies Review*, C. 4, S.2, 1988, s. 287.

⁵¹ Ereker, a.g.m., s. 8.

⁵² Lucy Lunch, "Proceting the Non-Combatant: Chivalry, Codes and the Just War Theory", *Ex Historia*, C. 6, 2014, s. 59.

⁵³ Cahill, a.g.m., s. 384.

egemenliği altındaki yerlerdir. Dar-ül Harbe karşı yapılan “Cihad” olarak adlandırılmıştır⁵⁴. Ancak burada batının Kutsal savaşı ile “cihad” arasında ayrım vardır. Cihad dini farklılık nedeniyle açılan bir savaş olmamakla beraber batının tasnif ettiği gibi sınırsız bir imha değildir. Çoğu zaman savaş anlamına bile gelmemektedir⁵⁵. Cihad, son çare olarak başvurulması gereken eylemdir. Dar-ül Harb tanımı inanç farklılığından dolayı saldırılması gereken bir ülke olmayıp arada bir barış anlaşması olmamasından kaynaklı olarak her an tehdit oluşturabilecek gayrimüslim ülke demektir. Dolayısıyla Müslümanlara karşı saldırı veya savaş olmadığı zaman savaşa başvurulmamaktadır⁵⁶. Cihada ilişkin yasalar Müslümanların olduğu kadar gayrimüslimlerin de hak ve sorumluluklarını belirlemektedir⁵⁷. Medine’ye hicretten sonra Hz. Peygamber ve Medineli Yahudiler arasında yapılan “Medine Vesikası” adlı anlaşma buna örnek teşkil etmektedir⁵⁸. İslam günümüz jus in bello kriterlerinden ayrımcılık ilkesine de önem vermiş savaşmayan kadın, din adamı, çocuk, yaşlı ve çiftçilere dokunmamıştır. Savaş tutsaklarının da fidye karşılığında geri verilmesi yaygın bir uygulama olmuştur⁵⁹. Fidyeler esirlerin güçleri yettiğinde alınırken, güçleri yetmeyenlerden örneğin Bedir Savaşı’nda ensar çocuklarına okuma yazma öğretilmesi istenmiştir. Bunun yanı sıra esir değişimi, “söz karşılığında” serbest bırakma da yapılan uygulamalar arasındadır⁶⁰. Bu ise İslam’da savaşın inanç farklılığından kaynaklanmadığını gösteren önemli detaylardan biridir⁶¹. Görüldüğü üzere İslam savaşın meşruiyetini kabul edip, savaşın sınırlarını belirlemeye çalışmıştır. Bu bakımdan o dönemin Hristiyan görüşünden ileri düzeydedir⁶².

İren ve Gürkaynak, İslam’da dönemine göre ileri düzeyde olan haklı savaş kavramının batıya mâl edilmesinin sebebini siyasi ve ekonomik gücün son iki yüz yıl içerisinde Batıya kaymasına bağlamaktadır⁶³.

⁵⁴ Meray, a.g.e., s. 25.

⁵⁵ Dr. Muhammet Legenhausen, "Islam and Just War Theory", *Journal of Religious Thought*, C. 26, 2008, s. 7.

⁵⁶ Murat Şimşek, “İslam-Savaş- Barış-Batıda Hz. Peygamberin Askeri Kişiliği Üzerinden İslam’a Bakış”, *Journal of Islamic Law Studies*, S. 17, 2011, s. 275.

⁵⁷ Legenhausen, a.g.m., s. 11.

⁵⁸ Murat Şimşek, Abdul Qadoos, “ İslam’da Sosyal Barışın sağlanmasında Şiddete Başvurmama İlişkisi”, *İslam Medeniyeti Dergisi*, C. 6, S. 46, s. 31.

⁵⁹ Meray, a.g.e., s. 27.

⁶⁰ Ahmet Özel, “Esir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, s. 382-83.

⁶¹ Murat Şimşek, “İslam-Savaş- Barış-Batıda Hz. Peygamberin Askeri Kişiliği Üzerinden İslam’a Bakış”, s. 277.

⁶² Meray, a.g.e., s. 25.

⁶³ Adem Ali İren, Muharrem Gürkaynak, “Batı Medeniyeti ve Hristiyanlıkta Haklı Savaş Geleneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 35, s. 149.

Batıya geri dönecek olursak Augustine'den sonra Romanın Hristiyanlığı resmi din olarak kabul edişinin ardından 5. yy. da Hristiyanlık ve onun temsilcisi Papa oldukça güç kazanacak ve Romanın çöküşüyle de siyasi otoritedeki boşluğu kilise doldurmuştur. Augustine'den 11. yüzyıla kadar haklı savaş kavramı askıya alınıp kilise hukuku tarafından ele alınmıştır⁶⁴.

Hristiyanlığın devletin resmi dini olması, kilisenin devletin resmi bir birimi haline gelmesi ve birtakım haklar talep etmesini sağlamıştır. Ancak nüfuzunu genişletmek isteyen kilise, devlet kontrolünde olmaktan hoşnut olmamıştır. Bu kontrolden kurtulmak isteyen papalık, 8. yüzyıldan itibaren birtakım faaliyetlerde bulunarak bunu başarmıştır. Papa artık kral tarafından seçilip atanmazken, kilise halen kralın koruması altındadır. 9. yüzyılın ikinci yarısında kilise ve papa artık yargıyı ve sivil otoriteyi de tekeline almaya çalışmıştır. Papa Grogry VII, kilisenin bağımsızlığına dair çalışmalarını ve “dünyevi iktidarı”, “ruhani iktidarın” kontrolüne sokacak adımları atmaya devam etmiştir⁶⁵. Bunu hukuk sistemine dönüştürecek Provence, Lombardy, Ravenna ve Balogna gibi okullarda ortaya çıkmıştır⁶⁶.

Sivil ihtiyaçlar değiştikçe kilise de onlarla değişmeye başlamış, orta çağda tatar yayları gibi yeni silah türlerinin yol açtığı hasarı kontrol etme ve masumları koruma ihtiyacı belirgin hale gelmiştir. Burada jus in bello ortaya çıkarak⁶⁷ 10. yüzyıl sonlarından itibaren kilise “Tanrının Barışı” ve “Tanrının Ateşkesi” ile savaş dışı mülkleri, kişileri ve kutsal günlerde şiddeti yasaklamaya çalışmıştır. 12. yüzyıl sonlarına doğru savaş ve şiddetle ilgili sorular kilise hukuku içinde skolastik ilgi alanlarının bir parçası haline gelmeye başlamış ve Balagnaokulu piskoposu Gratian'ın Decretum'un da vücut bulmuştur⁶⁸. Gratian, Decretum'da savaş için ayırdığı bölümde “skolastik diyalitik akıl yürütme” yani evet hayır yöntemini kullanmış, ortaçağ ve sonrası için haklı savaş tartışmasının hem ahlaki hem yasal kaygılarını “sorularla” ortaya koymaya çalışmıştır⁶⁹.

Gratian savaşmanın günah olup olmadığı, kilisenin savaşma yetkisini vermesinin yasallığını, savaşın intikamcı bir adalet eylemi olup olmadığını sorgulamıştır. Ona göre savaşmak günah değildir. Savaşın üç nedenini ortaya koymuştur. Bunlar; saldırıyı geri

⁶⁴ Serdar Hoş, *a.g.e.*, s. 31-32.

⁶⁵ Nedim Bahçekapılı, “Kilise Hukuku İlminin Doğuşu”, *Islamic University of Europa Journal of Islamic Research-İslam*, C. 4, S. 2, 2011, s. 39.

⁶⁶ Serdar Hoş, *a.g.e.*, s. 36.

⁶⁷ Elfrod, *a.g.m.*, s. 187.

⁶⁸ Rory Cox, “Gratian (Circa 12th century)”, *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O'Driscoll), Routledge, 2017, s. 42.

⁶⁹ Cox, “Gratian (Circa 12th century)”, s. 37.

püskürtmek, mülkü geri almak ve daha önce yapılmış olan bir yaralanmanın intikamını almaktır. Meşru otorite konusu ise belirsiz kalmıştır. Fermanı çıkarabilecek her kurum savaşı yürütür diyen Gratian'ın ifadesinden çıkarılana göre bu kuruma kilise de dahildir. Öte yandan papaların, rahiplerin, silah kullanma yasağı olsa da sapkınlara, baskıya ve kâfirlere karşı savunma yetkisini kiliseye vermesi, eski ahiti kullanarak kilisenin savaş açma hakkını vurgulaması, kilisenin savaş konusunda onun için önemli bir otorite olduğunu göstermektedir⁷⁰.

Gratian, “Tanrı Ateşkesine” atıfta bulunarak mantıksız bir risk olarak görmüştür. Ona göre savaş mecburi değilse sadece kutsal günlerle sınırlı tutulmamalı, her zaman uzak durulması gereken bir eylem olmalıdır. Öte yandan “Tanrı Barışını” yani savaşın jus in bello boyutunu desteklemiş, savaşmayan ayrımını yapmıştır⁷¹.

Gelenek kilise hukuku geleneğine getirildikten sonra, kilise hukukçuları tarafından geliştirilmeye devam etmiştir⁷². Kilise temelli düşünce sistemi olan skolastik düşünceye⁷³ yön vermiş olan Aquinas'ın da (1225-1274) dikkatini çekmiştir. Augustine daha önceki pratikleri ve ölçütleri yeniden ele aldığı için “öğretinin babası” olarak anılırken, Aquinas ölçütleri netleştirip kuramsallaştırmıştır⁷⁴. Aquinas'da, Augustine gibi adil bir savaşın düzenin korunması için yani barış için yapılması fikrindedir. Gratian'dan da yararlanan Aquinas Hristiyanlığın pasifizm gerektirmediği konusunda onunla aynı fikirdedir. Hatta Hristiyan cemaatinin silah zoruyla korunması gerektiğini ifade etmiştir⁷⁵. Savaşlar ancak meşru, kamusal bir otorite, haklı sebep ve doğru niyet kriterlerini taşıyorsa haklı olabilirdi. Daha önceden bir yanlışın yapılmış olması ve haksız ele geçirmeler ise haklı nedeni oluşturacak kriterlerdir. Ancak yinede savaşa başvurmadan önce anlaşmazlıklar çözülmeye çalışılmalı, “son çare” olarak savaşa başvurulmalıdır. Bundan dolayı Reicberg, Aquinas'ın modern uluslararası hukukta “zorunluluk” adı altında yer alan kriterin çok erken bir formülasyonunu sağladığını ifade eder⁷⁶. Öte yandan saldırıya uğrayan bir devletin haklı bir nedene ihtiyacı yoktur. Saldırıya uğramak doğrudan haklı savaş unsuru olarak kabul edilir⁷⁷.

⁷⁰ Cox, “Gratian (Circa 12th century)”, s. 38-41.

⁷¹ Cox, “Gratian (Circa 12th century)”, s. 41.

⁷² Elfrod, a.g.m., s. 188.

⁷³ Serdar Hoş, a.g.e., s. 39.

⁷⁴ Çağrı Emin Demirtaş, “Haklı Savaş Öğretisinin Fikri Temelleri Üzerine Bir İnceleme”, *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, C. 31, S. 4, s. 898.

⁷⁵ Greogory M. Reichberg, “Thomas Aquinas (1124/5-1274)”, *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O'Driscoll), Routledge, 2017, s. 52.

⁷⁶ Reichberg, a.g.m., s. 56.

⁷⁷ Ereker, a.g.m., s. 12.

Doğru niyeti ise çok genel bir ifadeyle, iyiliği korumak ve kötünden uzak durmak olarak ifade etmiştir. Savaş diğer kriterleri sağlasa bile doğru niyetle hareket etmeyen eksiklik taşır. Savaşçıların zalimlik, açgözlülük, nefret ve öfke gibi davranışlardan kaçınarak erdemli davranması gerektiğini ifade etmiştir⁷⁸.

Aquinas meşru öldürmeyi günahkâr ve saldırganlarla sınırlı tutar ve masum bir insanı öldürmek için hiçbir gerekçenin bulunmadığını koşulsuz olarak kabul eder. Ancak burada özel kişiler ve kamu kişileri arasında bir ayrım yapar. Kamu kişileri “ortak iyi” için bu kişileri öldürebilir. Özel kişiler arasında geçen ise nefsi müdafaa sonucu ortaya çıkar⁷⁹.

Aquinas öngörülen ve öngörülen ancak amaçlanmayan öldürmeyle ilgili “Summa Teologinin” 64/20 bölümlerinde ayrım yapmıştır. Ona göre fail eylemi yaparken gerekli özeni göstermediyse, kasıtsız ancak öngörülebilir ya da oluşabilecek tehlikeleri hesaplamadan ölüme neden olduysa suçludur ve cezalandırılmalıdır. Bundan dolayı eylemin niteliğini failin niyetlerine ve tutkularına bırakan Augustine’den farklıdır⁸⁰. Dolayısıyla Weist’e göre dolaylı veya dolaysız olarak masumların öldürülmesi asla haklı veya adil değildir. Hatta literatüre Aquinas’ın dahil ettiği iddia edilen “çift etki” kriteriyle tezatlık oluşturur. Çünkü bu Aquinas’ın savunduğu ortak iyiliği ilerletemez⁸¹.

Mangan, çift etki ilkesini masum insanların öldürülmesine açıkça uygulayan ilk kişinin 16. yüzyılda Summa Theologia üzerine yaptığı yorumla Thomas Cajetan olduğunu ifade etmiştir. Yine Mangan’a göre, Cajetan “masumların araç veya amaç olarak kasıtlı olarak öldürülmesinin doğru olmadığını” ifade etse de “yasal bir şeyi yaparken masumları kazayla öldürmenin hiçbir hukuka aykırı olmadığını” iddia etmiştir⁸².

Aquinas, günümüz orantılılık ilkesiyle ilgili olarak ise, savaşta pusu kurmanın aldatmaca olduğu kanısına vararak yasa dışı kabul etmiştir⁸³.

Yüzyıllar boyunca hem haclı seferleri hem de Avrupa içinde yaşanan dinsel mücadeleler sürecinde dini farklılıklar savaşları meşrulaştırmak için yapılmış,⁸⁴ bu haklı savaş düşüncesi ise kutsal kitaplar ve kilise hukuku etrafında şekillenmiş ve destek

⁷⁸ Reichberg, a.g.m., s. 57.

⁷⁹ Daniel H. Weist, “Aquinas's Opposition to Killing the Innocent and its Distinctiveness within the Christian just War Tradition”, *Journal of Religious Ethics*, C. 45, S. 3, 2017, s. 481-82.

⁸⁰ Weist, a.g.m., s. 489-91.

⁸¹ Weist, a.g.m., s. 481.

⁸² Josep T. Mangan, “An historical analysis of the principle of double effect”, *Theological Studies*, C. 10, S. 1, 1949, s. 52-53.

⁸³ Lunch, a.g.m., s. 62.

⁸⁴ İren, Gürkaynak, a.g.m., s. 167.

görmüştür. Özellikle kilise hukukçuları arasındaki tartışma papanın savaşı başlatma yetkisine sahip olup olmadığı konusundadır. Bu konu 12. ve 13. yüzyıl kilise hukukçuları tarafından da netliğe kavuşturulamamıştır. Meşru otorite olarak prens, kral veya hükümdar belirlense de öte yandan papanın İsa'nın yeryüzündeki vekili olarak tüm bu belirlenen otoritelerden üstün olduğu inancı hâkimdir. Dolayısıyla papa kendi yetkisiyle savaşmasa da, Hristiyanlığı savunmak için savaşmaya teşvik edebilirdi. Bu ulaşılan çözümle papa yöneticileri Hristiyan sapkılara, farklı inanca sahip toplumlara, haçlı seferleri gibi savaşlara sürüklemiştir⁸⁵.

Elbe'ye göre (en azından birçok entelektüelin kafasında) haçlı seferlerinin başarısızlığı savaş nedeni olarak dini temelli gerekçelerin önemsizleşmesine yardımcı olmuş, ilahi düzen fikri giderek dünyada yaşamın kısıtlamalarına ilişkin doğal hukuka bırakmıştır⁸⁶. Bununla birlikte haklı savaş kavramı 15. ve 16. yüzyıllarda Rönesans ve reform hareketlerinin etkisiyle dini temellerinden sıyrılmaya başlamıştır⁸⁷.

Dini farklılıkların savaş nedeni oluşturamayacağını ise ilk kez Victoria ifade etmiştir. Victoria (1492-1546), ortaçağ ve modern dönem arasında köprü görevi görmüştür⁸⁸. Francisco De Victoria'nın doğduğu yıl Kristof Kolomb Amerika'yı keşfetmiştir. Onun savaşa olan ilgisi ise İspanyolların Amerika kıtasının fethinin meşruiyeti endişesinden kaynaklanmıştır. *The American Indians*'ı İspanyolların Amerika'ya yönelik iddialarını araştırırken *De Jure Belli* (savaş hukuku hakkındaki dersi) ise diğerinin devamı niteliğindedir. Victoria, farklı dini inanlara sahip farklı türdeki toplumların mükemmel topluluklar olduğunu iddia etmiş ve ona göre Amerikan Kızılderilileri de mükemmel topluluktur. Onların mükemmel oluşunu yasalarının, yöneticilerinin, ayinlerinin var oluşundan, dolayısıyla egemen bir topluluk oluşturduklarına bağlamıştır. Victoria, kilise ve imparatorluğun fetih savaşları yürütme konusunda evrensel bir hakkı olduğunu, "keşif hakkını" ve din temelli savaşları reddetmiştir⁸⁹.

Victoria *De Jure Belli*'de savaşla ilgili olarak Hristiyanların savaş açamayacağını, savaşma yetkisinin kimde olduğunu, neyin haklı nedeni oluşturduğunu ve şüphe

⁸⁵ Sohail H. Hashmi (Ed.), *Just Wars, Holy Wars, Jihads: Chirstian, Jewish and Müslim Encounters and Exchanges*, Oxford University Press, 2012, s. 7.

⁸⁶ Elbe, a.g.m., s. 3.

⁸⁷ İren, Gürkaynak, a.g.m., s. 166.

⁸⁸ Ereker, a.g.m., s. 14.

⁸⁹ Alex J. Bellamy, "Francisco de Victoria (1492-1546)", *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O'Driscoll), Routledge, 2017, s. 79-80.

zamanlarında ne olması gerektiğini tartışmıştır. Ona göre Savaş açma hakkı meşru otoritededir. Bu otorite ise yasal yoldan kral olan kişidir. Kral olmadan savaş yada barış kararı alınamaz⁹⁰.

Savaşa başvurmanın tek haklı gerekçesi ise önceden yapılmış bir haksızlığı düzeltmek olmalıdır. Aynı zamanda toprakları genişletmek, şan şöret kazanma hırsı ve dini farklılıkların haklı bir nedeni oluşturamayacağını belirtmiştir. Savaş anlaşmazlıkları çözebilecek bir üst makam olmadığında başvurulabilecek bir eylemdir. Yine müttefikler adına savaşmak içinde haklı bir nedene ihtiyaç vardır⁹¹.

Victoria jus in belloyu yani savaşta davranış konusunu ise, savaşçı olmayan ayırımından ziyade suçluları masumlardan ayırma meselesi olarak ele almıştır. Victoria'da masumların kazayla öldürülebileceğini kabul etmiştir⁹². Masumu ise çocuklar, kadınlar, gezginler veya ziyaretçiler, din adamları olarak tanımlamıştır⁹³. Kuşatma bittikten sonra masumlar suça karışmamışsa öldürülmeleri doğru değildir. Galipler suçluları yargılayabilir hatta tüm düşman askerlerini infaz edebilir. Ancak masumların zarar görmeleri engellenmelidir. Masumların sığındığı bir kaleyi işgal etmeyi, zafer için önemli bir adım teşkil etmiyorsa doğru bulmaz⁹⁴.

Victoria “savaş her iki taraf içinde haklı olabilir mi?” sorusunu ele almıştır. Ona göre bu ikilemdeki çözüm prensin mümkün olduğu kadar bilge adamlara danışması ve karşıtlarının argümanlarını da dinlemesidir. Savaşı kazanan, kaybeden tarafa hüküm verebilir ancak tarafsız bir hakem görevi görmelidir. “Yanlış yapan savaşı kazanırsa ne olur?” sorusuna cevap vermemiş olmamasını ise Justenhowen haklı savaş düşüncesinin zayıf noktası olarak tanımlamıştır⁹⁵.

Victoria'nın düşünceleri 1542'de Kızılderililerin haklarını tanıyan “Yeni Kanunların” ilan edilmesine katkı sağladığı gibi evrensel savaş kurallarının ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. Egemenlik haklarının hiçbir farklılığa ayrılığa bakılmaksızın tüm insan gruplarını kapsadığını öne süren ilk düşünürler arasındadır⁹⁶.

⁹⁰ Ereker, a.g.m., s. 15

⁹¹ Bellamy, a.g.m., s. 82.

⁹² Bellamy, a.g.m., s. 87.

⁹³ Lunch, a.g.m., s. 68.

⁹⁴ Bellamy, a.g.m., s. 87.

⁹⁵ Heinz-Gehard Justenhowen, “Francisco de Vitoria: Just War as Defense of International Law In”, *From Just War to Modern Peace Ethics*, De Gruyter, s. 134.

⁹⁶ Bellamy, a.g.m., s. 88.

Victoria'dan sonra onun çağdaşı ilahiyat profesörü olan Francisco Suarez'de (1548-1617) Victoria ve Aquinas'ı takip etmiştir. Oda savaşın meşruiyetini ve Hristiyanların savaşa katılıp katılamayacağını tartışmıştır. Ona göre, özünde kötü olmayan savaş, Hristiyanlar içinde uygundur. Geçmişte yapılmış bir haksız zararı düzeltmeyi reddetmeye verilen cezai yaptırım olan saldırı savaşı ve devam eden bir saldırıyı geri püskürtmek için yapılan savunma savaşını onaylar. Ona göre bu savaşlar adaletsizliği ve düşmanlığı önlemektedir. Devletin savunulması, yaralanmaları ve haksızca elde edilen malları savaş nedeni saymış ve bunlar öncekilerle paralel olarak haklı nedeni oluşturmuştur. Oda Victoria gibi dini temelli nedenleri reddeder. Savaşa son çare olarak başvurulmasını onaylamakla beraber zaferden emin olunmadığı sürece girişilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak bu saldırı savaşı ile sınırlıdır. Savunma savaşına ise bütün risklere rağmen girişilmelidir. Doğru niyetin ise savaşa gitme aşamasından sonrasına kadar korunması gerektiğini savunmuştur. Meşru otorite konusunda ise yine prensler ve alt prensler konusunda ayırım yapmıştır. Buna göre yüce prensin onayını almayan savaş haklı değildir⁹⁷.

Suarez'de, Victori'a gibi savaşçı olmayan ayırımından ziyade suçlu suçsuz ayırımına gitmiştir. Bu noktada görüşleri Victoria ile paraleldir. Masumların öldürülmesine karşı çıksa da, çift etkiyi kabul etmiştir. Savaş sonrasında maruz kalınan tüm kayıpların temin edilmesine izin vermiştir. Tüm cezalar yanlıştın ağırlı göz önüne alındığında yetersiz görünüyorsa düşmanlar arasındaki bazı suçluların öldürülmesine izin vermiştir. Bu ise savaş suçları ve davaları kavramının temellerini atmıştır⁹⁸.

Suarez'in çağdaşı ve bir hukuk profesörü olan Gentili (1552-1608) ise üç ciltten oluşan *De Lure Belli Libri Tres*'te savaş konusunu ele almıştır. Birinci cilt; jus ad bellum kriterlerini, ikinci cilt; jus in bello, üçüncü cilt ise savaş sonrası adalet yani just post bellumla ilgilidir. Gentili'nin argümanlarının Roma hukuku, eski ve yeni ahit olması din savaşını onayladığı anlamına gelmemektedir. Savaş hukuku ile ilgili önemli kaynaklar olmasından ileri gelmektedir. Ona göre savaşın haklı nedenleri insanidir. Dolayısıyla Tanrının emrinden ziyade ahlaki ve politiktir. Din farklılıkları savaş nedeni oluşturamaz. Hatta Gentili dinin

⁹⁷ G. Scott Davis, "Francisco Suárez (1548–1617)" *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O'Driscoll), Routledge, 2017, s. 109-112.

⁹⁸ Davis, a.g.m., s. 112.

savaşta rolünü sınırlamanın hukukçuların işi olduğunu söyleyerek,⁹⁹ savaş hukuku ve savaşın yasal temeli üzerine yazan İspanyol ilahiyatçılara atıfta bulunmuştur¹⁰⁰.

Gentili, savaşı “adil ve kamusal silah yarışması” olarak tanımlamıştır. Bu tanım aynı zamanda ortak iyiyi korumakla görevli yetkililerin sorumluluğuna, yani “meşru ve kamusal” bir yarışmayı ifade etmektedir. Gentili, bellum justum doktrinine yeni bir şey ekleyerek savunma eylemine yalnızca haksız şiddete karşı izin verildiği geleneksel argümanı reddederek,¹⁰¹ Hristiyan batı dünyasında önleyici savaş fikrini destekleyen ilk yazarlardan biri olmuştur¹⁰². Ona göre düşmanın uzun süredir devam eden davranış kalıpları, liderlerinin evrensel egemenliği planladığını gösterdiğinde önleyici savaş hakkı olabilir. Ancak bu sadece bir şüphe meselesi değildir, kanıtlanabilir verilerin olduğu durumlarda geçerlidir¹⁰³. Reichberg, Gentili’nin önleyici savaşı onaylamasının nedenleri olarak somut koşullarda savaşın haklı nedenlerini bulmanın pratik zorluğundan ve Gentili’ye göre de kendini savunmanın doğuştan gelen ve dolayısıyla içimizde var olan doğal bir haktan ileri geldiğini ifade eder¹⁰⁴.

Savaşçı olmayanlar konusunda kadınların, çocukların öldürülmemesini ancak erkeğin görevlerini üstlenen kadınların öldürülmesine izin vermiştir. Din adamlarına, çiftçilere, tüccarlara ve seyyahlara barış zamanında önemli işleri yerine getirdikleri için dokunulmazlık verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Gentili’de savaşçı olmayan bağımsızlık konusunda pek katkı sağlayamamakla beraber, sayıca çok olmalarına rağmen mahkumların öldürülmemesi konusunda ısrar etmiştir. Ona göre bu askerlerin egemenlerinin haklarını savunmaktan başka suçları yoktur¹⁰⁵.

Hollandalı hukukçu Hugo Grotius (1583-1645) ise yazdıklarını kendi teorisi olarak sunmuş ve kendisinden önce kullanılan argümanları sadece örneklendirmek için kullanmıştır. Savaşı yapan otoriteye bağlı olarak, kamusal ve özel olmak üzere iki tür savaş

⁹⁹ John Kelsay “Alberico Gentili (1552–1608)”, *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O’Driscoll), Routledge, 2017, s. 120-22.

¹⁰⁰ Valentina Vali, “At the Dawn of International Law: Alberico Gentili”, *NCJ Int’l L. & Com. Reg.*, C. 40, S. 1, 2014, s. 149.

¹⁰¹ Pärtel Piirimäe, “Alberico Gentili’s Doctrine of Defensive War and its Impact on Seventeenth-Century Normative Views” *The Roman Foundations of the Law of Nations*, 2010, s. 189.

¹⁰² Gregory M. Reichberg, “Preventive War in Classical Just War Theory”, *J. Hist. Int’l L.*, 2007, s. 16.

¹⁰³ Kelsay, a.g.m., s. 124.

¹⁰⁴ Reichberg, “Preventive War in Classical Just War Theory”, s. 18.

¹⁰⁵ Lunch, a.g.m., s. 69.

önermiştir¹⁰⁶. Resmi bir kamu savaşı yalnızca bir devletin en yüksek egemen gücüne sahip olan kişi tarafından başlatılabilir. Dolayısıyla resmi bir kamusal savaş egemen otoriteler arasında yapılan savaştır¹⁰⁷.

Gratius'a göre savaşın haklı bir nedeni olabilmesi için haksızlığa uğramak gerekmektedir. Bu haksızlık ise cana ya da mala olmalıdır. Dolayısıyla “bizim olan bir şeyi savunma” hakkı doğmuş olur. Yalnız çıkar gözeten ona göre “göz boyayıcı” nedenler ise haksız savaş tanımlamaktadır. Bu bağlamda tek amacı bir komşuyu güçsüz duruma düşürmek ve komşunun güçlenmesinden duyulan rahatsızlıkla açılan savaş, daha verimli topraklara yerleşmek üzere yapılan savaşlar, başka insanları “onların iyiliği” için yapıldığını söyleyerek boyunduruk altına almak istemek, kiliseye tanınmış olan evrensel buyurma, haksız savaşlardır. Bunların hepsi “çıkarcı gözetici nedeni olup da, haklı gösterici nedeni olmayan” savaştır ve bunları “soyguncular” olarak tanımlar¹⁰⁸. Ancak Grotius savunmaya geçmeden önce bir yaralanmanın olmasını beklemenin gerekli olmadığını ifade ederek önleyici savaşa dikkat çekmektedir. Bunun sınırı ise kesin kanıtların olması gerektiğidir. Aynı zamanda savaşa başvurmak haklı gerekçelere dayansa da acele karar verilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre ortaya çıkacak katliamdansa, fedakârlık yapmak Hristiyan öğretilerine dayanır. Böyle bir kısıtlama ise egemenin kendi vatandaşını tehlikeye atacağı durumlarda kullanılabilir¹⁰⁹.

Grotius savaşta istenen amaçla orantılı önlemler alınmasından yana olsa da haklı tarafın savaşı etkin bir şekilde yürütmesi için gizli taktikler kullanılabileceği yani pusu yada hileler yardımıyla savaşı yürütebileceğini ifade etmiştir. Ancak düşmana bir söz verilmişse tutulmalıdır. Aynı zamanda eski müttefikler düşmanla yeni bir ittifak oluşturmuşsa düşman olarak kabul edilir¹¹⁰.

Grotius, tespitlerinde önceki haklı savaş kavramından öteye geçemese de savaşı meşru müdâfayla doğal bir kategoride temellendirmeye çalışmıştır. Prens onun için

¹⁰⁶ James Turner Jhonson , “Secularized Just War Doktrine: Grotius, Locke and Vattel”, *İdeology, Reason and the Limitation of War*, Princeton University Press, 2015, s. 211.

¹⁰⁷ Cristoph Stumpps, “Hugo Grotius: Just War Thinking Between Theology and International Law. In”, *From Just War to Modern Peace Ethics*, De Gruyter, 2012, s. 206.

¹⁰⁸ Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku (De Iure Belli Ac Pacis)*, (Çev. Seha L. Moray), Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967, s. 51-61.

¹⁰⁹ Jhonson, a.g.m., s. 217-18.

¹¹⁰ Stumpf, a.g.m., s. 214.

“Tanrının elçisi” fikrinin aksine halkın güvenliğinden sorumludur. O halkını savunabilir veya halkı tehlikeye girecekse bundan vazgeçebilir¹¹¹.

Grotius’a göre savaş egemenler arasında değil aynı zamanda onların ulusları arasında da olur. Düşmanın ulusu da düşmandır. Galip gelenin kölesi olabilir. Hiçbir konuda tarafsız bir ülkenin toprakları ve nüfusları yağmalanamaz. Düşman ülkenin hepsi esir alınabilir, kadınlar ve çocuklar dahil mahkumlar öldürülebilir ancak tek kısıtlaması ise zehirle öldürülmemelidir¹¹².

Emerde Vattel (1714-1767) ise savaşı “hakkımızı zorla kavuşturduğumuz durum” olarak tanımlamıştır. Vattel’de savaşın tek haklı nedenini önceden yapılmış bir tehdit veya yaralanmanın karşılığını vermek olarak ifade eder. Bu doğrultuda savunma ve saldırı savaşlarını onaylamıştır. Çünkü saldırı savaşı, geçmişte yapılan bir zarara, tehdiye yada haksız yere mala el koyma gibi nedenlerle yapılırken, savunma savaşı ise devam eden bir saldırıyı geri püskürtmek için yapılır. Ancak yinede savaşa tüm açık yöntemler denendikten sonra, son çare olarak başvurulmalıdır. Ona göre savaşa başvurmak için çok güçlü nedenler olmadıkça halkın egemene isyanı muhtemeldir. Tebaanın göstereceği bu tepkiyle karşılaşmamak için halkın tepkisini almak önemlidir. Vattel’de, Gentili gibi önleyici savaşı savunmuştur. Ancak şüpheye yer bırakmayacak tehditler mevcutsa buna başvurulabilir¹¹³.

Savaşma yetkisi ise egemene aittir. Egemenler ancak amaçlarına orantılı güç kullanabilir. Ona göre savaşta kadınların, çocukların, hastaların yanı sıra din görevlilerinin ve edebiyatçıların işleri askeri görevlerden uzaktır. Bu ise bu kişilerin korunmasını ifade eder. Aynı zamanda kadınlara yönelik cinsel istismarı veya bahsi geçen kişileri katleden askerleri kınamıştır. Vattel esirlere yönelik tutumlarla ilgili olarak silah bırakıp teslim olan askerlerin öldürülmemesi gerektiğini ve esirlere iyi davranılması gerektiğini ileri sürmüştür. Vattel ayrıca zehirli silah kullanımını, içme kaynaklarını zehirlemeyi oldukça kınamakta ve “iğrenç araçlar” olarak tanımlamaktadır¹¹⁴.

Immanuel Kant (1724-1804) savaş ve barış hakkında yazmaya başladığında ise Batı toplumu Amerikan (1775-83) ve Fransız (1789-99) devrimi tarafından sarsılıyordu. Bu

¹¹¹ Jhonson, a.g.m., s. 218.

¹¹² Jhonson, a.g.m., s. 223-24.

¹¹³ Theodore Christov, “Emerde Vattel (1714-1767)”, *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O’Driscoll), Routledge, 2017, s. 160-62.

¹¹⁴ Simone Zurbuchen, “Vattel’s Law of Nations and Just War Theory”, *History of European Ideas*, C. 35, S. 4, 2009, s. 414-15.

devrimler meşru bir yönetim biçimi olarak monarşinin sona erdiğinin sinyalini vermiş ve ilk halk yanlısı cumhuriyetçi toplumları müjdelemiştir. Kant, aydınlanmanın ateşli bir destekçisiydi. Yani Avrupa entelektüel yaşamındaki dinden gelenekten ve otoriteden bilime, reforma ve bireyin insan haklarına, eleştirel düşünce kapasitesine doğru geniş kültürel değişimi devrimlerin aydınlanma tutumlarını siyasi ve sosyal alanlara yayacağını ummuştur¹¹⁵.

Kant genel olarak pasifist ve barış tekliflerinin en ünlüsü olarak bilinse de,¹¹⁶ Orend, barış için teklif öne sürmekle, pasifist olmanın aynı şey olmadığını ifade eder. Ancak Kant gelecekte bir noktada savaşırsız bir dünya olacaktır idealine sahiptir. Böyle bir sona ulaşana kadar ülkelere belirli koşullar altında silahlı kuvvete başvurma konusunda açıkça ahlaki izin verir. Orend, bunu Kant'ın *Rechtslehce*'de "Savaş yapma hakkı... Bir başkasına karşı, bir devletin haklarını kavuşturduğu bir yoldur" ifadesine dayandırmaktadır. Yine Kant "Bir devlet sadece hakları ihlal edilmişse silaha başvurabilir ifadesini kullanmıştır. Bu hakları ise egemenlik ve toprak bütünlüğüdür. Devletler ahlaki olarak bu haklara sahiptir, çünkü bireysel vatandaşlarının insan haklarını gerçekleştirmek için bu haklara ihtiyaçları vardır¹¹⁷. Kant'ın haklı sebep ilkesinin temeli siyasi toplulukların ve vatandaşlarının temel haklarının savunulması, korunması ve haklı çıkarılmasıdır.

Orend' göre Kant "öngörülü saldırı hakkı" nı da meşru saymıştır. Dolayısıyla bir devlet tehditlere karşı savaşa başvurabilir. Buradaki tehdit ise istila veya saldırının güvenilir ve yakın tehdittir. Jus ad bellumun bu anlayışlarından yararlanan Kant bunlarla bağlantılı olarak savaşta ait davranışla ilgili kurallarda çerçevelemiştir. Bunlardan en önemlisi ayrımcılık ilkesi yani savaşçı olmayanların dokunulmazlığıdır. Kant "kendi içinde kötülük" ilişkin kısıtlamaları onaylamıştır. Bunlar, her türlü imha, boyun eğdirme ve yok etme savaşlarıdır. Sivil halk katledilemez veya köleleştirilemez. Bu aynı zamanda devletlerin suikastçılar, zehirleyiciler ve hatta casuslar istihdam edemeyeceği anlamına gelir¹¹⁸. Dolayısıyla Kant savaş ahlaki olarak reddetse de savaşın kaçınılmaz olduğunu kabul etmiştir.

¹¹⁵ Brian Orend, "Immanuel Kant (1724-1804)", *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O'Driscoll), Routledge, 2017, s. 169.

¹¹⁶ Ereker, a.g.m., s. 26.

¹¹⁷ Orend, a.g.m. s. 170.

¹¹⁸ Orend, a.g.m., s. 170-172.

Uluslararası savaş hukukuna bıraktığı mirası ikinci bölümde yer verdiğimiz Francis Lieber (1798-1872) ise diğer düşünürlerin aksine iki savaşta savaştıktan sonra savaşı anlayan ve önemli rol oynayan bir askerdir. Lieber haklı savaş hakkındaki ilk düşüncelerine *Political Ethics*'de yer vermiştir¹¹⁹. Savaşı, "... İki taraf arasında, her birinin diğerinin amaçlarına fikri yollardan başka yollarla, bilhassa zor ve hile ile ulaşmaya hazır olduğu bilinen bir husumet halidir" şeklinde tanımlamıştır. Hristiyan ve çağdaş pasifistlerin aksine savaşı yasaklamaz. Baxter'ın ifade ettiğine göre o, İncil tarafından savaşın açıkça yasaklanmadığı ve kan dökülmesine karşı olan emirlerin kitabın tamamı ışığında okunması gerektiği düşüncesindeydi. Aynı zamanda Lieber'e göre İsa, yasanın, devletin ve yargının varlığını kabul ettiyse belirli koşullar altında ancak güç kullanımıyla güvence altına alınabilecek tüm hakları ve yasaları ortadan kaldırmayı amaçladığı söylenemez¹²⁰. Dolayısıyla savaş etik gerekçelerle sakıncalı değildir.

Lieber'in adil savaşla ilgili kriterleri diğer yazarlarınkine benzemektedir. Savaşılabilir adil savaş listesi biraz daha yenidir; özgürlük kazanmak veya yeniden kazanmak için yapılan ayaklanma savaşları, silahlı grupları bastırmak için yapılan savaşlar, aynı ulusun dikkati dağılmış devletlerini tek bir siyasi toplum oluşturmak için birleştirme savaşları, savunma savaşları ve ceza savaşlarıdır. Bu liste ise Lieber tarafından tartışılmamıştır. Haksız savaşların ise, "en büyük suçlardan biri, büyük ölçüde cinayet" olduğunu ifade etmiştir. Bunlar ise yağma ve insanları inançlarına zorlamak için yapılan savaşları içermektedir. Bu savaşların "ahlaksız" ve "suç yarattığını", "sabit ahlak standardını ve saf adaleti" yok ettiğini ifade etmiştir. Bu nedenle hukuku ve sivil özgürlüğü tahrip ettiğini savunmuştur. Lieber, aynı zamanda barışı değil adaleti en yüksek ideal olarak görmüş ve savaşın ahlaki bir eylem olarak ahlaki bir biçimde yürütülmesi gerektiğine inanmıştır¹²¹. Tüm bu düşünceleri ise onu ikinci bölümde yer verdiğimiz savaş hukukunun ilk modern kodlamasını oluşturmaya yöneltmiştir.

19. yüzyıla kadar incelediğimiz geleneği dönemlere ayıracak olursak Pagan Roma, Hristiyan ortaçağ, erken modernite sekülerleşme ve modern çağ ile birlikte gelenekte değişim göstermiştir. Klasik Roma'da, Çiçero'nun yazıları, eski Yunan ve Helen felsefi

¹¹⁹Richard R. Baxter, "The First Modern Codification of the Law of War: Francis Lieber and General Orders No. 100", *International Review of the Red Cross* (1961-1997), C. 3, S. 25, 1963, s. 174; Stephanie Carvin, "Francis Lieber (1798-1872)", *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O'Driscoll), Routledge, 2017, s.182.

¹²⁰ Baxter, a.g.m., s. 174.

¹²¹ Carvin, a.g.m., s. 182-185.

geleneklerinin yeni siyasi gerekçelerini karşılamak için değiştirildiği ve resmileştirildiği dönemi yansıtmıştır¹²².

Augustine ile başlayan dönemde özellikle dinlerin ortaya çıkışıyla birlikte savaşıma verilen izin konusu oldukça önemli bir tartışma meselesi olmuştur. Ancak bu mesele erken modern dönemde çözülmüş görülmektedir. Augustine’de ortaya atılan jus ad bellum kriterleri zamanla değişiklik göstermiştir. Bu kriterlerin değişimi ise egemenin anlamının değişmesiyle doğru orantılıdır¹²³. Örneğin dinlerin ortaya çıkışıyla birlikte meşru otorite konusu Tanrı kaynaklı bir görevli olmuştur. Bu dönemde Papa ve kilise önemli bir konuma sahiptir. Ancak Victoria ile başlayan dönemde gelenek dini köklerinden ayrılmaya başlamıştır. Her iki dönemde de yönetici dünyevidir fakat Victoria ile başlayan dönemde yöneticinin sözü de dünyevileşmeye başlamıştır. Çünkü bu dönemden itibaren yöneticinin haklarının halk tarafından sınırlandırılabileceği egemenlik prensibi, genel kabul görmüştür¹²⁴.

Jus in bello kurallarının ortaya çıkışı ise yeni teknolojik savaşın yıkıcı gücü arttıkça savaşta kabul edilebilir bir şiddet düzeyi veya biçimi olarak kabul edilen şeyi yumuşatmak için yeni kuralların nasıl ortaya çıktığına dair fikir vermektedir. Jus in bello kriterleri ise kilise kanunları ve şövalyelik yasalarından oluşmuştur¹²⁵. Ortaçağda jus in bello ilkesine katkıda bulunan birçok düşünürde aslında şövalyelik hakkında yazmışlardır. Bu nedenle ortaçağ ve erken modern dönemler arasında açık bir ayrım vardır. Ortaçağ düşünürleri fikirlerini şövalyelik yasasına dayandırma eğilimindeyken, erken modern dönem yazarları milletler hukuku ve doğal hukuktan etkilenmişlerdir¹²⁶. Öte yandan Reichberg’e göre Aquinas’tan Gratius’a kadar şimdi jus in bello başlığı altında yer alan kriterler büyük ölçüde Jus ad bellumun uzantısı olarak ele alınırken, ikisi arasındaki ayrım Vattel tarafından yapılmıştır¹²⁷. Tüm bu değişim ve dönüşümün sonucunda haklı savaş ve onun geliştirdiği prensipler uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkileri ilgilendiren bir yapıya dönüşmüştür¹²⁸.

¹²²Daniel R. Brunstetter, Cian O’Driscoll, “Conclusion”, *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O’Driscoll), Routledge, 2017, s. 251.

¹²³ Daniel R. Brunstetter, Cian O’Driscoll, a.g.m., s. 251.

¹²⁴ Feryal Kalkavan Taslaman, *Geçmişten Günümüze “Haklı Savaş” Kavramının Yorumu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2011, s. 206-207.

¹²⁵ İren, Gürkaynak, a.g.m., s.163; Lunch, a.g.m., s. 60.

¹²⁶ Lunch, a.g.m., s. 60.

¹²⁷ Gregory M. Reichberg, “Thomas Aquinas on Military Prudence”, *Journal of Military Ethics*, C. 9, S. 3, 2010, s. 270.

¹²⁸ Taslaman, a.g.t., s. 214.

4. HAKLI SAVAŞ DOKTRİNİNİN ORTAYA ÇIKARDIĞI PRENSİPLER

Haklı savaş doktrini savaşın belirli koşullarda haklı olabileceği iddiasına dayanan iki farklı boyut üzerinden değerlendirilmiştir¹²⁹. İlk boyutu daha çok askeri kuram ve pratik boyutu olmakla birlikte ikinci boyutu dini felsefi tartışmalarla doğan, daha sonra kurallar ve yaptırım yönüyle ortaya çıkan boyutudur. Bunun sonucu olarak haklı savaş doktrini savaşın jus ad bellum ve jus in bello boyutları ile ilgili olarak bazı prensipler geliştirmiştir¹³⁰. Harbe girmenin meşruiyet şartlarını ve savaş öncesi hukuku belirleyen jus ad bellumun kriterleri meşru otorite, haklı sebep, iyi niyet, orantılı yöntem, mantıklı yöntem ve son çaredir¹³¹. Jus ad bellum savaşı haklı kılacak nedenlerin ne oluşu etrafında şekillenirken bir diğer prensip olan jus in bello ise, savaşın adil bir biçimde nasıl yürütüleceği sorunsalları etrafında şekillenmiştir¹³². Bu prensibin kriterleri ise sivil dokunulmazlığı ve oranlılıktır¹³³.

4.1. Jus ad Bellum Kriterleri

4.1.1. Haklı Gerekçe

Bu kriter savaşa başvurma hukukunun en önemli koşuludur¹³⁴. Haklı gerekçe kriterine göre savaş ancak, bütün insanların temel haklarına yönelik bir tehdidin mevcudiyetinde veya onu düzeltmek üzere kullanılabilir. Daha açık bir ifadeyle -birçok düşünüründe öne sürdüğü- ancak saldırılara karşı meşru savunma durumunda, saldırganlara veya zalim rejimlere karşı masumların korunması için devletlerin ciddi suç teşkil eden uygulamalarının cezalandırılması için kuvvet kullanılmasını oluşturur¹³⁵. Yani önceden yapılmış bir kötülüğe karşılık vermek haklı bir gerekçedir¹³⁶.

4.1.2. Meşru Otorite

Haklı savaş doktrini ile ilgilenenler meşru otoritenin devletin egemen gücünde yattığını ifade etmişlerdir. Bu açıklama egemenlik ve devlet ile ilgili ne kastedildiği tartışmalarına neden olmuştur. Düşünürlerin tanımına göre egemen meşru ise keyfî yönetim göstermeyecek ve böyle bir yönetime savaş ilanı hakkının verilebileceği söz konusudur.

¹²⁹ Fulya Ereker, a.g.m., s. 2.

¹³⁰ Serdar Hoş, a.g.e., s. 84-85.

¹³¹ İren, Gürkaynak, a.g.m. s. 150; Hocaoglu, a.g.m., s. 40; Serdar Hoş, a.g.e., s. 76-79; Ereker, a.g.m., s. 2.

¹³² Demirbaş, a.g.m., s. 897.

¹³³ Serdar Hoş, a.g.e., s.79- 83; Hocaoglu, a.g.m., s. 40; Ereker, a.g.m., s. 3.

¹³⁴ Ereker, a.g.m., s. 2.

¹³⁵ Esat Mahmut Yılmaz, *Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011, s. 17.

¹³⁶ Ereker, a.g.m., s. 3.

Dolayısıyla savaş ilanı yalnızca hukuka uygun otoriteye aittir. Aksi halde savaş haklı savaş sayılmayacaktır¹³⁷.

4.1.3. İyi Niyet

İyi niyet koşulunun genel amacı haklı bir savaş yürüten ulusun, bunu kişisel menfaatler, veya ulusun topraklarını genişletme nedenleri ile değil, adalet için yapıyor olması gerektiğidir. Ancak yinede barışı sağlamak gibi bir niyetle yola çıkıldığında saldırı yapılabileceği de genel görüştür¹³⁸.

4.1.4. Orantılı Yöntem / Oransallık

Kuvvet kullanımı amacının ötesinde zarar vermeyip, ulaşılan başarı verilen zarardan üstün olmalıdır ve hedefe ulaşırken diğer ilkelerde gözetilmelidir¹³⁹.

4.1.5. Son Çare

Diğer tüm seçenekler başarısız olduğunda ve anlaşmazlığı çözmek için başka bir yol bulunmadığında, savaş ilan edilmesi anlamına gelmektedir. Haklı savaş doktrinine göre haklı bir savaşa başvuracakların silaha sarılmadan önce diğer tüm açık yöntemleri tüketmeleri gerektirmektedir¹⁴⁰.

4.1.6. Başarı İhtimali

Haklı neden ve iyi niyet esas alındığında haklı savaş doktrini kabul edilebilir bir başarı ihtimalinin olması gerektiğini iddia etmiştir. Bu kriter insan yaşamının ve ekonomik kaynakların eşit olmayan bir düelloda boşa harcanmaması gerektiğini vurgulamaktadır¹⁴¹. Haklı savaş doktrini savaşın maliyetini kabul ederken, yalnızca başarı mümkünken savaşa teşvik ederken “zorbalık yapan bir güce karşı durmak bazen ahlaki olarak gerekli değildir?” sorusunu gündeme getirdiği¹⁴² ve zayıf devletlerin güçlü devletlere karşı durmasını engellediği için de eleştirilmiştir¹⁴³.

¹³⁷ Ereker, a.g.m., s. 3.

¹³⁸ Ereker, a.g.m., s. 3.

¹³⁹ Ereker, a.g.m., s. 3; Serdar Hoş, a.g.e., s. 79.

¹⁴⁰ Lisa Kemmerer, "Just War and Warrior Activists", *Green Theory & Praxis*, C. 4, S. 2, 2008, s. 29.

¹⁴¹ Ereker, a.g.m., s. 3.

¹⁴² Kemmerer, a.g.m., s. 29.

¹⁴³ Yılmaz, a.g.t., s. 17.

4.2. Jus in Bello Kriterleri

4.2.1. Oransallık

Jus ad bellum kriterindeki oransallıkla karıştırılan, jus in bellonun bu kriteri savaş esnasında kullanılacak araçlarla ilgilidir. Buna göre gereksiz yıkıma yol açacak araçları kullanmamayı hedefler. Sivilleri gözetmekle yakından ilişkili olan bu kriter savaş içi şiddetin dozu ile ilgilidir¹⁴⁴.

4.2.2. Ayrımcılık

Bu kriter savaşı ve savaşımayan ayrımı ile ilgilidir. Silahsız ve herhangi bir tarafta olmayan kişiler sivil olarak adlandırılır¹⁴⁵. Bu konuda ayrım yapılmaması haklı bir savaşı uygun değildir. Ayrım yapılmadığı takdirde savaşımayanlarda hedef alınacaktır demektir¹⁴⁶. Savaş zarar verenlere açılmışsa siviller bunun dışındadır. Devletin savaş açmasına neden olan saldırı sivilleri hedef almışsa da devlet karşı tarafta aynı şeye mahal vermemeli, sivil ayrımına dikkat etmelidir.

¹⁴⁴ Ereker, a.g.m., s. 4.

¹⁴⁵ Serdar Hoş, *a.g.e.*, s. 80.

¹⁴⁶ Ereker, a.g.m., s. 4.

İKİNCİ BÖLÜM

1899 ve 1907 LAHEY KONFERANSLARINA ZEMİN HAZIRLAYAN GELİŞMELER

1.LAHEY KONFERANSLARINA ZEMİN HAZIRLAYAN KONFERANSLAR

Uluslararası savaş hukukunun çerçevesini çizen haklı savaş doktrininin sunduğu kriterler 19. ve 20. yüzyılda modern uluslararası hukukta yerini almış ve bir takım bağlayıcı anlaşmalar yapılmıştır. Teknolojik silahların gelişimi ve devletlerin bu yönde birbirleriyle yarış halleri savaşa başvurmayı kolaylaştıran bir etmen haline gelmiştir. Savaşı tamamen yasaklamak mümkün olmadığından, savaşın yıkıcılığını azaltmak hedeflenmiş ve uluslararası savaş hukukuna dair düzenlemelerin adımları atılmıştır. Düzenleme ilk ayağını 1856 Paris Bildirgesi ile almış devamında 1863 Lieber Yasası, 1864 Cenevre Sözleşmesi, 1868 Petersburg Bildirgesi, 1874 Brüksel Bildirgesi gelmiştir. Bu bildirgeler ise daha sonra 1899 ve 1907 Lahey Konferanslarının zeminini oluşturmuş, alınan kararlara bir örnek teşkil etmiştir. Lahey Konferanslarında bu bildiriler ve konferansta alınan kararlara yer verilmiş, genişletilmiş ve yenileri eklenmiştir.

1.1. 1856 Paris Bildirgesi

1854'te başlayan Kırım savaşına Osmanlı'nın yanında Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa'nın da müdahil olması neticesinde, 1856 yılında Paris Konferansının ardından deniz hukukuna ilişkin Paris Bildirgesi yayınlanmıştır.

Savaştan önce iki devlette farklı sistemler uygulamıştır. Örneğin İngiltere¹⁴⁷; ortaçağ da ortaya çıkmış ve uzun bir süre sürekliliğini devam ettiren, milletlerarası hukuku kurallarına yönelik kriterler barındırması dolayısıyla diğer denizcilik sisteminden ayrılan “Consolato del Mare” sistemine bağlı kalmıştır. Bu sisteme göre geminin, kargonun ve malın akıbeti düşmana ya da tarafsıza ait olmasına göre belirlenmiştir¹⁴⁸. Dolayısıyla İngiltere tarafsız gemideki düşman mülkünü, gemiyi, kargoyu ele geçirme hakkını saklı tutarken, düşman gemideki tarafsız mülkün geminin veya yükün ise serbest kalması kuralına bağlı kalmıştır¹⁴⁹. Fransa ise “düşmanlığın bulaşması sistemi” ya da “Fransız sistemi” olarak da

¹⁴⁷ A. Peace Higgins, *The Hague Peace Conferences*, Cambiridge Universty Press, 2014, s. 3.

¹⁴⁸Fatih Övüngen, *Silahlı Çatışmalarda Denizde Zapt ve Müsadere*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017, s.163.

¹⁴⁹ Higgins, *a.g.e.*, s. 3.

adlandırılan¹⁵⁰ düşman gemilerinde ki tarafsız malların ve düşman mallarını taşıyan tarafsız gemileri ele geçirmekle yükümlü olduğu “robe d’ennemi confisque robe d’ami” ilkesine göre hareket etme özgürlüğüne sahiptir¹⁵¹.

1780 yılında Baltık denizi devletleri Rusya çaricesi Katerina’nın teşebbüsü ile “silahlı tarafsızlık” ilan ederek¹⁵², beyannamede “tarafsız gemideki düşman malı harp kaçağı olmadığı sürece serbesttir” ve “düşman gemilerindeki tarafsız malların dokunulmazlığı” ilkeleri kabul edilmiştir¹⁵³. Bununla birlikte özellikle İngiltere’nin çok sık başvurduğu “abluka” usulünde, İngiltere bir beyanname ile düşman sahillerinin abluka altına alındığını ve oraya girmeye teşebbüs edecek düşman veya bütün tarafsız ticaret gemilerine el koyacağını bildirip, böyle olması durumunda bunu uygulamıştır. Bundan rahatsız olan devletlerin şikayeti üzerine yine bu beyannamede “ablukanın ancak civarda harp gemileri bulundurmak koşuluyla fiili bir şekilde yapıldığı takdirde tanınacağını” bildirmişlerdir. Bu ilke 1856 Paris beyannamesinde tekrarlanırken¹⁵⁴, düşmana ya da tarafsıza ait olan mallar her iki durumda da “savaş kaçağı” olmadığı sürece dokunulmaz olarak kabul edilmiştir.

İki müttefikin; İngiltere ve Fransa’nın Rusya’ya karşı girişeceği savaşta bu konularda ortak bir zemin hazırlama zorunluluğu ve İngiltere’nin Rusya ile oldukça iyi durumda olan ticaretini sürdürebilme ve güvence altına alma kaygısı Paris Bildirgesine götürmüştür. Rusya, 1780 silahlı tarafsızlık birliğinin feshedilmesinden sonra “bedava gemiler, bedava mallar” doktrinini fiilen terk etmiştir. Ancak İngiltere düşman ticaretini ne şekilde yürütürse yürütsün onu sendeye uğratmayı meşru olarak görmüştür. Nitekim 1796’da Amerika Birleşik Devletleri ile yaptığı Jay Antlaşmasında her iki tarafta tarafsız gemilerdeki düşman mallarına el konulmasını kabul etmişlerdir. İngiltere’nin kaygıları ve neticesinde savaştan önce İngiltere Kraliçesi 28 Mart 1854’te “tarafsızlık bildirgesi” yayınlamıştır. Buna göre tarafsızların ticareti tehlikelerden korunacak ve savaş kaçakçılığı olmadığı sürece tarafsız bir gemide bulunan düşman mallarına el koyma hakkından vazgeçilecektir. Sonuç olarak İngiliz ve diğer tüccarlar tarafından Baltık ticareti sorunu çözülmüştür. Stockton’un değindiği gibi “askeri bir savaş ve ticari barış”ın pratik bir örneğini teşkil etmiştir¹⁵⁵.

¹⁵⁰ Övüngen, *a.g.t.*, s. 68.

¹⁵¹ Higgins, *a.g.e.*, s. 3.

¹⁵² Alsan, *a.g.e.*, s. 434.

¹⁵³ Övüngen, *a.g.t.* s. 69.

¹⁵⁴ Alsan, *a.g.e.*, s. 434.

¹⁵⁵ Charles H. Stockton, “The Declaration of Paris”, *American Journal of International Law*, C. 14, S. 3, 1920, s. 360.

Kırım savaşı sona erdikten sonra 28 Şubat 1856'da Paris kongresi genel bir barış anlaşması kararlaştırmış ve 30 Mart'ta imzalanmıştır. Anlaşmayı imzalayan güçler 16 Nisan'da tekrar bir araya gelerek bildirgeyi yayınlamışlardır. İmzacı devletler bildirgeye katılmamış olan devletlere çağrıda bulunmak ve onları bilgilendirmekle yükümlü tutulmuşlardır. İmzacılar ise Osmanlı Devleti, Avusturya, Fransa, İngiltere, Prusya ve Rusya'dır. Bağlayıcılığı ise imzacı ve daha sonra katılacak olan devletlerle sınırlı tutulmuştur¹⁵⁶.

Bildirge dört maddeye yer vermiştir. Buna göre sırasıyla “özel mülkiyet” kaldırılmış, “tarafsız bayrağının savaş kaçakçılığı dışında düşman malını kapsadığı”, “tarafsız malların savaş kaçakçılığı dışında düşman bayrağı altında ele geçirilemeyeceği” ve son olarak “ablukaların bağlayıcı olması için etkili olması, yani düşmanın kıyılarına erişimi gerçekten engellemeye yetecek bir kuvvet tarafından sürdürülmesi gerektiği” ilkeleri kabul edilmiştir¹⁵⁷.

Konferansta Kont Walewski “bildirgenin dört maddesinin bölünmezliğini korumayı” ve “bildirgeye taraf olan ve olacak ülkelerin savaş zamanında tarafsızların haklarına ilişkin, bildirgenin dört ilkesine dayanmayan herhangi bir düzenlemeye giremeyeceğini” ancak “bu kararın geriye dönük bir etkisi olmayacağını veya mevcut sözleşmeleri geçersiz kılmayacağını” belirtmiş ve teklif etmiştir. Dört maddenin bölünmez olarak kabul edilmesine bağlılık şartı nedeniyle özel mülkiyetin kaldırılması konusunda ABD, İspanya, Venezüella ve Meksika olmak üzere dört devlet ön plana çıkmıştır. İspanya 18 Ocak 1908'de, Meksika 13 Şubat 1909'da katılırken Venezuela ve ABD direnmiştir¹⁵⁸. ABD'nin bildirgeye resmi olarak katılmayı reddetmesi özel mülkiyeti denizde ele geçirmekten muaf tutan Marcy Değişikliğinin reddedilmesinden kaynaklanmıştır¹⁵⁹. Yine de bildiriye taraf olmayan devletler ona uymuşlardır¹⁶⁰. 30 Mart 1856 tarihli Paris beyannamesini imzalayan devletler: Avusturya-Macaristan, Fransa, İngiltere, Prusya, Rusya, Sardanya ve Osmanlı Devletidir. Beyannameye İspanya ve Meksika gibi sonradan katılan diğer devletler ise: Arjantin, Bolivya, Brezilya, Çin, Danimarka, Ekvador, Yunanistan, Guatemala, Haiti,

¹⁵⁶ Stockton, a.g.m., s. 361.

¹⁵⁷ British State Papers 1856, Vol. LXI, s. 155-158. Bkz. <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/105>, Erişim Tarihi 21/12/2021.

¹⁵⁸ Stockton, a.g.m., s. 362.

¹⁵⁹ Higgins, a.g.e., s. 3.

¹⁶⁰ Alsan, a.g.e., s. 431.

Japonya, Felemenk, Peru, Portekiz, İsveç, Norveç, İsviçre, Meksika'dır. ABD ise katılmamakla beraber 1898 ve 1917 harplerinde anlaşmaya uymuştur¹⁶¹.

1.2. 1863 Lieber'in 100 Nolu Genel Emirleri

Şubat 1861'de Birleşik Devletler Anayasasını yansıtan hükümet yapısını benimseyen bir Konfederasyon kurulmuş ve ABD iç savaşındaki düşmanlıklar 12 Nisan 1861'de başlamıştır. Savaş 9 Nisan 1865'te bazı bölgelerde ki Konfederasyonun (Güney) teslim olmasıyla sona ermiştir. Nerdeyse bu iç savaşın tam ortasında, 24 Nisan 1863'te Washington DC'deki Savaş Departmanı "100 Nolu Genel Emirleri" yayınlamıştır¹⁶² Emirler savaş kurallarının ilk modern kodlaması olmakla beraber, yazarı ise Prusyalı Francis Lieber'dir. Bundan dolayı Lieber'in Kodu olarak da anılmaktadır¹⁶³. Cemil Bilsel'de bu emrin savaş kurallarının ilk modern kodlaması olduğunu ifade etmekte ve kodu "Şimal Ordularına Talimat" olarak adlandırmaktadır¹⁶⁴.

Belgenin kökenleri, Kuzey kuvvetlerinin Güney (Konfederasyon) kuvvetleriyle savaşta karşılaştıkları bazı zorluklarda yatıyordu; Kuzey, savaş yasalarını güneye uyguladıysa bu Güneyin meşru bir savaşçı olarak tanınmasını sağladı mı? Birlik güçleri, Konfederasyon güçlerinin gerilla savaşıyla nasıl başa çıkmalı? Kuvvetler meşru bir askerle, meşru olmayan bir askeri nasıl ayırt etmeli? Konfederasyon güçleri Kuzeye verilmesi gereken savaşmayan çok sayıda adamı "şartlı tahliye" (asker süresinin geri kalanında çatışmaya dönemeyeceklerine söz vererek gitmesine izin verme uygulaması) ettiğinde Birlik nasıl karşılık verebilirdi?¹⁶⁵.

Carnahan'a göre, ABD Savaş Bakanlığı açısından Lieber Yasası özellikle iç savaş sırasında, ABD ordusunun genişletilmesine bir yanıttır. Eski ordu on üç bin sınır uzmanlarından oluşan bir grupken; savaşta genişlemiş ve bir milyon kitle gücüne ulaşmıştır. Savaş öncesinde genç subayların askeri hukukun temellerini ve savaş geleneklerini daha deneyimli meslektaşlarından yeterince öğrenme fırsatı da olmamıştır. Bununla birlikte iç savaş ordusu askeri mahkeme suçlamalarının hazırlanmasından, savaş esirlerinin şartlı

¹⁶¹ Sicilli Kavanin, C. IX, s. 537.

¹⁶² Sir Adem Roberts, "Foundational myths in the laws of war: The 1863 Lieber Code, and the 1864 Geneva Convention", *Melbourne Journal of International Law*, C. 20, S. 1, 2019, s. 13.

¹⁶³ Matthew J. Mancini, "Francis Lieber, Slavery and the "Genesis" of the Laws of War", *The Journal of Southern History*, C. 77, S. 2, 2011, s. 325.

¹⁶⁴ Cemil Bilsel, *Devletler Hukuku*, s. 245

¹⁶⁵ Stephanie Carvin, "Francis Lieber (1798-1872)", *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O'Driscoll), Routledge, 2017, s. 186.

tahliyesine kadar değişen yasal sorunlarla karşılaştıklarında gidecek hiçbir yeri olmayan binlerce deneyimsiz subay tarafından yönetilmektedir. Aynı zamanda askeri hukuk ve askeri operasyonların uluslararası yasal ortamı sivil hayatta avukatlık yapmış olan subaylara bile yabancıdır. Bu tatmin edici olmayan durum, ordunun baş hukuk görevlisinin statüsünün yükseltilmesi, yetkilerinin genişletilmesi ve saha komutanlarının kurmaylarına yargıç savunucularının görevlendirilmesi dahil olmak üzere çeşitli reformları teşvik etmiştir. Savaş yasaları ve gelenekleri konusundaki yaygın cehalete verilen yanıt ise Liber Yasası olmuştur¹⁶⁶. Bununla birlikte Carvin'e göre, Kuzeyin destekçisi olan Lieber savaş ve siyaset teorisi üzerine daha önceki yazılarına uygun olarak ABD anayasasını koruyacak bir savaşın ilkelerine uygun olarak yapılması gerektiğini kabul etmişti. Lieber ve birçok Amerikalı için bu intikam temelinde değil yalnızca ilkeler temelinde yürütölen bir çatışma olmalıydı¹⁶⁷.

Lieber'in çatışmanın adil bir şekilde yürütölmesini istemek için kişisel bir nedeni de vardır; Güneyde yetişen oğlu Oscar, Konfederasyon Ordusuna katılmaya karar vermiştir. Diğer oğulları Hamiltın ve Norman, Birlik Ordusu ile savaşmış, ilki savaşta ağır şekilde yaralanmıştır. Sonunda Oscar Williamsburg'da öldürölmüştür¹⁶⁸. Lieber, aynı zamanda 17 yaşında Prusya ordusu saflarında Waterloo Savaşına katılıp, yaralanarak onu deneyimlemiştir¹⁶⁹. İlk kitabı olan *Political Ethics*' te savaşın meşruiyetini tartışmış ve oldukça iyi eleştirel alkışlar almıştır. 1857'ye gelindiğinde New Yorkta'ki Colambia Kolejinde "Tarih ve Siyaset Bilimi Profesörü" unvanı verilmiştir. Lieber daha sonra Başsavcı Bates'e mektuplar yazmaya başlamıştır. Mektubun ilki, Konfederasyon güçleriyle esir değişimi hakkında olmuş ve bu mektup 1861'de The New York Times'da yayınlanmıştır¹⁷⁰. Mektupta esirlere geleneksel savaş kurallarının uygulanması gerektiğini, bunun ise Konfederasyonun resmi olarak tanınması anlamına gelmediğini sadece gerçeği tanımak olduğunu vurgulamıştır. Savaş hukuku üzerine bir metin hazırlamayı düşönen Lieber Ağustos 1861'de ABD Senatörü Charles Summer'a, "Kongrenin orduya tavsiye

¹⁶⁶ Burrus M. Carnahan, "Lincoln, Lieber and the laws of war: the origins and limits of the principle of military necessity", *American Journal of International Law*, C. 92, S. 2, 1998, s. 213-214.

¹⁶⁷ Carvin, a.g.m., s. 186.

¹⁶⁸ Carvin, a.g.m., s. 187.

¹⁶⁹ Ahmet Tetik, Mehmet Şükrü Güzel, *Osmanlılara Karşı İşlenen Savaş Suçları (1911-1921)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 29; Carnahan, a.g.m., s. 214.

¹⁷⁰ Richard R. Baxter, "The First Modern Codification of the Law of War: Francis Lieber and General Orders No. 100", *International Review of the Red Cross* (1961-1997), C. 3, S. 25, 1963, s.174-77; Roberts, a.g.m., s. 13.

etmek isteyebileceği bir şeyler yazacağı” arzusunda olduğunu belirten mektuplar yazmıştır¹⁷¹.

Boxter’in ifadesiyle, Lieber yeterli zamanı olmadığı için kitap yerine 21 Ekim 1861’den 6 Şubat 1862’ye kadar kolejde “Savaş Hukuku ve Kullanımları” üzerine bir dizi ders hazırlamış, birlik kuvvetlerinin başkomutanı General Halleck ise bu derslerin bir kopyasını istemiştir. Lieber Haziran 1862’de Başsavcıya köleliği kınayan ve tavsiye niteliğinde olan bir mektup daha göndermiş, mektubun kopyası ise New York Post’ta yayınlanmıştır¹⁷². Mektup ise yakalanan ve birlik sınırları içerisine giren zenci kölelerin statüsü ile ilgilidir.

Kölelik karşıtı olan Lieber’i bu mektubu yazmaya iten şey 13 Mart 1862’ de memurların kaçak köleleri iade etmeleri yasaklanmış olsa da¹⁷³, bazı generallerin kaçan köleleri efendilere iade etmeleri ve General Butter gibi kişilerin köleleri mülk olarak görmeleridir¹⁷⁴. 16 Nisan’da Columbia bölgesinde köleler serbest bırakılmış ve Kongre 19 Haziran 1862’de ABD’de köleliği yasaklamış ve Kongre “Kurtuluş Bildirgesi”ni ise 1 Ocak 1863’te yayınlamaya karar vermiştir¹⁷⁵. Lieber böylece sunduğu önerilerle Hükümetin resmi olmayan bir danışmanı haline gelmiştir. 1862’de düzensiz savaşçıların durumu ve hakları ile ilgili sorunların çözümü için General Halleck, Lieber’e bir mektup yazmıştır. Lieber ise koddan ziyade, bazen gerilla etiketi altında bir araya getirilen çeşitli kuvvet yapıları ve faaliyetleri hakkında bilimsel araştırma niteliğine sahip, farklı türlerdeki gerilla savaşçıları arasında ayırım yapan “Savaş kanunları ve kullanımlarına ilişkin gözden geçirilen gerilla partileri” hakkında yazmıştır. Lieber’in çalışması General Halleck ve diğerleri tarafından hoş karşılanmış ve kitap orduya dağıtılmak için 5.000 broşür kopyası istenmiştir¹⁷⁶.

Lieber bu çalışmasından bir süre sonra Halleck’e ABD ordularına yaymak için bir dizi kural oluşturma fikri önermiştir. Yukarıda değindiğimiz gibi, Birlik Ordusu daha önce hiç savaş görmemiş, savaş yasalarından büyük ölçüde veya tamamen habersiz olan binlerce kişiden oluşmuştur. İhtiyaç duyulan şey, bir askerin nasıl davranması, düşmana ve ele geçirilen topraklarda nasıl davranması gerektiği, düşman vatandaşlarına ve mülklerine karşı

¹⁷¹ Roberts, a.g.m., s. 13-15.

¹⁷² Baxter, a.g.m., s. 178-80.

¹⁷³ Jordan J. Paust, "Dr. Francis Lieber and the Lieber Code", *Proceedings of the ASIL Annual Meeting*, Cambridge University Press, C. 95, 2001, s. 113.

¹⁷⁴ Baxter, a.g.m., s. 180.

¹⁷⁵ Paust, a.g.m., s. 113.

¹⁷⁶ Roberts, a.g.m., s. 14; Paust, a.g.m., s. 113; Baxter, a.g.m., s. 182.

görev ve yükümlülükleri ve yasaklanmış savaş araçları hakkında bir rehberdi¹⁷⁷. Savaş Bakanlığı tarafından 17 Aralık'ta "Savaş kuralları ve maddelerinde ve yönetmelikler yasasında değişiklik önermek için" bir kurul atanmasını istenmiştir. Kurulun üyeleri Lieber ile birlikte iki avukat ve General Hitchcock'tan oluşmuştur. Sonunda kurul Lieber'in talebini onaylamış ve Lieber 1863'ün ilk haftalarında kendi deyiimiyle kodun taslağını hazırlamıştır. Taslağın elli nüshası General Hitchcock'a; kopyaları ise Başsavcı Bates ve General Halleck'e verilse de, Baxter'in ifade ettiğine göre Kod'un uygulanmasını sadece iç savaşla sınırlı tutmak istemediği ve uygulanabilirlik sahasını genişletmek umudunda olduğu için taslakta birkaç değişikliğe gitse de çalışmadan henüz memnun değildir. Metin son haliyle kurul tarafından okunması için Washington'a gönderilmiştir. Kurul ise Lieberin sonradan eklemiş olduğu ve oldukça uzun tuttuğu isyan ve ayaklanma bölümünü minimum düzeye indirdikten sonra Lieber'in "kod" oluşturmalarını umduğu çalışmanın "Talimatlar" olarak belirlenmesine karar vermiştir¹⁷⁸. Sir Adam Roberts'e göre belgeyi siyasi tartışmalardan uzak tutmak için böyle bir değişikliğe gidilmiş, ilk zamanlar Lieber'e atfedilen belgeye genellikle "Kod" olarak değil, "Talimatlar" veya "100 Nolu genel emirler" olarak atıfta bulunulmuştur¹⁷⁹.

Bölüm başlıkları ise şu şekildedir:¹⁸⁰

- I. "Sıkıyönetim, Askeri yargı, Askeri gereklilik, Misillime
- II. Düşman kamu ve özel mülkiyeti, kişilerin korunması ve özellikle kadınların; sanat ve bilim, düşman ülkelerin sakinlerine karşı işlenen suçların cezalandırılması
- III. Kaçaklar, savaş esirleri, rehineler, savaş alanında ganimet
- IV. Partizanlar, düşman ordusuna ait olmayan silahlı düşmanlar, izciler, silahlı gezginler, savaş isyancıları
- V. Güvenli davranış, casuslar, savaş hainleri, yakalanan haberciler, ateşkes bayrağının kötüye kullanılması
- VI. Mahkûmların değişimi, ateşkes bayrakları, koruma bayrakları
- VII. Şartlı tahliye
- VIII. Ateşkes, kapitülasyon

¹⁷⁷ Carvin, a.g.e., s. 188.

¹⁷⁸ Baxter, a.g.m., s. 183-85.

¹⁷⁹ Roberts, a.g.m., s. 16.

¹⁸⁰ Roberts, a.g.m., s. 16-17.

IX. Suikast

X. İç savaşAyaklanma, isyan”

Bunların yanı sıra bazı tartışmalı konulara da yer verilmiştir. Örneğin Bölüm I, 16. madde de yer alan işkence ve zehir kullanımının yasaklanması olmuştur. Ayrıca bazı hükümler ise yorum yapılmaksızın açıklama mahiyetindedir. 29. Madde de savaş için, “Tüm modern savaşın nihai amacı yenilenmiş bir barış halidir. Savaşlar ne kadar güçlü bir şekilde sürdürülürse, insanlık için o kadar iyidir. Keskin savaşlar kısadır” demiştir. Ancak bu savaşların sınırsız katliam daveti olduğu anlamına gelmemektedir. Bu çatışmalarda güç kullanımını yöneten şey onun ortaya koyduğu askeri gerekliliktir¹⁸¹. 14. madde de askeri gerekliliği “*Modern uygar uluslar tarafından anlaşıldığı şekliyle askeri gereklilik, savaşın amaçlarını güvence altına almak için vazgeçilmez olan ve modern hukuk ve savaş teamüllerine göre yasal olan önlemlerin gerekliliğinden oluşur*” şeklinde tanımlamaktadır¹⁸². Dolayısıyla devletler yalnızca savaş amacına ulaşmalarına yardımcı olacak faaliyetlerde bulunabilirler, başka her şey gereksiz ve yasaktır. Bu anlamda orduyu desteklemek için gerekli olmayan özel mülkiyete el konulması (Madde 39) veya düşman uluslara ait sanat, kütüphane, koleksiyon veya araçların imhası (Madde 35 ve 36) dahil olmak üzere intikam amacıyla gerçekleştirilen eylemlere izin vermez¹⁸³.

Konfederasyonlar ise geleneksel kısıtlamanın dışına çıkan bu çalışmayı “uğursuz” olarak tanımlayarak eski yasayı tercih etiklerini açıklamışlardır¹⁸⁴. Carvin’e göre, Konfederasyon liderleri eleştirilerinde acımasız olsa da aslında bazı haklı noktaları vardır. Lieber’in analizi savaş alanındaki için ölçülü olabilir, ancak çok belirsizdir. Bunu çeşitli farklı durum ve koşullarda uygulamak zorunda olan subayların ellerine çok fazla takdir yetkisi bırakıyordu¹⁸⁵. Nihayetinde kod Başkan Lincoln tarafından onaylandıktan sonra 24 Nisan 1863’te yayınlanmıştır¹⁸⁶.

Yine Carvin’in ifadesine göre, savaştan sonra ise ortaya çıkan bazı tartışmalı durumlar oluşmuştur. Kuzey, özellikle Başkan Lincoln’un 1865’teki suikastının ardından ve binlerce Birlik savaş esirlerinin kötü muameleden öldüğü Andersonville’deki hapishane gibi

¹⁸¹ Carvin, a.g.m., s. 187.

¹⁸² <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/liebercode-1863/article-14?activeTab=historical>, Erişim Tarihi 16/02/2022.

¹⁸³ Carvin, a.g.m., s. 187.

¹⁸⁴ Roberts, a.g.m., s. 17.

¹⁸⁵ Carvin, a.g.m., s. 189.

¹⁸⁶ Carnahan, a.g.m., s. 215.

bazı Konfederasyon zulümlerinin keşfedilmesi üzerine 100 Nolu Genel Emirlere dayanan savaş suçları için güneydeki birçok yetkiliyi yargılamaya çalışmıştır. ABD hükümeti, Lieber'den Konfederasyon başkanı Jafferson Davis'i suikast ve savaş suçlarında suç ortaklığı nedeniyle soruşturmasını istemiş, ancak değerli görülen hiçbir kanıt ortaya çıkmamıştır. Lieber Kodunun savaş suçlarını kovuşturmada kullanıldığını görmek istese de, kovuşturma yerine uzlaşma galip gelmiştir¹⁸⁷.

Lieber aynı zamanda arkadaşı Johan Bluntschli'yi savaş yasaları da dahil olmak üzere uluslararası hukukun bir kodlaması konusunda çalışmaya teşvik etmiştir. Arkadaşının kodlaması, Lieber'in kodunun bir yorumlaması olsa da, Bluntschli, 1874 Brüksel Konferansı'nda, Alman delegasyonun danışmanı olduğu için çalışmaları o tarihte hazırlanan sözleşmelerin temelini oluşturmuştur¹⁸⁸. 1868'de Rusya'nın St. Petersburg kentinde bir uluslararası komisyon toplantısı, Lieber yasasının askeri gereklilik ilkesini uygulayarak gereksiz acıya neden olan patlayıcı mermilerin kullanımını yasaklamıştır¹⁸⁹.

Carvin'e göre Lieber Yasasının yaşamasının bir diğer yolu, 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan "*insani an*" olarak tanımlanabilecek şey üzerindeki etkisidir. Bu dönemde Henry Dunant, "barış ve eşitsizlik zamanında ulusları, savaş zamanında yaralılara gayretli ve tamamen nitelikli gönüllüler tarafından bakılması" amacıyla yardım dernekleri kurmaya çağıran *Salferino Anısını* yayınlamıştır. Carvin, bunu 1861'de kurulan ABD Sağlık Komisyonunun ve iki farklı kıtada iki kadın tarafından yapılan çalışmalara benzetmiştir; ABD iç savaşı sırasında Clara Barton ve Florence Nightingale'nin Kırım savaşı sırasındaki çalışmaları. Yine Carvine göre, bu dönemde savaşın kaçınılmaz olabileceği birçok hümanist tarafından giderek daha fazla kabul edilmeye başlandı ancak bu sınırsız bir katliam anlamına gelmiyordu. İşte bu fikir Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin kurulmasına yol açan 1864 Cenevre Sözleşmesi'nde kodlanmıştır¹⁹⁰.

100 Nolu Genel Emirler Avrupa'ya geldiğinde gerçekleşen insani hareketler üzerinde etkisi olmuştur. Örneğin 1870'de Prusya Hükümeti Fransa-Prusya savaşı sırasında ordusuna kılavuzluk etmesi için kullanmıştır. Aynı zamanda Johan Casper Bluntschli gibi uluslararası avukatlar tarafından savunulan yasanın bazı bölümleri doğrudan doğruya 1899

¹⁸⁷ Carvin, a.g.m., s.188-89.

¹⁸⁸ Paust, a.g.m., s. 114.

¹⁸⁹ Carnahan, a.g.m., s. 215.

¹⁹⁰ Carvin, a.g.m., s. 190.

ve 1907 Kara Savaşı ve Gümrüklerine ilişkin Lahey Tüzüğünü de etkilemiştir¹⁹¹. Görüldüğü üzere Lieber'in çalışması, Boxter'in ifade ettiği gibi, 19. yüzyıl boyunca Prusya, Hollanda, Fransa, Rusya İspanya ve diğer eyaletlerde benzer kodlamaları etkilemiştir¹⁹².

1.3. 1864 Cenevre Sözleşmesi ve Kızılhaç Komitesinin Doğuşu

Eski dönemlerde savaşlarda bazı büyük komutanlara özel doktorları eşlik etmiştir. Örneğin Romalılar yaklaşık 500 ile 600 erkekten oluşan bir grup için en az bir sağlık görevlisi bulundurmuşlardır. Haçlı Seferleri sırasında Sultan Selahattin, karşı tarafın doktorlarına Hristiyan esir ve yaralılara bakma ve ardından saflarına geri dönme emri vererek Cenevre Sözleşmesinde kabul edilen hükme benzer şekilde hareket etmiş ve bir insanlık örneği göstermiştir¹⁹³. Avrupa da orduda sağlık hizmeti 16 yüzyıldan itibaren gelişim göstermeye başlamış 18. ve 19. yüzyılda ordudaki hasta ve yaralıların güvence altına alınması düşmanlar arasındaki anlaşmalarla sağlansa da yetersiz kalmıştır. Fransız ihtilali ve Napolyon döneminde zorunlu askerlik hizmetinin getirilmesi silahlanmayı daha da arttırmış toplu savaşlara neden olmuştur. Bu savaşlar yalnızca milletlerarası olmakla kalmamış, iç savaşlar ayaklanmalar, isyanlara kadar gitmiştir. Silahlananın etkisiyle savaş daha kanlı bir eylem haline gelmiştir.

19 yüzyıl kanlı savaşlarından biri olan Solferino savaşına tanıklık eden Jean Henry Dunant'ın faaliyetleri Cenevre Sözleşmesine ve Kızılhaç hareketine götürmüştür. 1862'de "Solferino'dan Bir Hatıra" adındaki eseri yazmış ve yardım dernekleri kurma fikrini bu eserde belirtmiştir. Cenevre Halk Menfaatleri Derneği'nin başkanı ve aynı zamanda iyi bir hukukçu olan Gustave Moynier, Dunant'ın fikirlerini desteklemiştir. Dunant fikrini Berlin'de toplanan İstatistik Kongresinde sunmuş ve hoş karşılanmıştır. Savaşta yaralanan askerlere yardım dernekleri kurma fikrini resmiyete taşımaya kararlı olan Moynier, merkezi Cenevre'de olan beş kişilik bir komite kurmuş, komite Kızılhaç hareketinin başlangıcını teşkil etmiş ve dolayısıyla Kızılhaç Komitesi adını taşıyan ilk komite olmuştur. Komite, General Daffour'un başkanlığında; Dr. Louis Appia, Dr. Theodore Mounoir, Dunant ve Moynier'den oluşmuştur. 16 devletin gayriresmi delegeleri Cenevre'de 26-29 Ekim 1863 tarihinde toplanmışlardır¹⁹⁴.

¹⁹¹ Carnahan, a.g.m., s. 215; Carvin, a.g.m., s. 190.

¹⁹² Baxter, a.g.m., s. 186.

¹⁹³ Jean Picket, "The First Geneva Convention", *International Review of The Red Cross*, C. 29, S. 271, s. 277.

¹⁹⁴ Henri Coursier, *Milletlerarası Kızılhaç*, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara 1964, s. 13-16.

Konferans ordudaki hasta ve yaralıları yardım konusunda toplanmıştı. Konferanstaki büyük değişiklik tüm sağlık personeli için özel bir statü ya da “tarafsızlık” sağlayabilmek olmuştur. Böylece sağlık personelleri artık esir alınmayacak, görevleri bittikten sonra kendi saflarına gönderilebilecek, aynı zamanda personellerin kaybindan artık korkmayan komutanlar geri çekilme durumunda yaralılarla birlikte ayrılabilir ve yaralılar çoğu savaş sahnesinde görüldüğü gibi ölüme terk edilmeyecektir. Bu korunmaların ve derneklerin sembolü olan sancak ise beyaz zemin üzerine kızılhaç olarak belirlenmiştir. Bir diğer öneri ise her ülkede yardım dernekleri kurmaktır¹⁹⁵. Konferans yasal sorunlarla ilgilenme yetkisine sahip olmasa da konferanstan sonra bazı ülkelerde bu dernekler kurulmaya başlamıştır. Ancak derneklerin faaliyetlerinde güçlüklerle karşılaştığı ve resmen tanınması için tam yetkili delegelerle bir konferans düzenlemeye karar verilmiş ve 1864’de toplanmıştır¹⁹⁶.

Tarafsızlık ilkesi ambulans ve hastaneleri, ambulans ve hastanelerin personellerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bununla birlikte sözleşme gönüllü sağlık personellerine tarafsızlık yararı sağlayamadığından yalnızca askeri sağlık hizmetlerine ait personeller etkilenmiştir. Öte yandan savaşta olan bir ülkenin sakinlerinden yaralı askerlere yardım ve barınak sağlayanlara da tarafsızlık verilmiştir. Bu sakinler savaş katkılarında da muaf tutulacaktır¹⁹⁷. Böylece ilk Cenevre sözleşmesi 12 Devletin temsilcileri tarafından 22 Ağustos 1864’te imzalanmıştır. Bu 12 Devlet; Bade, Belçika, Danimarka İspanya, Fransa, Hess, Hollanda, İtalya, Prusya, Portekiz, İsviçre ve Wurtembergdir. Konferansa daveti kabul eden devletler ise; Amerika, İngiltere, Rusya, Saksonya ve İsveç’tir. Sözleşme aynı zamanda imzalamayan devletlere açık kapı bırakmış,¹⁹⁸ konferansa davet edilip ancak katılmayan Osmanlı Devleti 5 Temmuz 1865’te imzalamıştır¹⁹⁹.

1.4. 1868 Petersburg Bildirgesi

Çar II. Alexander’ın daveti üzerine 9-16 Kasım 1868’de, 17 ülke Rusya İmparatorluğunun başkenti olan Petersburg’da toplanmışlardır. Ülkelerin temsilcileri Çar’ın

¹⁹⁵ Jean Picket, a.g.m., s. 278.

¹⁹⁶ Henri Coursier, a.g.e., s. 16-17.

¹⁹⁷ Daniele Bujard, “The Geneva Convention of 1864 and The Brussels Conference of 1874”, *International Review at the Red Cross*, C. 14, S. 163, 1974, s.

¹⁹⁸ Henri Cousier, a.g.e., s. 18.

¹⁹⁹ Tetik, Güzel, a.g.e., s. 31.

Savaş Bakanı General Milutin'in başkanlık ettiği üç günlük toplantı ve müzakerelere katılmışlardır²⁰⁰.

Konferans, beyannamede belirtildiği üzere “medeniyetin ilerlemesinin, savaşın felaketlerini mümkün olduğunca hafifletme etkisine sahip olması gerektiğini” ifade ederek, “devletlerin başarması gereken tek meşru amacın düşmanın askeri güçlerini zayıflatmak olduğunu”, bu amaçla “düşmanı etkisiz hale getirmenin yeterli olduğunu”, “sakatların acılarını gereksiz yere ağırlaştıran veya ölümlerini kaçınılmaz kılan silahların kullanılmasını” yasaklamak amacı ile toplanmıştır. Beyannamede bahsi geçen mermiler insan vücudunda korkunç yaralar açan mermilerdir. 1863'te Rus askeri yetkilileri amacı mühimmat vagonlarını patlatmak olan ve sert maddeye temas ettiğinde patlayan mermi icat etmiş, 1867'de mermi yumuşak maddeye temas etmesiyle paylayan mermi olarak değiştirilmiştir. Rusya bu korkunç icadı kendisinin ve diğer ülkelerin kullanımının önüne geçmek için uluslararası bir anlaşma önermiştir²⁰¹.

Ülkelerin temsilcileri bu öneriyi hemen kabul etmiş ancak anlaşmazlık yasaklanan mermilerin maksimum ağırlığı konusunda olmuştur. Rus önerisi 400 gram altındaki mermilerin yasaklanmasını önermiş ve bu kabul edilmiştir. Avusturya-Macaristan, Bavyera, Belçika Danimarka, Fransa, Büyük Britanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, İran, Portekiz, Prusya ve Kuzey Almanya Konfederasyonu, Rusya, İsveç, Norveç, İsviçre, Osmanlı Devleti, Württemberg; Petersburg Bildirgesini 11 Kasım 1868'de imzalamıştır. Baden ve Brezilya ise 1869'da bildirgeye katılmıştır²⁰². Bu kural Lahey tüzüklerine yansımış 23(e) maddesinde yer almıştır. Ayrıca Lahey sözleşmelerinde benzer niteliklerde yasakların kabul edilmesine teşvik etmiştir²⁰³.

1.5. 1874 Brüksel Konferansı Bildirgesi

Brüksel Konferansı, Fransa-Prusya savaşından sonra Rusya Çarı II. Alexander'ın teşvikiyle toplanmıştır. Konferansın motivasyonu, savaş gelenekleri ve yasalarını açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktır. Lieber Yasasından farklı olarak, 17 Nisan 1874 tarihli Rus genelgesinde görüldüğü gibi “uluslararası fikir birliğine teşvik ederek”, “tüm hükümetleri

²⁰⁰ Hans-Peter Gasser, “A look at the Declaration of St. Petersburg of 1868”, *International Review of the Red Cross*, C, 33, December 1993, s. 512.

²⁰¹ D. Schindler, J. Toman, *The Laws of Armed Conflicts*, Martinus Nijhoff Publisher, 1988, s. 102-103.

²⁰² Gasser, a.g.m., s. 512.

²⁰³ D. Schindler, J. Toman, a.g.e., s. 102.

bağlayacak” ve “savaş kurallarını daha net bir şekilde” belirleyerek kuralların uygulanabilirlik sahasını genişletmeyi, yani bunu uluslararası bir zemine taşımayı hedeflemiştir. Konferans, 27 Temmuz-27 Ağustos tarihleri arasında Brüksel’de toplanmış ve konferansta Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti, Rusya, Büyük Britanya, Belçika, Danimarka, İspanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, İsveç, Norveç, İsviçre; 3 Ağustos’ta katılmak üzere Portekiz’de temsil edilmiştir. ABD konferans davetini reddetmiştir²⁰⁴.

Fransa-Prusya savaşından sonra Fransız ordusunun ana gövdesi zayıflamış ve geçici hükümet “franc-tireurs” gibi düzensiz savaş gruplarından yararlanmak zorunda kalmıştır. Bu düzensiz ordular, örneğin Almanya tarafından, Fransız hükümetince yetkilendirilmiş olmasına rağmen, egemen yetkilendirme gerekçesiyle tanınmamıştır. Almanya sadece üniformalara değil egemen yetkilendirmenin açık kanıtlarına da ihtiyaç duymuştur. Her bir düzensiz savaşçının yasal bir otorite tarafından düzenlenen ve kendisine şahsen hitap edilen bir asker olarak, karakterine dair bir sertifikaya sahip olması gerekiyordu. Bu gereksinimlerin karşılanması Fransız hükümeti için imkânsız olmakla beraber kalan düzenli birliklerini bile devretmekte zorluklar yaşamıştır. Hatta çok sayıda franc-tireurs yakalandıktan sonra idam edilmiştir²⁰⁵.

Fransa bu tür düzensiz savaşçılar için yasal tanıma istemiş ve talebi konferansa taşımıştır. Düzenli ordularını kuramayan diğer küçük Avrupa ülkelerinden de bu konuda destek almıştır. Eski egemen yetkilendirme hangi savaşçıların yetkili olduğunu ayırt etme veya esirleri koruma işlevini yerine getirememiş ve çok sayıda kayba yol açmıştır. Kurallar konusundaki belirsizlik ve savaşın niteliklerine ilişkin geleneksel hukukun ortaya çıkardığı şartlar üzerinde anlaşılamamış olması Avrupa güçleri arasında çekişme yaratmıştır²⁰⁶. 1874’de Rusya Çar’ı II. Alexander’ın Brüksel Konferansı’nı toplaması da anlaşmazlık ve çekişmelere son vermeye yönelik, ortaya çıkan savaş geleneklerini açıklamak amacıyla. Bu anlaşmazlık savaşın niteliklere ilişkin modern yasaların doğmasıyla çözülmeye çalışılmıştır.

Rus delegesi ve aynı zamanda konferansın başkanı Baron Jhomini, açılış konuşmasında tehlikeli olanın modern çağda savaş fikrinin ta kendisi olduğunu açıkça

²⁰⁴ Tracey Leigh Dowdeswell, "The Brussels Peace Conference of 1874 and the Modern Laws of Belligerent Qualification", *Osgoode Hall LJ*, C. 54, 2016, s. 825.

²⁰⁵ Dowdeswell, a.g.m., s. 824.

²⁰⁶ Dowdeswell, a.g.m., s. 825.

belirtmiştir. Almanya militarist bir yaklaşım sergilemiştir. Argümanı ise, askeri şiddetin, güvenlik ve sosyal düzeni sürdürmek ve siyasi faaliyetlerini yürütmek için etkili araç olduğudur. Baron Jhomini ise savaşların giderek daha seyrek hale getirilmesi gerektiğini ve bu gerçekleşene kadar zararların mümkün olduğunca hafifletilmesi gerektiğini belirtmiştir. Savaşın tek meşru amacının düşmanın askeri gücünü zayıflatmak ve mümkün olan en kısa sürede kalıcı bir barış tesis etmek olduğunu yenileyerek Petersburg Bildirgesini hatırlatmıştır. Konferanstaki delegeler genel olarak Baron Jhomini'ye katılsalar da ikincil güçler, Almanya gibi düzenli ordu organize edip donatamadıkları için yabancı işgaline karşı savunmalarını güvence altına almak için düzensiz savaşçıların askere alınmasına güvenmeleri gerektiğini talep etmişlerdir²⁰⁷.

Bu tartışmalara son vermeye yönelik “yasal savaşçının” ilk tanımı Brüksel Konferansında yapılmıştır. Bu tanım taslak metnin 9. maddesinde 4 ölçütten meydana gelmiştir. Egemen yetkilendirmenin yetersiz olduğu pozisyonu resmileştirerek, hükümetin belirlenen bu dört ölçütü karşılayan birliklere yetki vermesi hedeflenmiştir. Bu dört ölçüte göre; “Astlarından sorumlu bir kişi tarafından komuta edilmeleri”, “uzaktan tanınabilir sabit bir ayırt edici ambleme sahip olmaları”, “açıkça silah taşımaları” ve “harp kanun ve adetlerine uygun olarak hareket etmeleri” gerekmektedir. Ayrıca savaşanların haklarından yalnızca ordu değil milisler ve gönüllülerin de yararlanacağı, bu ölçütleri taşımayan silahlı birlikler savaşanların haklarına sahip olamayacak ve yakalanmaları halinde adli işlem yapılması da belirtilmiştir. Böylece misilleme cinayetlerini önlemek amaçlanmıştır²⁰⁸. Brüksel bildirgesi onaylanmamış olsa da Brüksel’de belirlenen savaşçı tanımı 1899-1907 Lahey konferansına esasen değişmeden kabul edilmiştir.

Taslak metinde “düşmanı yaralama araçları” başlığında 12. madde de; “savaşan taraflara sınırsız yetki tanınmadığı” belirtilerek, 13. madde de; “zehirli silahların kullanılması”, “1868 St. Petersburg Bildirgesi tarafından yasaklanan mermilerin kullanılması” yasaklanmıştır. Hasta ve yaralılara ilişkin olarak savaşan tarafların yükümlülüklerinin 22 Ağustos 1864 tarihli Cenevre sözleşmesine tabii olduğu 35. madde de belirtilmiştir²⁰⁹.

²⁰⁷ Dowdeswell, a.g.m., s. 827-28.

²⁰⁸ Dowdeswell, a.g.m., s 830..

²⁰⁹<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/brussels-decl-1874?activeTab=undefined> Erişim Tarihi, 17/12/2022.

Konferansta ayrıca sivilleri korumak ve daha fazla insani davranışı teşvik etmek için savaş yasalarında bir dizi yenilik tartışılmıştır. Martens, taslak bildirgesinde tartışmasız olduğunu düşündüğü ve uluslararası kara savaşına ait olan genel ilkelerin en önemlileri arasında yer alan beş uluslararası hukuk ilkesini ortaya koymuştur. Bu maddeler nihai Brüksel Deklerasyonu'ndan çıkarılmıştır. Ancak nihai Brüksel Deklerasyonu maddelerinin temelini atmış ve daha sonraki kara savaş kanunlarında yer almıştır. Bunlar:²¹⁰

1. “Uluslararası bir savaş, iki bağımsız devlet arasında (tek başına veya müttefikleriyle hareket eden) ve onların silahlı ve organize güçleri arasında açık bir çatışma durumudur.
2. Savaş harekâtı, tebaalarına savaşta aktif olarak yer almadıkları sürece, tebaasına karşı değil münhasıran düşman devletin savaşma araçlarına ve kuvvetlerine yönelik olmalıdır.
3. Harp gayesine ulaşmak için harp kanun ve adetlerine uygun ve harbin icaplarına mazhar olan bütün vasıta ve tedbirlere müsaade olunur. Savaş yasaları ve gelenekleri, düşmana karşı işlenen yararsız zulmü ve barbarlık eylemlerini yasaklamakla kalmaz; ancak mutlak zorunluluk tarafından kısıktırılmamış olmamaları koşuluyla, bu tür eylemlerden suçlu bulunanların yetkili makamlardan derhal cezalandırılmasını talep ederler.
4. Savaşın gerekleri, düşmana karşı ihaneti veya onu kanun kaçağı ilan etmeyi veya ona karşı şiddet veya zulmü haklı çıkarmaz.
5. Düşmanın, bu sözleşmede belirtilen savaş yasalarına ve geleneklerine uymaması durumunda, karşı kuvvet ancak kaçınılmaz bir kötülük olarak ve insanlığın görevlerini asla göz ardı etmeden misillemelere başvurabilir.

Bu ilkelerin, en önemlilerinden biri sivillerin saldırıya karşı dokunulmazlığını zorunlu kılan genel hukuk ilkelerini tanımasıdır ve bu ilkelerin uluslararası bir yasal belgede ilk formülasyonudur.

Kara harbi kanunlarının oluşturulmasında alınan kararlara rağmen Brüksel Bildirgesi imzalanmış ancak onaylanmamıştır. Örneğin, Büyük Britanya konferans sonucunda herhangi bir yeni yasal yükümlülük üstlenmemeye kararlı bir şekilde gelmiş, delegesine

²¹⁰ Dowdeswell, a.g.m., s.836.

konferanstaki tartışmalara katılmaması yönünde talimat vermiştir. B. Britanya ayrıca deniz hukuku ve deniz savaşını düzenleyen yeni yasalarda herhangi bir değişiklik görmek istememektedir. Derby Kontu, Brüksel konferansına delege göndermeyi kabul etmeden önce, Büyük Britanya'nın, Rus hükümetinden programın "doğrudan veya dolaylı olarak hiçbir şekilde deniz savaşı ilgili herhangi bir şeyi içermeyeceği" konusunda güvence alması gerektiğini ifade etmiştir. Avrupa da birçok ülke ise bu ifadenin Rus programına daha başlamadan darbe indirdiğini düşünmüştür.

İspanya Dışişleri Bakanı konferansta "İspanya hükümetinin özel mülkiyete baskıyı zorunlu kılacak veya düşman gemilerinde malların ele geçirilmesini önleyecek herhangi bir kararı kabul edemeyeceğini" belirtmiştir. İngiliz konumu diğer ülkeler üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu için İspanya hükümeti de İngiliz tutumunu yenileniştir. Osmanlı Devleti ise, ilk kez 18 Ağustos'ta konferansın sonuna doğru katılmış ve tartışmaların çoğunu kaçırmıştır. Ancak Osmanlı delegesi "rolünün konferansa yardım etmek ve katılmakla sınırlı olduğunu", "kişisel görüş dışında hiçbir beyanda bulunmayacağını" ve "hükümetini bağlayacak herhangi bir anlaşma ifadesini resmi olarak saklı tuttuğunu" ifade etmiştir.

Büyük Britanya'ya daha küçük güçlere fikir birliğine varma ve Brüksel bildirgesini onaylama konusunda liderlik etme fırsatı verilmiş ancak reddetmiştir. Her hükümetin Brüksel bildirgesini uzmanlarıyla inceledikten sonra 1875'te ikinci bir konferans planlanmıştır. Ancak Fransa "bir ulusun ülkelerini işgale karşı savunmak için yurtsever çabalarını kısıtlayacak herhangi bir uluslararası anlaşmaya taraf olmaya hazır olmadıklarını" belirtmiştir. Yine 1877'de Osmanlı-Rusya savaşının başlamasından sonra Rusya konferanslara ara vermiştir.²¹¹. Dolayısıyla Brüksel bildirgesinin uluslararası savaş yasalarını kodlama projesi Avrupa'da savaşın yeniden canlanmasıyla bocalamıştır.

²¹¹ Dowdeswell, a.g.m., s. 838-41.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1899-1907 LAHEY KONFERANSLARI

1. 1899 I. LAHEY KONFERANSI

İlk Lahey konferansının toplanmasına vesile olan Rus çarı II. Nicolas'ın çağrısıdır. Konferansa ilk adım 11 Mart 1898 Rusya Savaş Bakanı Kurotpatkin'in Almanya ve Avusturya-Macaristan'da hızlı atış sahra toplanının gelişimi hakkında bir rapor hazırladığında atılmıştır. Rusya'nın geliştirmesi için ise yaklaşık 130 milyon ruble harcaması gerektiği tahmin edilmektedir. Kurotpatkin bu mâli harcamalardan kaçınmak için Viyana ile on yıllık bir anlaşma önermiştir. Dış işleri Bakanı Muraviev ise bu planın gerçekçi olmadığı konusunda ısrar ederken Avusturya Macaristan'ın diğer ittifak üyelerinden habersiz veya onları içermeyen bir anlaşmaya yanaşmayacağını tahmin ederek yapılacak anlaşmanın genişletilmesini istemektedir²¹².

Sonunda bu sorun genel bir silahsızlanma tartışmasına dönüşmüş ve Çar 24 Ağustos 1898'de “genel barışın korunması ve tüm ulusların üzerinde yük olan aşırı silahlanmanın olası bir şekilde azaltılması” konusunda çağrıda bulunmuştur. Böylece önerilen genelgeyle Rusya'nın Uzak Doğu'daki çıkarlarını daha iyiye taşıyacağı ve Maliye Bakanı Sergei Witteda genel bir çağrıyla, Rusya'nın ekonomisinin demiryolu finansmanı ile iyileştirilebileceğini düşündüğü için eylemi desteklemiştir²¹³. Görünüşe göre Rusya'nın siyasi, mali ve insani motivasyonu silahsızlanma konusunda “tüm hükümetlerin çabalarının yönelmesi gereken ideal” ile birleşmişti²¹⁴.

11 Ocak 1899'da Kont Mouravieff konferansta tartışılacak konuları öneren bir genelge daha yayınlamış, konferansın 18 Mayıs'ta Lahey'de toplanması için bir davetiye gönderilmiştir. Yirmisi Avrupalı, dördü Asyalı ve ikisi Amerikalı olmak üzere bağımsız egemenlik iddiasında bulunan elli dokuz devletten yirmi altısı konferansta temsil edilmiştir. Konferansa katılan devletler; Almanya, Avusturya-Macaristan, Belçika, Çin, Danimarka, İspanya, ABD, Meksika, Fransa, İngiltere, Yunanistan, İtalya, Japonya, Lüksemburg,

²¹² Dan L. Moril, “Nicholas II and the Call for the First Hague Conference”, *The Journal of Modern History*, C. 46, S. 2, s. 298-303.

²¹³ Moril, a.g.m., s. 299-310.

²¹⁴ Joseph H. Choate, *The Two Hague Conferences*, Princeton University Press, Princeton, 1913, s. 6.

Karadağ, Hollanda (Felemenk İmparatorluğu), İran, Portekiz, Romanya, Rusya, Sırbistan, Siyan, İsveç, Norveç, İsviçre, Bulgaristan'dır²¹⁵.

1.1.Konferansa Bulgaristan'ın Katılması ve Tayin Edilen Osmanlı Devleti Delegeleri

Bulgaristan, Osmanlı Sultanına bağlı olmasına rağmen Osmanlıdan kendi delegelerini göndermek için izin almış, ancak bu delegelerin Osmanlı delegelerinin refakatinde bulunmaları, daima onlara danışarak hareket etmeleri²¹⁶ Osmanlı delegelerinin arkasında oturmaları ve adlarını da resmi belgelerde bu delegelerden sonra yazmaları şart koşulmuştur²¹⁷. Aynı zamanda Bulgaristan'ın kendi iç işlerini ilgilendiren konulara dâhil olmaları, Osmanlı Devletini ilgilendiren konularda görüş bildirmemesi kararı alınmıştır²¹⁸.

Eski Dışişleri Bakanı Turhan Paşa; birinci delege ve tam yetkili olarak, Genelkurmay Başkanı Abdullah Paşa; tam yetkili olarak, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Nuri Bey; tam yetkili olarak, Tuğamiral Mehmet Paşa, tam yetkili olarak,²¹⁹ Dışişleri Bakanlığı Tercüme Bürosu Başkan Yardımcısı Agâh Bey; heyet sekreteri olarak, Dışişleri Bakanlığı Kabine Başkanı Yusuf Bey; heyet sekreteri olarak, Yarbay Cevat Bey; heyet sekreteri olarak, Babıali'nin Hukuk Müşavirliğinin Yardımcısı Şerif Bey; heyet sekreteri olarak, Osmanlı Devletini temsil eden delegelerdir²²⁰. Ayrıca Osmanlı Hükümeti ve delegeleri devletin egemenliğini, bağımsızlığını ve dâhili meselelerinin dokunulmazlığını koruma kararı alarak konferansta ihtiyatlı davranmıştır²²¹.

1.2. Konferansın Programı

11 Ocak 1899 tarihli genelgenin önerileri ise şu şekildedir²²²;

²¹⁵ Düstur, Birinci Tertib, C. VII, s. 307-311.

²¹⁶ BOA., Y. PRK. HR., 27/9; BOA., Y.PRK. HR., 28/74.

²¹⁷ William Isaac Hull, *The two Hague Conferences and Their Contributions to International Law*, Boston, Ginn, 1908, s. 11.

²¹⁸ BOA., Y. PRK., HR., 27/91.

²¹⁹ James Brown Scott, *The Proceedings of the Hague Peace Conferences*, Oxford University Press, 1920, s. 7; Düstur, Birinci Tertip, C. VII, Başvekâlet Devlet Matbaası, Ankara 1941, s. 307.

²²⁰ Scott, *a.g.e.*, s. 7.

²²¹ BOA., Y.MRZ. d., 8095.

²²² Hull, *a.g.e.*, s. 47.

1. Halihazırda kuvvetlerin ve bunlara ayrılan bütçelerin belirli bir süre için arttırılmamasını öngören bir anlayış ve gelecekte bu güçlerin ve bütçelerin güvence altına alınabileceği araçlara yönelik ön araştırma yapılması.
2. Herhangi bir yeni tür ateşli silahın, yeni patlayıcıların veya daha güçlü bir barutun yasaklanması.
3. Halihazırda mevcut olan müthiş patlayıcıların kullanımının sınırlandırılması; balonlardan veya benzeri yollarla mermi veya herhangi bir türde patlayıcı fırlatılmasının yasaklanması.
4. Deniz savaşında denizaltı torpido botlarının veya pistonlarının veya diğer benzer imha motorlarının kullanımının yasaklanması ve gelecekte koçlu savaş gemileri inşa etmemek için bir anlaşma.
5. 1868 tarihli ek maddeler temelinde 1864 Cenevre Sözleşmesi hükümlerinin deniz savaşına uygulanması.
6. Deniz muharebeleri sırasında veya sonrasında denize düşenleri kurtarmak için kullanılan gemi veya teknelerin etkisiz hale getirilmesi.
7. 1874'te Brüksel Konferansı tarafından hazırlanan ve onaylanmayan savaş yasaları ve geleneklerine ilişkin bildirinin revizyonu.
8. Prensip, milletler arasındaki silahlı çatışmaları önlemek amacıyla iyi niyet, arabuluculuk ve isteğe bağlı tahkimin kullanılmasının kabulü; bunların uygulanma yöntemine ilişkin tek tip bir uygulamanın kurulması.

1.3. Konferansın Organizasyonu

Hiçbir çekince yaratmayan Rus programı üç alt komisyona bölünmüş, I. Komisyon; silahlanma sorunundan ve yeni tür savaş araçlarından, II. Komisyon; harp kanunu ve geleneklerinden, III. Komisyon; tahkimden ve milletlerarası savaşı önleminin yollarından sorumluydu. I. ve II. Komisyon askeri ve deniz meseleleriyle ilgilenen iki alt komisyona bölünmüştür. Konferansın çeşitli organları ise konferansın kendisi ile birlikte, komisyonların alt komisyonları, komisyonların raporlarını değerlendiren bahsi geçen üç komisyon ve konferansın zor, yapıcı çalışmasını yapan beş alt komisyondan oluşmaktaydı. Bunların yanında bildirilerden sorumlu Dilekçeler Komisyonu ve üzerinde anlaşmaya varılmış anlaşmaları düzenleyen Düzenleme Komisyonu da vardı. Her devletin çeşitli komisyonlarda

temsil edilme hakkıyla beraber hangilerine üye olacakları da delegelerin iradesine bırakılmış ve devletlerin niteliklerine bakılmaksızın her devlete bir oy hakkı verilmiştir. Ancak bu eşitlik sağlansa da büyük güçlerin veya ittifakların etkisi konferansın çeşitli kararlarında kendisini göstermiştir²²³.

1.4. Konferansta Tartışılan Konular ve Alınan Kararlar

Rusya'nın öncelikli konusu olan silahlandırılmanın ve buna ayrılan bütçenin sınırlandırılmasıyla ilgili önerileri 23 Haziran'daki toplantıda Albay Gilinsky tarafından sunulmuştur. Buna göre “barış zamanlarında mevcut asker sayısının arttırılmamasını içeren beş yıllık uluslararası bir anlaşma”, “böyle bir anlaşma durumunda barış zamanında sömürge birlikleri dışında, tüm devletler tarafından bulundurulacak birlik sayısının belirlenmesi”, “Halihazırda olan askeri bütçelerin beş yıllık aynı dönem için muhafaza edilmesi” ni içermekteydi. Aynı gün Rus İmparatorluk Donanmasının teknik delegesi Kaptan Scheine tarafından “deniz bütçesinin büyüklüğünün bu üç yıllık süre içinde toplam miktarın arttırılmayacağı bir anlaşma ile üç yıllık süre ile belirlenmesi” ve “aynı dönemde gemi tiplerini tanımlamadan inşa edilmesi önerilen savaş gemilerinin toplam tonajı, donanmadaki zabıt ve erlerin sayısı, kaleler rıhtımlar, cephanelikler vb. dahil olmak üzere sahil tahkimatlarının masraflarını önceden yayımlama zorunluluğunu kabul edilmesi” de önerilmiştir²²⁴.

Önerge, bu toplantının ertelenmesinden sonra 25 Haziran’ da tartışmaya açılmış ve Almanya’dan Gros von Schwarzhoff, Alman halkının “harcamaların ve vergilerin ağırlığı altında ezilmediğini” aksine “kamu ve özel servetin arttığını, genel refah ve yaşam standardının yıldan yıla yükseldiğini” zorunlu askerlik hizmetiyle ilgili olarak ise, “Alman’ın bunu ağır bir yük olarak değil, yerine getirilmesini varlığını, refahını, geleceğini borçlu olduğu kutsal ve vatani bir görev olarak gördüğünü” ifade etmiştir. Rus önergelerinin ise tutarsız olduğunu söylemiştir²²⁵. ABD delegesi ise “bu konuların sadece Avrupa’yı ilgilendirdiğini” ve “Birleşik Devletlerin asker ve donanmasının oldukça küçük olduğunu” söyleyerek “ABD’nin böyle bir anlaşmaya girme iddiasında olmadığını” dile getirmiştir²²⁶.

²²³ Hull, *a.g.e.*, s. 28-30.

²²⁴ Hull, *a.g.e.*, s. 56-57; Scott, *a.g.e.*, s. 305-308.

²²⁵ Scott, *a.g.e.*, s. 305-309.

²²⁶ Choate, *a.g.e.*, s. 11.

Albay Gilisnky'nin önerilerini incelemekle görevli komite iki kez toplandıktan sonra, “ulusal savunmanın diğer unsurlarını düzenlemeden asker sayısının beş yıllık dönem için belirlenmenin” ve “her ülkede çok farklı ilkelere göre düzenlenen önerilerinin unsurlarını uluslararası bir anlaşmayla düzenlemenin” çok zor olacağı nedeniyle öneriler kabul edilememiştir²²⁷. Konferans aynı zamanda Kaptan Scheine'in bütçe sınırlamasına yönelik önerilerini de destekleyemeyeceğini de ifade etmiştir²²⁸. Komitenin, önerileri yukarıda sunulan gerekçelerle reddettiği yine Turhan Paşa'nın II. Abdülhamid'e sunduğu mazbatada da görülmektedir. Ayrıca komite bu önerileri kabul edemeyeceğinden dolayı üzüntü duyduğunu ve komite üyelerinin ekseriyeti bu meseleyi bizzat hükümetlerin kendi iradesine bırakma arzusunda olduğunu ifade etmiştir²²⁹.

Yeni silahlar ve yöntemlerle ilgili Rus önerileri de konferansa sunulmuştur. Patlayıcılarla ilgili olarak Albay Gilisnky'nin “halihazırda olan müthiş patlayıcıların askeri operasyonlarda kullanımının kısıtlanması veya daha güçlülerin kullanımını yasaklama” önerisine ilk muhalefet ABD'den Yüzbaşı Crozer'den gelmiş ve nihayetinde konferans diğer önerisi olan “tarla topçuluğu için patlatma ve madencilik mermilerinin kullanımını yasaklama” önerisiyle birlikte reddetmiştir. Saha silahları için “birkaç orduda kullanılan top tipinin, yeni hızlı atış topunu, üzerinde anlaşmaya varılarak değiştirilmemesi” konusundaki Rus önerisi de reddedilmiştir. Albay Glinsky, tüfekler içinde bir öneri sunmuştur. Önerisi, şu anda hemen hemen tüm ülkelerde kullanılan tüfeklerin kalibresinin, kalitesinin, hızının aynı olduğu ve belli bir zaman boyunca değiştirilmemesi gerektiği yönündedir. Öneri aynı zamanda silah tipini kökten değiştirmeyecek ya da onları otomatik silaha dönüştürmeyecek şekilde iyileştirmelere izin verecek şekilde bir sınırlama içeriyordu. Tüfeklerin minimum ağırlığını, kalibresini, atış hızı konusunda kesin koşulları belirleyen ayrıntılı bir teklif sunmuştur. Almanya delegesi Shwarzhoff iyileştirmeler konusundaki açıklamaların yetersizliği nedeniyle itiraz etmiş, oylamaya sunulan bu öneri de reddedilmiştir²³⁰.

Sadece küçük bir kesimin konuşmaya değer silahı olduğu ve diğerlerinin özellikle küçük devletlerin kayda değer silahı olmadığı için önerileri onaylamak, niceliksel olarak bir sınırlandırmaya gitmek imkânsızlaşmıştır. Küçük devletlerinde itirazları üzerine bu önerilerde reddedilmiştir²³¹. Bununla birlikte “patlayan ve ceketi göbeği tam olarak

²²⁷ Scott, *a.g.e.*, s. 315.

²²⁸ Scott, *a.g.e.*, s. 320-22.

²²⁹ BOA., YEE., 75/14.

²³⁰ Hull, *a.g.e.*, s. 160-170.

²³¹ Choate, *a.g.e.*, s. 13; BOA., Y.PRK. HR., 27/58.

kapatmayan veya içinde kesi bulunan sert kılıflı mermiler gibi insan vücudunda kolayca genişleyen veya düzleşen mermilerin yasaklanması” konusunda konferansta niteliksel olarak kısıtlama yolunda bir öneri sunulmuştur²³². Bu mermiler içerisindeki etken maddeden dolayı değil, darbe üzerine genişleyecek şekilde yapılandırıldığı için dum-dum olarak adlandırılmıştır²³³. Konu tartışmaya açıldıktan sonra İngiliz askeri delegesi John Ardagh, mevcut tüfeklerin yetersiz olduğunu “Hindistan’da Lee-MeetFord tüfeğiyle beş kez vurulmuş bir adamın İngiliz Hastanesine kadar hatırı sayılır bir mesafe yürüyebildiği” örneğiyle savunmuş, “Hindistan’da bu ihtiyacı karşılamak ve daha etkili bir yol bulmak için dum-dum adıyla bilinen merminin Kalküta yakınlarındaki cephanelikte yapıldığını”²³⁴, ayrıca bu mermiler hakkında bir yanlış anlaşılma olduğunu söyleyerek “medeni ve vahşi” savaşlar arasında ayırım yaparak mermilerin kullanılmasından yana olduğunu ifade etmiştir²³⁵. Ancak delegelerin olumlu tutumları ve on dokuz olumlu oy sayesinde bu mermilerin kullanımı yasaklanmıştır. Bu yasak 1899 tarihli II. Sözleşmeye ekli kara harp kanunları ve gümrüklerine ilişkin tüzükte yer almıştır²³⁶.

“Tek amacı boğucu veya zararlı gaz yaymak olan mermilerin kullanılmasının yasaklanmasına” oybirliği ile karar alınmasına karşın, konu tartışmaya sunulduğunda ilk itiraz ABD delegesi Alfred Thayer Mahan’dan gelmiştir. Mahan itirazını “bir geminin torpido tarafından batırılmasında, onları zararlı gazlarla boğmanın, su ile boğmaktan daha zalimce olmadığına” dayandırmıştır. Delegelerden bazıları ise konunun sadece deniz savaşı ile değerlendirilmemesini, örneğin bir kuşatma sırasında çok sayıda savaşçı olmayanın hayatını tehlikeye atacağını, Mahan’ın değindiği gibi bir durum olsa bile yaralıların kurtarılabilceği cevabıyla karşılık vermiştir. Nihayetinde öneri ABD dışında oybirliğiyle kabul edilmiş bu tür mermilerin kullanımı yasaklanmıştır²³⁷. Bu yasakta 1899 II Nolu Sözleşmede yer almıştır²³⁸.

Hava harbi, ise kara ve deniz savaşlarına göre çok yenidir. Uçaklar ilk önce birinci dünya savaşında kullanılmıştır. Dolayısıyla birinci dünya savaşına kadar hava harbi mevcut değildir. Balonlar ise nispeten daha eski bir icat olmakla beraber, onlarda ancak gözetleme

²³² Scott, *a.g.e.*, s. 276.

²³³ Detlev F. Vagts, “The Hague Conventions and Arms Control”, *American Journal of International Law*, 2000, C. 94, S. 1, s. 34.

²³⁴ Scott, *a.g.e.*, s. 277.

²³⁵ Scott, *a.g.e.*, s. 286.

²³⁶ Vagts, *a.g.m.*, s. 35.

²³⁷ Scott, *a.g.e.*, s. 283-84.

²³⁸ Vagts, *a.g.m.*, s. 35.

vasıtası olarak kullanılmıştır. 1794'te Fransızlar ilk defa bu maksat ile balonlardan faydalanma girişiminde bulunmuşlardır. 1871 Almanya-Fransa savaşında ise Fransa tarafından haber göndermek için kullanılmıştır. Bismark ise bunu hizmeti yapan havacılara casus muamelesi yapılacağı tehdidinde bulunmuştur. İlk zamanlar hava araçlarının kullanılması meşru sayılmamış²³⁹ ve bu araçların oluşturabileceği zararların önüne geçilmesi için “balonlardan veya benzer nitelikteki diğer yeni yöntemlerle mermilerin ve patlayıcıların boşaltılması beş yıl süre ile yasaklanmasına” karar verilmiş²⁴⁰. ve IV Nolu sözleşmede geniş kapsamlı olarak yer almıştır.

Balonlardan veya benzer nitelikteki diğer yöntemlerle mermilerin ve patlayıcıların boşaltılmasının, boğucu gaz ve vücutta dağılan mermilerin yasaklanması ile ilgili de Turhan Paşa, II. Abdülhamid'e sunduğu mazbatada görüşlerini bildirmiştir. Bu savaş vasıtalarının evvela insanlık dışı bir amaca hizmet ettiklerinden dolayı sözleşmeyi imzaladıklarını, konferansın müzakeresi esnasında da çoğunluğa katılarak bu görüşü savunduklarını ifade etmiştir²⁴¹.

1899'da, 1874 Brüksel bildirgesi ve 1863 Lieber kurallarının kapsamı da genişletilerek katılan tüm taraflar için bağlayıcı hale gelmiştir. 1899 sözleşmesi savaşan tarafların niteliklerini ve durumlarını belirlemeye yönelik savaş esirlerine ilişkin yönetmelikleri ve bunların davranış ve muamelelerini düzenleyen kuralları, hasta ve yaralıların tedavisi, casuslar, ateşkes bayrakları, kapitülasyonlar, ateşkes ve düşman topraklar üzerindeki askeri otorite, savaşanların tutuklanması ve tarafsız ülkelerdeki yaralıların bakımı ve teknik diğer meselelerle de ilgilenmiştir²⁴².

1.4.1. Osmanlı Devleti'nin ve Bir Takım Devletlerin Cenevre Sözleşmesi Maddesine İtirazı

Toplanan taraflar ilk kez 1864 Cenevre Sözleşmesinin erişimini karadan daha fazlasını kapsayacak şekilde genişleterek deniz savaşlarına uygulanan bazı değişiklikleri de onaylamışlardır. Bu konuya ilişkin tartışmalar esnasında bütün hastane gemilerinin ulusal bayraklarıyla birlikte Cenevre tarafından sağlanan Kızılhaç bayrağıyla kendilerini tanıttıklarını hükmüne dini gerekçelere dayanan itirazlar yapılmıştır. Osmanlı Devleti Türk hastane gemilerinin görevini yerine getirme zorunda oldukları her an Kızılhaç bayrağı

²³⁹ Alsan, *a.g.e.*, s. 439.

²⁴⁰ Scott, *a.g.e.*, s. 281.

²⁴¹ BOA., YEE., 75/14.

²⁴² Choate, *a.g.e.*, s. 13.

(Salib-i Ahmer) yerine Kızılay (Hilâl-i Ahmer) bayrağı kullanma hakkını saklı tutmuştur. Yine İran kızıl güneşli bir bayrak seçeceğini²⁴³; Siyam Kraliyet Hükümeti ise Budist kültüründe önemli bir sembol kullanacağını açıklamıştır²⁴⁴.

1.4.2. Uluslararası Daimi Tahkim Mahkemesinin Kurulması

1899 Konferansının bir diğer önemli kararı anlaşmazlıkların barışçıl ve diplomatik yolla çözümü için Uluslararası Daimi Tahkim Mahkeme'sinin kurulmasıdır. Bu, anlaşmazlıkların, silaha başvurmadan önce kendi seçtikleri yargıçlar tarafından belirlenmesi ve hakem heyetinin kararına iyi niyetle boyun eğmek anlamına geliyordu. Aynı zamanda anlaşmazlık durumunda taraflar birkaç dost gücün arabuluculuğuna başvurmayı da kabul etmişlerdir. Öte yandan anlaşmazlığa yabancı güçler ya da dost devletler arabuluculuk teklif edebilir ancak her iki durumda da bağlayıcı nitelik taşımamaktadır²⁴⁵.

Rusya'nın hazırladığı programda ilk başta bir tahkim mahkemesi planı olmamıştır. Bu ünlü kurumu öneren ve teklifi yapan, 26 Mayıs'ta üçüncü komisyonun ikinci toplantısında Büyük Britanyalı Sör Julian Pauncefote'dir. Konu incelemeye sevk edildikten sonra, bu tartışma haziran ayından 18 Temmuz'a kadar aralıklarla düzenlenen yedi toplantıyı kapsamış ve bu beş hafta yalnızca komite içindeki tartışmaya değil aynı zamanda tüm konferans üyelerinin birbirleriyle ve kendi hükümetleri ile istişaresine ayrılmıştır. Sorunun ön tartışmasında, Julian Pauncefote konunun tartışmaya açılmasını takdir etmiştir. Belçika'dan Chevalier Descamps ise mahkemenin, “medeni halkların hukuki vicdanına, ulusal yaşamda kaydedilen ilerlemeye, uluslararası davaların modern gelişimine ve devletleri günümüzde zorlayan ihtiyaca yanıt verdiğini”, “dünya çapında hukuka bağlılığı güçlendirmede güçlü bir araç olabileceğini” ifade etmiştir. Almanya'dan Dr. Zorn bu konuda umutla dolu olmasına rağmen, “Alman hükümetinin bölgesel bir tahkim mahkemesinde tatmin edici bir deneyime sahip olmadan önce, daimi bir mahkemenin kurulmasını destekleyemeyeceğini” ifade ederek konuya muhalif yaklaşmıştır. Hollanda'dan M. Asser, Zorn'u ikna etmeye çalışmıştır. Ancak Zorn, yetkili bir mahkemenin, yetkililere sunulan orijinal Rus programında yer olmadığını söyleyerek önergesine bağlı kalmıştır. İtalya Kontu Nigra, Alman meslektaşına, “tüm insanlığı derinden ilgilendiren bir soru üzerinde çok keskin kararlar vermemesi gerektiği” yolunda çağrıda bulunmuştur. Nigra, kamuoyunun

²⁴³ BOA., Y.A. RES., 104/22; BOA., Y. MRZ. d., 8095; BOA., Y.PRK. KOM., 15/48, Choate, *a.g.e.*, s. 16

²⁴⁴ Choate, *a.g.e.*, s. 16.

²⁴⁵ Choate, *a.g.e.*, s. 21-38.

beklentilerini ve sabırsızlığını hatırlatarak olası bir hayal kırıklığının sonuçlarında acı olacağını ifade etmiştir. Belçika'dan Descamps, Kont Nigra'ya katıldığını ifade etmiş ve Dr. Zorn ise reddini bir süreliğine durdurmaya ve soruyu hükümetine havale etmeye razı olmuştur²⁴⁶.

Yeni kuruma verilen isim “Daimi Tahkim Mahkemesi” olmuştur. Bu konuda tartışılan tek nokta, yeni kuruma verilen ad olmuştur. Pouncefote, “Daimi Tahkim Mahkemesi” adını savunmuştur. Bu ad Pouncefote'ye göre oldukça güçlü görünüyordu. Komite ilk başta “kurum” kelimesini benimsemiş ancak çalışma ellerinin altında büyüdükçe “mahkeme” olarak değiştirmişlerdir. Komitenin diğer üyeleri de mahkeme kelimesini savunmuştur. Komite, hükümetlerin Lahey'de kurulan mahkemeyi düzenli olarak tanıyacaklarını ve buna başvurma alışkanlığının giderek artacağını umarak oybirliği ile kabul etmiştir. İngiliz planı, mahkemeye ihtiyaç duyulduğunda derhal toplanması için; yerel bir yerleşim, sekreter ve diğer yetkililerin bulunduğu bir büro kurulmasını önermiştir. Pouncefote, her imzacı gücün iki yargıç atamasını önermiştir. Ancak Dr. Zorn öneriye “bu sayının en fazla dörde çıkarılması” gerektiği yönünde itirazda bulunmuştur. Bunu, “özellikle büyük bir ülkenin diploması, ordu veya donanma saflarından ve hukuk alanından adam seçmesini sağlayacağı için” savunmuştur. Zorn'un önerisine de, birkaç heyet; mahkemenin ahlaki otoritesini azaltacağı için şiddetle karşı çıkmıştır. Ancak Almanya bu konuda ısrar etmiş ve bu öneri kabul edilmiştir. Yargıçların görevleri altı yıl olarak belirlenmiştir. Olağan toplantı yeri olarak ise Lahey belirlenmiş ve zaruri durumlar dışında, toplantı yeri mahkeme tarafından ancak tarafların onayı ile değiştirilebilecektir²⁴⁷.

Osmanlı Devleti delegeleri ise tahkim mahkemesi ya da hakem konusunun reddine karar verilecek olursa ekseriyete göre hareket etmeleri aksi halde henüz hükümetten talimat alınmadığı gerekçesini sunmaları konusunda uyarılmıştır²⁴⁸. Kararlara ihtiyatlı yaklaşan Osmanlı Devletine Tahkim Mahkemesi ve diğer maddelerin kabulünün veya reddinin bildirilmesi istenmiştir²⁴⁹. 11 Temmuz 1901 (H. 1319) tarihli belgeye göre sözleşmeyi imzalayan 16 devletten 11'i, memur ve hukukçulardan 4'er, diğer 5 devlet ise dörtten az üye tayin etmiştir. Henüz üyelerini tayin etmeyenler ise Karadağ, Siyam, İran, Bulgaristan'dır. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne de imzaladıktan sonra kendi üyelerini seçmeleri gerektiği

²⁴⁶ Hull, *a.g.e.*, s. 370-377.

²⁴⁷ Hull, *a.g.e.*, s. 379-388.

²⁴⁸ BOA., Y. MRZ. d., 8095.

²⁴⁹ BOA., Y.A.RES., 109/76.

bildirilmiştir²⁵⁰. Daimi Tahkim mahkemesi 1901’ de kurulmuştur. Ancak adı gibi daimi olmamıştır. Sadece belli anlaşmazlıklar durumunda toplanabilmiştir.

1.5. Osmanlı Devleti’nin Konferans Sözleşmesini İmzalamaya Yaklaşımı

Osmanlı Devleti 1899 Lahey sözleşmesini imzalama konusunda taşıdığı çekincelerden dolayı titizlikle yaklaşmış bu konuyu da epey ertelemiştir. 10 Mayıs 1899 tarihli belgeye göre ilk Lahey sözleşmesinin Osmanlı Devleti tarafından tasdik edilmediği için ikinci bir konferansa katılamayacağı, bu durumun ise umumi menfaatlere zarar vereceği bilgisi yer almaktadır²⁵¹. 7 Ekim 1899 tarihli belgede ise sözleşmede belirtilen maddeleri imzalamak için meclis kararı üzerine Turhan Paşa ve Nuri Bey’in Lahey’e izamlarının uygun görüldüğü bilgisi yer alsa da²⁵² 15 Kasım 1900 tarihli belgede sözleşmeleri imzalayan devletler bulunmakta ve bu devletler arasında Osmanlı Devleti yer almamaktadır²⁵³. Osmanlı devleti taşıdığı çekincelerden dolayı 1899 Lahey sözleşmesini, 1907 Lahey sözleşmesinden hemen önce, 12.06.1907’de onaylayacaktır.

Sonuç olarak 1899 sözleşmeleri I, II, III ve IV numaralı sözleşmelerden meydana gelmektedir. Bunlar sırasıyla;

I Numaralı Sözleşme: Pasifik’te devler arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümlenmesine dair anlaşma,

II Numaralı Sözleşme: Kara savaşının yasalarına ilişkin sözleşme ve ekleri,

III Numaralı Sözleşme: Deniz savaşı kurallarını düzenleyen Cenevre Sözleşmesinin uyarlanmasına dair sözleşme,

IV Numaralı Sözleşme: Balonlardan mermi ve patlayıcıların atılmasının beş yıl süreyle yasaklanmasına, boğucu gazların ve vücutta dağılan mermilerin kullanılmamasına dair sözleşmedir.

2. 1907 II. LAHEY KONFERANSI

1899 birinci Lahey konferansının ardından Ekim 1904’de Sen Lui’de düzenlenen parlamentolararası birliğin çağrısından ilham alan Başkan Roosevelt’in talimatıyla Dışişleri

²⁵⁰BOA., Y.A.RES., 113/23.

²⁵¹BOA., Y.PRK. HR., 27/34; BOA., Y.A., HUS., 510/109.

²⁵²BOA., Y.A. RES., 104/31.

²⁵³BOA., Y.A. RES., 109/76.

Bakanı John Hay 21 Ekim 1904 tarihli 1899'daki tüm imzacı devletlere ikinci konferansın erken bir günde çağrılmasını öneren bir genelge göndermiştir²⁵⁴. Böylece 1907 Lahey Konferansının temelleri 1904'de atılmış oluyordu. Ancak başkanın teklifi olumlu karşılanırsa da bu sırada devam eden Rusya-Japonya savaşı dolayısıyla ileri tarihlere ertelenmek zorunda kalmıştır. Savaş 1905'de Rosevelt'in aracı olmasının ardından Portsmouth Anlaşması ile sona erdiğinde, Çar yine 1899'da olduğu gibi üyeleri toplama konusunda oldukça istekli olmuştur²⁵⁵. 7 Ekim 1905 tarihli belgeye göre Osmanlı Devletine de Rusya'dan Lahey konferansına iştirak teklifi gelmiştir. Ayrıca Rusya hükümeti konferans programını göndereceğini ve konferansın birinci konferansın devamı niteliğinde olduğunu, devletlerin dâhilî meselelerinin mevzu bahis edilmeyeceğini, konferansa katılmasının kendi menfaatleri açısından önem taşıdığını ifade etmiştir²⁵⁶.

2.1.Konferansın Programı

Rus hükümeti 6 Nisan 1906'da ikinci konferans çağrısı yapmış ve programı yayınlamıştır. Programda:²⁵⁷

- 1.Uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümüne ilişkin sözleşme hükümlerinde iyileştirmeler,
- 2.Sözleşmenin karadaki savaş yasaları ve geleneklerine ilişkin hükümlere ilaveler, düşmanlıkların açılması, karadaki tarafsızların hakları vb. ilgili olanlar ve 1899 sona erdikten sonra yenilenmesi sorunu,
3. Deniz savaşı ve gelenekleriyle ilgili olarak,
 - a. Şehirlerin, kasabaların ve köylerin deniz kuvvetleri tarafımdan bombalanması, torpidoların yerleştirilmesi gibi özel deniz harbi operasyonları,
 - b. Ticaret gemilerinin savaş gemilerine dönüştürülmesi,
 - c. Savaşçıların deniz üzerindeki özel mülkiyetinin muamelesi
 - d. Düşmanlıkların açılmasından sonra ticaret gemilerine tarafsız limanlardan veya düşman limanlardan ayrılmaları için tanınan süre,

²⁵⁴ Choate, *a.g.e.*, s. 51.

²⁵⁵ Hull, *a.g.e.*, s.46.

²⁵⁶BOA. Y.A. HUS., 493/127; Y.A. HUS., 510/109.

²⁵⁷ Hull, *a.g.e.*, s. 46-47; BOA., Y.A. HUS., 509/84.

e. Tarafsızların denizdeki hakları ve görevlerini diğerlerinin yanı sıra, kaçakçılık sorunları, savaş halindeki gemilerin tarafız limanlarda muamele görmeleri, ödül olarak ele geçirilen tarafsız ticaret gemilerinin üstün güçle imha edilmesi,

f. Denizde savaşa eşit derecede uygulanabilecek karada savaşla ilgili hükümler getirilmesi,

4.1864 Cenevre Sözleşmesinin ilkelerinin deniz savaşına uyarlanması için 1899 sözleşmesine eklemeler yapılması, kararları yer almıştır.

2.2. Konferans Öncesi Osmanlı Devleti'nin Aldığı Duyumlar, Çekinceler ve Bulgaristan'ın (B) Harfinde Oturması Meselesi

Konferans öncesinde Osmanlı Devletine çekince yaratan birtakım duyumlar gelmiştir. Örneğin Osmanlı Devleti New York'ta yayınlanan bir gazeteden Avrupa'da bazı hükümet temsilcilerinden ve Fransa siyasîsinden birçok kişinin Lahey'de toplanılacak olan konferansa Ermeni meselesini gündeme getirmeleri konusunda Rosevelt'e başvurduklarına dair haberlerle karşılaşmıştır. Osmanlı hükümeti ise böyle bir girişimin asla kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir²⁵⁸. Osmanlı Devletinin yine aldığı duyumlara göre Lahey'de toplanacak olan konferansta Ermenilerin yanı sıra Bulgarlarında aleyhlerinde davranmaları muhtemel görünmektedir. Ayrıca Ermenice bir kitap Amerika'nın Boston şehrinden ma'mûretü'l aziz vilayetine gönderilmek üzereyken ele geçirilmiştir. Harp kanunları ve kirli fikirleri içeren böyle bir kitabın olması dikkatli davranmayı gerektiren başka bir durumdur. Bulgarlar hakkında ise bir gazetede konferansa İngiltere'nin, Bulgaristan'ın müstakil bir devlet olması yönünde teklifler getireceği haberi ile karşılaşmıştır. Osmanlı Devleti ise devlet içerisinde bu konulara yönelik askeri önlemler alma yolunda hareket etmiştir. Osmanlı Devleti tıpkı birinci konferansta olduğu gibi toprak bütünlüğü ve dâhilî meseleleri aleyhinde müzakereler yapılamayacağını altını çizmiştir. Bahsi geçen konularda Osmanlı Devletinin kendi dâhilî meseleleridir²⁵⁹.

Konferans programı ile birlikte birde konferansa davet edilen ülkelerin listesi de yayınlanmıştır. Bu liste alfabetik sıraya göre hazırlanmış, Bulgaristan Osmanlı Devleti öncesinde yer almıştır²⁶⁰. Yine konferansta da bu sıraya göre oturma kararı alınmıştır.

²⁵⁸BOA., Y.A. HUS., 501/80: BOA., Y.A. HUS., 501/130.

²⁵⁹BOA., Y. MRZ. d., 14423.

²⁶⁰BOA., Y.A. HUS., 509/84.

Bulgaristan'ın (B) harfinde oturmasının aldığı duyumlardan dolayı haklı olarak birtakım siyasi meselelere yol açacağından endişelenen Osmanlı Devleti, Rusya nezdinde teşebbüste bulunmuştur. Turhan Paşa, 16 Haziran 1907 tarihli belgeye göre Rusya baş delegesi Mösyö Nelidov ile görüşmüş bu ihtilaf giderilmezse konferansa iştirak edemeyeceklerini ifade etmiştir. Delege ise Bulgaristan'ın (B) harfinde bulunduğu mevkinin Osmanlı Devletine karşı siyasi durumunu asla değiştirmedigini, zaten Osmanlı Devletinin bu teşebbüste geç kaldığını ve evraklar bu düzene göre hazırlandığından değiştirilmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Nelidov aynı zamanda bu mesele konferansa iştirak etmeme derecesine varır ise Osmanlı Devletinin bizzat kendi menfaatlerine muhalif hareket de bulunacağını ifade etmiştir²⁶¹.

18 Haziran 1907 tarihli belgede Rusya bu sorunun giderilmesinin artık Rusya'nın değil konferansa ait bir keyfiyet olduğunu dile getirmiştir. Osmanlı Devletinin bu konudaki müşkiliyetini göz önüne alarak, ortaya çıkan anlaşmazlığın çözümü için işbirliği yapacağını da eklemiştir²⁶². Yine 22 Haziran 1907 tarihli belgede Baron Marşal ve Mösyö Nelidov, her konferansta uygulanan bu usulün normal olduğunu ve değiştirilmesinin imkânsız olduğunu ifade etmiştir. Osmanlı Devleti ise kendisine bağlı bir emaretin bu durumunun gazetelerce farklı yorumlanacağına, bu yüzden Bulgaristan'ın Osmanlı delegelerinden sonra imzalamaları gerektiğine dikkat çekmiştir. Mösyö Nelidov ise ilk protokolün Osmanlı Devleti tarafından protesto edilmeksizin B/T sırasına göre imza edildiğini söylemiştir. Osmanlı Devleti ise delegelerin hiçbir protokole imza atmadığını söylemiştir²⁶³. 23 Haziran 1907 tarihli başka bir belgede ise Rusya Dışişleri Bakanlığının konferansın iç işlerine müdahalen çekinmekle beraber, Bulgaristan'ın Osmanlı delegelerinden sonra imza atmaları konusunda Mösyö Nelidov'a talimat verdiği bilgisi yer almaktadır²⁶⁴. Ancak Rusya bu konuda hiçbir şey yapmamış, Osmanlı Devletinin bu konudaki tüm çabaları sonuçsuz kalmıştır. Konferansta kendileri aleyhinde kararlar alınmasından çekinmiş ve bu şartlar altında katılmıştır. Önlem olarak ise yine Bulgaristan delegelerinin dâhilî meseleler hakkında konuşmaması konusunda girişimde bulunulmuştur²⁶⁵.

²⁶¹ BOA., Y.PRK.KOM., 15/34.

²⁶² BOA., Y. MTV., 299/44.

²⁶³ BOA., Y.A. HUS., 512/47.

²⁶⁴ BOA., Y.A. HUS., 512/52.

²⁶⁵ BOA., Y.A. HUS., 512/93.

2.3. Programın Yayınlanmasının Ardından Devletlerin Talepleri

Programın yayınlanmasının ardından bazı devletler çeşitli isteklerde bulunmuşlardır. Bunlar şöyledir:²⁶⁶

- a. Birleşik Devletler, iki ek soru gönderme özgürlüğünü saklı tutmuş; silahların azaltılması veya sınırlandırılması ve sözleşmelerden kaynaklanan olağan kamu borçlarının tahsili için güç kullanımında belirli sınırlamalara ilişkin bir anlaşma,
- b. İspanya, silahların sınırlandırılmasını tartışmak istediğini ifade etmiş ve bu soruyu gündeme getirme hakkını saklı tutmuştur.
- c. Büyük Britanya, silahlanma giderleri sorununun tartışılmasına önem verdiğini ve bunu gündeme getirme hakkını saklı tuttuğunu duyurmuş ve kendisinde yararlı sonuca yol açmayacak herhangi bir sorunun tartışılmasından kaçınma hakkını saklı tutmuştur.
- d. Japonya, programda özel olarak sayılmayan bazı soruların incelenecek olanlar arasında yararlı bir şekilde yer alabileceğine inanıyordu ve herhangi bir tartışmadan kaçınma hakkını saklı tutmuştur.
- e. Bolivya, Danimarka, Yunanistan ve Hollanda, Rusya programında özellikle belirtilenlerle benzer diğer konuların değerlendirilmesini önerme hakkını saklı tutmuştur.
- f. Almanya ve Avusturya, sonuca varmayacak herhangi bir sorunun tartışılmasından kaçınma hakkını saklı tutmuştur.
- g. Rusya ise pratik bir sonuca yönelmeyen herhangi bir sorunun müzakeresinden çekilme hakkını saklı tutmuştur.

2.4. Konferansın Organizasyonu

Konferans 4 komisyona bölünmüştür²⁶⁷. Genellikle tahkim komisyonu olarak adlandırılan I. Komisyon, iki alt komisyona bölünmüştür. 103 üyeli birinci komisyon, çeşitli tahkim ve savaşın önlenmesi planlarıyla ilgilenmiş; ikincisi 89 üyeli, denizcilik ödülleriyle ilgilenmiştir. Genellikle karada savaş komisyonu olarak adlandırılan II. Komisyon iki alt

²⁶⁶ Hull, *a.g.e.*, s. 49-50; **BOA., Y.A. HUS.**, 510/109.

²⁶⁷ Hull, *a.g.e.*, s. 32; **BOA., Y.PRK. KOM.**, 15/48.

komisyona bölünmüştür. 79 üyeli birinci komisyon karada savaşın yasaları ve gelenekleriyle ilgilenmiştir. 82 üyeli ikinci komisyon karadaki tarafsızların hak ve görevlerini ve savaş ilanı ile ilgili usullerle ilgilenmiştir

Denizde Savaş Komisyonu olarak adlandırılan III. Komisyon iki alt komisyona bölünmüştür. 73 üyeli birinci komisyon, limanların bombalanması ve denizaltı mayınlarıyla ilgilenmiştir. 82 üyeli ikinci komisyon savaşan gemilerin tarafsız limanlarda idaresi ve Cenevre Sözleşmesinin deniz savaşına uygulanması ile ilgilenmiştir. Genellikle deniz hukuku komisyonu olarak adlandırılan IV. Komisyon alt bölümlere ayrılmamıştır. Ancak 114 üyesi bir dizi konuyu III. Komisyonla birlikte tartışmıştır.

2.5. Konferansa Katılan Devletler ve Alınan Kararlar

1907 Lahey konferansı 44 hükümetin delegelerinden oluşmuştur. Adı geçen 44 hükümet, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin Cumhuriyeti, Avusturya-Macaristan, Belçika, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, Şili, Çin, Kolombiya, Küba Cumhuriyeti, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador Cumhuriyeti, İspanya, Fransa, Büyük Britanya, Yunanistan, Guatemala, Haiti Cumhuriyeti, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Meksika, Karadağ, Nikaragua, İsveç, Norveç, Panama, Paraguay, Hollanda, Peru, İran, Portekiz, Romanya, Rusya, Salvador, Sırbistan, Siyam, İsviçre, Osmanlı Devleti, Urugay ve Venezuela Birleşik Devletleridir²⁶⁸.

Osmanlı Devletine 21 Nisan 1907 'de Hollanda'dan konferansa davetiye gönderilmiştir. Konferans tarihi 15 Haziran 1907, saat 14:00 olarak belirlenmiştir²⁶⁹. Konferans 15 Haziran 1907'de Lahey'de toplanmış ve nihai senedin imzaya hazır olduğu 18 Ekim'e kadar nerdeyse ara vermeden oturumunu sürdürmüştür²⁷⁰.

İkinci konferansta silahlanmanın sınırlandırılması konusunda Rusya geri adım atsa da program yayınlandığında Büyük Britanya bu konuyu tartışmaya açma hakkını saklı tutmuştu. Büyük Britanya'nın bu fikrine ABD'de katılmış diğer devletler ise sonuca varılamayacak tartışmalara katılmama hakkını saklı tutmuşlardı²⁷¹. Konferansta İngiltere'nin Osmanlı Devleti aleyhinde bir teklifte bulunması pek de umulan bir şey olmasa da aynı şekilde karşılık vereceği ifade edilmiştir. Osmanlı devleti tarafından da İngilizlerin

²⁶⁸ Sicilli Kavanın, C.XI, s. 626.

²⁶⁹ BOA., Y.A. HUS., 511/5.

²⁷⁰ Choate, *a.g.e.*, s. 55.

²⁷¹ Hull, *a.g.e.*, s. 70.

kara ve denizde silahlarının ve şiddetinin sınırlandırılması hava harbi vasıtalarının da bu teklifte yer alması beklenen bir şeydir²⁷². Silahlanmanın sınırlandırılması konusu 1899'da olduğu gibi pratik bir sonuca ulaşamayan konulardan biri olmuş ve “hükümetlerin bu sorun üzerinde ciddi bir çalışma yapmasının arzu edildiği” kararına varılarak bir temenni olarak kalmıştır²⁷³.

Kara harbine dair alınan kararlar 1907 Lahey sözleşmelerinin, IV numaralı mukavelesinde yer almıştır. Bu mukavelede 1899'da alınan kararların iyileştirilmesi ve eklemeler yapılmıştır. Sözleşme muharip sıfatına, harp esirlerine, yasaklanan silahların niteliklerine casuslara, müzakereciler, mütarekeye, düşman devlet toprağı üzerindeki askeri otoriteye değinmiştir. Bu sözleşmeye göre “muharip sıfatı” sadece silahlı birliklere tanınmıştır. Lahey'den önce tartışmalı olan gönüllü ve yardımcı birliklere muharip sıfatı verilmesi meselesi karara bağlanmıştır. Bu birliklerin açıkça silah taşımaları ve savaş yasaları ve geleneklerine saygı göstermeleri şartı ile savaşçı sayılacağı kabul edilmiştir²⁷⁴.

Savaş vasıtaları ile ilgili olarak 1899'da ifade edilen “gereksiz acılara neden olan” mermilere dair yasaklar 1907 IV numaralı sözleşmede de yerini almıştır. Sözleşmenin 22. maddesinde muhاریlerin, “düşmana zarar verici vasıtaların intihabında sınırsız bir hakka sahip olmadığı” belirtilmiştir. 23. Maddesi de²⁷⁵,

- a. Zehir veya zehirli silahlar kullanmayı,
- b. Düşman ordusuna veya milletine mensup kimseleri haince öldürmeyi ve yaralamayı,
- c. Silahlarını terk ederek, veyahut müdafaa vasıtalarından mahrum kalarak teslim olan düşmanı öldürmeyi ve yaralamayı,
- d. Mağlupların hayatının bağışlanmayacağını ilan etmeyi,
- e. Gereksiz acılara neden olan silah, mermi ve maddeleri kullanmayı,
- f. Usulsüz olarak müzakereci bayrağını, milli bayrağı veya Cenevre sözleşmesi işaretlerini kullanmak

²⁷²BOA., Y.PRK. KOM., 15/58.

²⁷³ Hull, *a.g.e.*, s. 70-73.

²⁷⁴ Alsan, *a.g.e.*, s. 423.

²⁷⁵ Alsan, *a.g.e.*, s. 423-24.

g. Harp zaruretleri kati olarak gerektirmedikçe düşman mallarını imha ve müsadere etmeyi,

h. Muhasım taraf tebaasına adalet mercilerine başvurmayı önlemeyi yasaklamıştır.

Savaş esirleri ancak zorunlu bir güvenlik önlemi olarak ve yalnızca hapsedilmeleri gereken koşullar sürecince hapsedilebilirdi. Enformasyon büroları esirlerle ilgili ek ayrıntıları araştırmak ve barıştan sonra kayıtlarını hükümetlerine tebliğ etmekle görevlendirilmiştir. Subaylar, savaşanların savaş esirlerini işçi olarak çalıştırmalarına izin veren kuraldan muaf tutularak onları esir alan düşman ordusunda aynı rütbedeki subaylara ödenecek eşit bir maaş ödemeleri kararlaştırılmıştır. Savunmasız bölge ve binaların bombalanması yasaklanmıştır.

1907 Lahey konferansının karada savaşla ilgili en büyük başarısı ise tarafsız devletler ve vatandaşlarla ilgili yasakların kodlanması olmuştur²⁷⁶. Tarafsızın tanımı, hak ve görevleri V numaralı sözleşmede yerini almıştır. Konferans ayrıca, savaşan ve tarafız ülkeler arasındaki barışçıl ilişkilerin, özellikle ticari ve endüstriyel ilişkilerini korumayı ve sağlamayı özel görevleri haline getirmeleri temennisinde bulunmuştur²⁷⁷.

Kara savaşına dair hukuki düzenleme ve derlemelere 1899 ve 1907 konferanslarında geniş ölçüde yer verilse de deniz harbi hukuku bundan mahrum kalmış ve prensiplerine dair görüş farklılıkları ortadan kaldırılamamıştır. Bundan dolayıdır ki konferans, deniz savaşının kanun ve geleneklerine ilişkin düzenlemelerin bir sonraki konferansın programında yer alması ve her halükarda mümkün olduğunca kara savaşı kanunları ve geleneklerine ilişkin ilkelerin deniz savaşına da uygulanması temennisinde bulunmuştur²⁷⁸. Deniz savaşı hukukuna dair belirlenen prensipler VII, VIII, IX, X numaralı sözleşmelerde yerini almıştır. VII numaralı sözleşme ticaret gemilerinin savaş gemisine dönüştürmenin kaidelerini tespit etmiştir. Buna göre harp gemisine dönüştürülen ticaret gemisi doğrudan doğruya bayrağını taşıdığı devlet otoritesinin idaresine girmeli, harp bayrağını taşımalı, harp bahriyesine mensup bir subay tarafından kumanda edilmelidir. Dönüştürmenin mahali ise tartışmalı kalmıştır²⁷⁹.

²⁷⁶ Hull, *a.g.e.*, s. 487-89.

²⁷⁷ Sicilli Kavanin, s.628.

²⁷⁸ Sicilli Kavanin, s. 628.

²⁷⁹ Alsan, *a.g.e.*, s. 432.

VIII numaralı sözleşme denizaltı mayınlarının dökülmesine dair prensipleri içermiştir. Denizaltı mayınları prensip itibarıyla kabul edilmiş bir savaş vasıtasıdır. Ancak tarafsızların zarar görmemesi için düzenlemeye karar verilmiştir. Buna göre kontrolleri kaybolduktan bir saat içinde zararsız hale gelmeyen, kabloları koptuğu anda zararsız hale gelmeyen demirsiz mayınların kullanılmasını, hedefe ulaşmadıkları takdirde zararsız hale gelmeyen mayınların kullanılması yasaklanmıştır. Diğer mayınlar gerek açık denizde gerekse düşman karasularında bildirilmesi şartıyla kullanılabilir. Tarafsız devletlerde diğer devletlere bildirmek şartı ile mayın kullanılabilir²⁸⁰.

IX numaralı sözleşme deniz savaşı kurallarını düzenleyen sözleşmedir. Buna göre savunmasız şehirleri, köyleri, limanları, binaları bombalamak yasaklanmıştır. Savunmasız şehirlerin bombardıman edilmesinin iki istisnası vardır. Bunlardan ilki, düşman ordusunun faydalanacağı askeri tesisler ve harp malzemesi mevcut olduğu takdirde ihtarla bombardıman edilerek bunlar tahrip edilebilir. İkincisi ise erzak maddelerine el konulması hususundaki talepleri mahalli otoriteler yerine getirmedikleri takdirde yapılabilirdi. Ancak talep edilen bu erzaklar limanın kaynaklarına uygun olmalı deniz kuvvetleri komutanı tarafından onaylanması şartıyla sınırlandırılmış ve mümkünse nakit olarak ödenmeli ya da makbuz mukabilinde yapılmalıdır²⁸¹.

1899 konferansının IV Numaralı sözleşmesi olan “beş yıllık süre için, balonlardan veya benzer nitelikteki diğer yeni yöntemlerle mermi ve patlayıcılar fırlatılmasını” yasaklamıştı. Belçika baş delegesi tarafından bu kararın beş sene daha uzatılması teklifi sunulmuş bu karara insaniyet namına Osmanlı devlet de iştirak etmiş ve desteklemiştir. İtalya Belçika’nın teklifine çoğunluk katılmayacak olursa 1899 sözleşmesinin düşmanın savunmasız mekânlara saldırıyı yasaklayan maddesine atıfla; içinde asker bulunmayan ve istikameti muhafaza edilmeyen balonların, harp kanunlarına göre teçhiz edilen balonlarla topa tutulmasını da aynı şarta tabîyeti hakkında bir teklifte bulunmuştur. İtalya’nın bu teklifine Rusya’da katılmıştır. Ancak Fransa bu konuda muhalefet de bulunmuştur. Belçika’nın teklifi 29 oy almış, İtalya’nın teklifi ise bir temenni olarak kalmıştır²⁸². Bu karar 1907 Konferansının XIV numaralı sözleşmesi ile doğrulanmış, “üçüncü barış konferansının kapanışına kadar uzanan bir süre için” yenilenmiştir. Ancak üçüncü barış konferansı birinci dünya savaşının patlak vermesiyle yapılamamıştır. Wright kardeşler ilk uçuşlarını 1903’te

²⁸⁰ Alsan, *a.g.e.*, s. 423.

²⁸¹ Alsan, *a.g.e.*, s. 433.

²⁸² BOA., Y.PRK. KOM., 15/58.

iki konferans arasında yapmış olsalar da delegeler hava vasıtaları konusuna odaklanmamıştır²⁸³.

Uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ise gerek 1914'e kadar Osmanlı devletine karşı yapılan savaşlar olsun gerekse birinci dünya savaşının patlak vermesinden anlaşılacağı üzere başarılı olamamıştır. Bunun sebebi ise tespit edilen usullerin zorunlu olmamasından kaynaklanmaktadır²⁸⁴.

2.5.1. Uluslararası Daimi Tahkim Mahkemesi'nde Yapılan Değişiklikler

Daimi mahkeme üyeleri arasında hakem heyetini oluşturacak hakem seçimi iki değişikliğe konu olmuştur. İlk olarak, anlaşmazlığa taraf olan her iki tarafın seçtiği iki hakemden yalnızca birinin, kendisini seçen ülkenin vatandaşı veya kendi tarafından atanan mahkeme üyeleri arasından olabileceğine karar verilmiştir. Bu karar, ABD heyetinin 1899'da Bay Holls'un, mahkemenin en fazla üç üyeden oluştuğu durumlarda, hiçbirinin ihtilaflı ülkelerin vatandaşı olmaması gerektiği önerisi ile uyumlu olmuştur. Önergesini, üç hakemden ikisi anlaşmazlık içinde olan, iki ülkenin vatandaşı olduğunda, yalnızca bir tarafsız yargıcın olacağı argümanına dayandırmıştır. Ancak bu öneriler reddedilmiştir. Tarafların her biri tarafından atanan iki hakeme sahip olma sistemi, diplomatik müzakereler ile yargı usulü arasında bir adım olarak kabul edilmiştir. 1907'de olası beş hakemden yalnızca birinin, diğer ülkelerden herhangi birinin vatandaşı olması şartıyla bir adım daha ileri gidilmiştir. Hakem seçme yönteminde yapılan ikinci değişiklik, hakem seçimi ile ilgilidir. 1899'da kabul edilen plan, hakemi seçmek için anlaşmazlık içinde olan taraflarca seçilen, tarafsız yetkililerin bir karar üzerinde olası bir anlaşamama durumunu öngörememiştir. Bu ihtimal 1907'de, tarafsız güçlerin anlaşamaması durumunda, her birinin mahkemenin üyeleri listesinden iki aday sunması şartıyla çözülmüştür²⁸⁵.

2.5.2. Uluslararası Ödül Mahkemesinin Kurulması

Konferansın ikinci genel oturumunda Almanya'dan Baron Marschall Von Bieberstein, hükümetinin kendisine deniz savaşında yapılan yakalanmaların yasallığına ilişkin uluslararası bir mahkemenin kurulmasına ilişkin konferans önerisi sunma talimatı verdiğini ilan etmiştir. Söz konusu mahkemenin temyiz mahkemesi olarak işlev gören yüksek bir

²⁸³ Vagts, a.g.m., s. 35.

²⁸⁴ Tetik, Güzel, a.g.e., s. 38.

²⁸⁵ Hull, a.g.e., s. 388-89.

adalet divanı olması gerekiyordu. Büyük Britanyalı Sör Edward Fry, Alman meslektaşının ifadesini memnuniyetle karşılayarak, İngiliz heyetinin de aynı türden talimatlar aldığını söylemiştir²⁸⁶.

Konu, Baron Marschall'ın açılış konuşmasıyla tartışmaya açıldıktan sonra Sir Edward Fry, Brezilya'dan M. Ruy Barborasa olumlu yaklaşırken, Japonya'dan M. Tsudzuki heyetinin, açık ve kesin bir uluslararası ödül hukuku kanunu üzerinde anlaşmaya varılincaya kadar böyle bir mahkemeye oy vermekten kaçınacağını ifade etmiştir. Bu itirazı tahmin eden Baron Marschall, 1856 Paris Bildirgesinin ve bazı anlaşmaların konuyla ilgili geleneksel bir yasanın temelini attığını ve konferansında bunu güçlendireceğini ifade etmiştir. İsveç'den M. Hammarskjöld önerilen mahkemeyi “ilerlemenin en büyük adımları” olarak nitelendirmiş ve konuya olumlu yaklaşmıştır. Amerika'dan Choate' da olumlu yanıt verenler arasındaydı²⁸⁷.

Bir sonraki soru ise mahkemenin tüm yakalama davaları üzerinde mi yoksa yalnızca tarafsızların söz konusu olduğu davalar üzerinde yargı yetkisine sahip olması gerektiği ile ilgili olmuştur. Bu soruya ilişkin kabul edilen uzlaşma her ikisini de kapsamıştır. Bir diğer tartışma konusu ise uluslararası yargı yetkisinin kalıcı mı yoksa yalnızca savaş vesilesiyle mi oluşturulacağı ile ilgilidir. Choate bu konuya ilişkin mahkemenin kalıcı olmasını ancak savaş durumunda her savaşçı tarafından başka bir yargıç atanması yolunda bir öneride bulunmuştur. Bu öneri kabul edilmiştir. Bir diğer soru mahkemenin anayasası, hakim sayısı, atanmaları ve nitelikleri ile ilgiliydi. İngiliz delegeler, deniz subaylarının mahkemenin değerlendiricisi olarak hareket etmeleri ve teknik konularda danışılmaları gerektiği konusundaki isteklerini dile getirmişlerdir. Uzlaşılan karar deniz hukuku konularında yeterliliğe sahip ve en yüksek ahlaki değerlendirmeden yararlanan içtihatçılar olmasıydı²⁸⁸.

Hakimlerin sayısı ve atanmasına ilişkin soruya ise Alman Planı, ikisi savaşan iki tarafça, diğer ikisi savaşan tarafın seçeceği iki tarafsız güç tarafından ve beşincisi de gerekirse diğer iki tarafsız tarafından seçilecek üçüncü bir tarafsız tarafından atanacak beş hakimin atanmasını önermiştir. Dr. Kriege bu planı hem savaşan taraflara hem de tarafsızlara temsil hakkı tanıdığı ve üç tarafsız yargıcın Lahey Daimi Mahkemesi üyeleri arasından seçilmesini gerektirerek iki uluslararası mahkemeyi birleştireceği için savunmuştur. Sir

²⁸⁶ Hull, *a.g.e.*, s. 427; **BOA., Y.A. HUS.**, 512/110; **BOA., Y.PRK. KOM.**, 15/48.

²⁸⁷ Hull, *a.g.e.*, s. 427-29.

²⁸⁸ Hull, *a.g.e.*, s. 430-37.

Henry Howard, Alman planının, “mahkemenin atanmasını, savaşan taraflara, onların dostlarına ve dostlarının dostlarına verdiğini” ve “savaşan taraflar arasındaki düşmanlık ne kadar büyük olursa olsun, tarafsızlara karşı her zaman savunacakları ortak çıkarları olacağı” için itiraz etmiştir²⁸⁹.

İngiliz planı ise “bu sözleşmenin imzalandığı tarihte deniz ticareti 800.000 tondan fazla olan imzacı güçlerden her birinin bir yargıç atamasını öngörüyordu; ancak bu güçlerden herhangi birinin davaya tara olması halinde, atadığı yargıç davanın kararında yer almayacaktır. Sir Henry Howard bu planın, yargıçların savaşan taraflarca değil, deniz ticaretinde önemli bir paya sahip olan tüm devletler tarafından atanmasını öngördüğünü ve mahkemenin önündeki davayla ilgilenen güçler tarafından atanan yargıçları dışarıda bırakarak tarafsızlığı güvence altına aldığını savunmuştur. Delegasyonunun bir adım daha ileri giderek, savaşın devam ettiği süre boyunca savaşa giren güçlerin atadığı yargıçları dışarıda bırakmaya hazır olduğunu da sözlerine ekledi. Dr. Kriege, her ulusun temsil edilebilmesi için kırk beş yargıçtan oluşan bir mahkemenin pratik olmadığını kabul etmekle birlikte, İngiliz planına "hakkaniyetten yoksun olmakla suçlanabileceği" ve 800.000 tondan çok daha fazla ticaret gemisine sahip olan güçler ile hiç olmayan ya da çok az olan güçler arasında bir ayrım yapmadığı halde, az ya da çok sayıda gemiye sahip olmanın atama hakkını belirlemesine izin verdiği için itiraz etmiştir. Bu konuda uzlaşma, önemli ölçüde deniz kuvvetlerine sahip olan devletlere temsil hakkı verilmesiyle sağlanmıştır. M. Hammarskjöld'ün önerisi üzerine, komite, "diğer güçlerin" savaşın devam ettiği süre boyunca mahkemede temsil edilmeleri ve bu şekilde yerleri doldurulacak yargıçların emekliliklerinin kura ile belirlenmesi yönündeki değişikliği tartışmadan kabul etmiş ve bu değişiklik daha sonra mahkemenin çeşitli güçler tarafından kabul edilmesini sağlamıştır.

Latin Amerika delegasyonlarından Venezuela delegasyonu, çok arzu edilen bir kurumu tesis etmek üzere tasarlanmış olmasına rağmen, egemen devletlerin eşitliği ilkesiyle açıkça çeliştiği için planın oylanmasında çekimser kalacağını açıkladı; Şili delegasyonu da yeni talimatları beklerken oylamada çekimser kalacağını duyurmuştur. Roumania, Norveç, Yunanistan, Belçika ve Servia delegasyonları planı kabul ettiklerini açıklarken, yargıçların eşit olmayan dağılımına rağmen planın kendileri için kabul edilebilir olduğunu çünkü mutlak temsil eşitliğinin olması gereken bir hakemlik mahkemesi ile sadece özel bir tür uluslararası

²⁸⁹ Hull, *a.g.e.*, s. 438.

anlaşmazlığı karara bağlamakla yükümlü olacak bir ödül mahkemesi arasında temel bir fark olduğunu ifade etmişlerdir.

Plana ilişkin bu genel tartışmanın ardından, komisyon kendisine sunulan maddeleri biraz değiştirerek, yirmi yediye karşı iki oyla (Brezilya ve Türkiye) ve on beş çekimser oyla kabul etmiştir. Çekimser kalan delegasyonlardan on tanesi Latin Amerikalıydı; diğer beşi şunlardı: Danimarka, Rusya, Karadağ, İran ve Japonya. Maddeler genel kurulda konferansa sunulduğunda, olumsuz oy sayısı bire (Brezilya; Türkiye bu kez çekimser kaldı), çekimser oy sayısı beşe düşmüş ve olumlu oy sayısı otuz sekize çıkmıştır ancak olumlu oy veren ülkelerden on tanesi bunu yargıçların atanmasıyla ilgili maddenin saklı tutulması koşuluna bağlamıştır²⁹⁰. Sonuç olarak elli yedi maddeden oluşan "Uluslararası Ödül Mahkemesi Kurulmasına İlişkin Sözleşme", konferans tarafından kabul edilen on üç sözleşmeden biri olarak yer almaktadır.

²⁹⁰ Hull, *a.g.e.*, s. 439-48.

SONUÇ

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar savaşın nasıl yapılması gerektiği ile ilgili tartışmalar haklı savaş düşünürleri tarafından ele alınmıştır. Düşünürler genel olarak savaşın haklı/haksız boyutu ile ilgilenmişlerdir. Savaşın haklılığına dair tartışmalar dönemin etkileri ile birlikte değişmiştir. Örneğin, Hıristiyanlık dininin ortaya çıkması ve dinin etkisinden dolayı da pasifist görüşlerin ortaya çıkması savaşa verilen izin konusunun tartışılmasına neden olmuştur. 16. yüzyıldan itibaren ise bu konuda sekülerleşme başlamıştır. Bunun nedeni ise egemenlik kavramının ortaya çıkmasıdır. Dolayısıyla savaş kabul edilen bir olgu haline gelmiştir. Bu tartışmalar jus ad bellum ve jus in bello kriterlerinin oluşmasını ve gelişmesini sağlamıştır. Savaşın kabul edilen bir yaptırım haline gelmesi onu daha insancıl hale getirmek için yapılan çalışmaları durdurmamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren savaş daha insancıl hale getirmek için uluslararası boyutta adımlar atılmaya ve düşünceler artık bağlayıcılık kazanmaya başlamıştır.

İlk adım deniz hukukuna ilişkin 1856 Paris Bildirgesi ile gelmiştir. Bu bildirge ile savaşan devletlerin ve tarafsızların deniz ticaretine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Dolayısıyla “askeri bir savaş, ticari bir barış” sağlanmıştır. Akabinde gelen ve yerel olan 1863 Lieber Yasası ya da kodu, hem orduların tüm davranışlarını yazılı kurallarla kontrol etmeye yönelik ilk girişim hem de savaş yürütme etiğine yönelik ikna edici bir makale olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla birçok kaleminde hemfikir olduğu gibi savaş kurallarının ilk modern kodlamasını oluşturmuştur. En büyük teorik katkısı ise başka bir kuralın yokluğunda şiddeti sınırlamak için askeri gerekliliği genel bir yasal ilke olarak tanımlamasıdır.

1864 Cenevre Sözleşmesi ise, savaşta yaralıların durumunun iyileştirilmesini sağlamıştır. Aynı zamanda sağlık personelleri için dokunulmazlık ya da tarafsızlık olarak adlandırabileceğimiz statüyü sağlamıştır. Bu girişim Uluslararası Kızılhaç Komitesinin kuruluşunu ve beraberinde yerel kuruluşların (11 Haziran 1868’de kurulan “Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti” adıyla kurulan Kızılay gibi) oluşturulmasının da önünü açmıştır.

1868'e gelindiğinde ise Petersburg Bildirgesiyle, Lieber'in askeri gereklilik ilkesinin bir örneği olarak gereksiz acılara neden olan mermilerin kullanılması yasaklanmıştır.

1874 Brüksel Bildirgesi imzalanmış ancak onaylanmamış olsa da Lieber yasasından farklı olarak savaş yasalarını açıklığa kavuşturmayı amaçlayarak bunu tüm hükümetleri bağlayacak şekilde uluslararası zemine taşımayı hedeflemiştir. Yine de Brüksel Konferansının uluslararası arenadaki hukuk fikri üzerinde, özellikle devlet egemenliği ve gücüyle yakından ilişkisi olan hukuk üzerinde etkisi olmuştur. Çünkü bu konferansta devletler kendilerini bağlayacak bir anlaşmaya girmekte çekince yaşamışlardır. Aynı zamanda muharip nitelemenin modern kurallarının ve sivil/askeri hedefler arasındaki ayrım ilkesinin ilk resmi ifadesi Brüksel Bildirgesinde yapılmıştır.

Bahsi geçen bu beş bildirge hükümetlerin daha istikrarlı yaklaştığı 1899 ve 1907 Lahey sözleşmelerinin temelini oluşturmuştur. Her iki konferansta da silahlandırılmanın sınırlandırılması gündeme gelmiş olsa da küçük devlet ve militarist devletlerin itirazı üzerine karara bağlanamamış ve bir temenni olarak kalmıştır. 1864 Cenevre Sözleşmesi karadan daha fazlasını kapsayacak şekilde genişletilerek deniz savaşına uygulanması kararı alınmıştır. 1868'de belirtilen gereksiz acılara neden olan, insan vücudunda ciddi tahribatlara yol açan mermilerin (dumdum gibi) kullanılması yasaklanmıştır. Yine 1863 Lieber Yasası ve 1874 Brüksel Bildirgesi revize edilmiştir. Bunun yanı sıra boğucu gazların kullanımı ve balonlardan ve benzeri nitelikteki araçlardan bomba, mermi, patlayıcı atılması yasaklanmıştır. Savaş esirlerine yönelik sorumluluklar belirlenmiştir. 1907 Konferansında ilk kez tarafsız devletlerin haklarına yer verilmiştir. 1899 tarihli konferansta 26 güç temsil edilirken, 1907'de 44 güç temsil edilmiştir. Bu konferanslar Uluslararası Daimi Tahkim ve Uluslararası Ödül Mahkemesi gibi ilkel yargı yetkisine sahip olsa da, ilk kez "dünya meclisi" yada "dünya federasyonu" olarak adlandırılabilir şeyi tanıtmışlardır.

Öte yandan her iki konferansta da Osmanlı Devleti'ne gerek katılması gerekse imzalaması için yapılan ısrarlar onun uluslararası arenadaki önemli yerini göstermiştir. Osmanlı Devleti ise hem katılırken hem de konferans içerisinde bulunurken oldukça ihtiyatlı yaklaşmıştır. Konferanslara katılmadan önce yabancı basını da takip ederek tavrını belirlemiştir. Konferanslarda, toprak bütünlüğünü, egemenliğini kısıtlayacak veya dahili herhangi bir meselenin bahis olunmayacağına ikna olana kadar konferanslara katılmakta tereddüt yaşamıştır. Katılan Osmanlı delegeleri de konferansların her aşamasını hükümetiyle istişare etmiştir. Osmanlı Devleti'nin konferanslara katılmasının en büyük nedeni kendileri

aleyhinde alınabilecek kararların önüne geçmek olmuştur. Aldığı duyumlardan dolayı haklı nedenleri de vardır. 1907’de Lahey Konferansına davet edilen devletlerin konferansa katılabilmesi için 1899 tarihli sözleşmeyi onaylaması şart koşulmuştur. Osmanlı Devleti ise 1899 tarihli sözleşmeyi, 1907 tarihli konferanstan hemen önce onaylamıştır. Konferansta kendileri aleyhinde kararlar alınmasını önlemek için bu şartı yerine getirdiği muhtemeldir. Yine de Osmanlı Devleti insanlık yararına olacak maddeleri içtenlikle onaylamıştır.

KAYNAKLAR

Alsan, Zeki Mesud, Yeni Devletler Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, C.2, 1951.

Aslan, M. Yasin, “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, *TBB Dergisi*, S. 79, 2008, ss. 235-274.

Bahçekapılı, Nedim, “Kilise Hukuku İlminin Doğuşu”, *Islamic University of Europa Journal of Islamic Research-İslam*, C. 4, S. 2, 2011, ss. 39-47.

Baxter, Richard R., "The First Modern Codification of the Law of War: Francis Lieber and General Orders No. 100", *International Review of the Red Cross* (1961-1997), C. 3, S. 25, 1963, ss. 171-189.

Bayır, Özgün Erler, Sarı, Özden Selcen, “Quincy Wright”, *Savaş Kuramları*, (Ed. Erhan Büyükkakıncı), Adres Yayınları, 2015, ss. 288-311.

Bellamy, Alex J., “Francisco de Victoria (1492-1546)”, *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O’Driscoll), Routledge, 2017, ss. 77-92.

Bilsel, Cemil, *Devletler Hukuku*, İstanbul 1940.

British State Papers 1856, Vol. LXI.

Brunstetter, Daniel R., O’driscoll, Cian, “Conclusion”, *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O’Driscoll), Routledge, 2017, ss. 250-257.

Bujard, Daniele, “The Geneva Convention of 1864 and The Brussels Conference of 1874”, *International Review at the Red Cross*, C. 14, S. 163, 1974, ss. 527-537.

Cahill, Lisa Sawle, “Nonresistance, Defence, Violence and the Kingdom in Christian Tradition”, *Interpretation*, C. 38, S. 4, 1984, ss. 380-397.

Carnahan, Burrus M., "Lincoln, Lieber and the laws of war: the origins and limits of the principle of military necessity", *American Journal of International Law*, C. 92, S. 2, 1998, ss. 213-231.

Carvin, Stephanie, “Francis Lieber (1798-1872)”, *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O’Driscoll), Routledge, 2017, ss. 180-193.

Childress, James F, "Moral Discourse about War in the Early Church", *The Journal of Religious Ethics*, C. 12, S. 1, 1984, ss. 1-18.

Choate, Joseph H., *The Two Hague Conferences*, Princeton University Press, Princeton, 1913.

Christov, Theodore, "Emerde Vattel (1714-1767)", *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O'Driscoll), Routledge, 2017, ss. 156-168.

Coursier, Henri, *Milletlerarası Kızılhaç*, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara 1964.

Cox, Rory, "Gratian (Circa 12th century)", *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O'Driscoll), Routledge, 2017, ss. 34-50.

Cox, Rory, "Historical Just War Theory up to Thomas Aquinas", https://www.academia.edu/12482439/Historical_Just_War_Theory_up_to_Thomas_Aquinas, 2018, s. 5, Erişim Tarihi, 12.05.2022.

Davis, G. Scott, "Francisco Suárez (1548–1617)" *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O'Driscoll), Routledge, 2017, ss. 105-118.

Demirbaş, Çağrı Emin, "Haklı Savaş Öğretisinin Fikri Temelleri Üzerine Bir İnceleme", *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, C. 31, S. 4, ss. 895-921.

Dowdeswell, Tracey Leigh, "The Brussels Peace Conference of 1874 and the Modern Laws of Belligerent Qualification", *Osgoode Hall LJ*, C. 54, 2016, ss. 805-850.

Düstur, I. Tertip, C. VII, Başvekalet Matbaası, Ankara 1941.

Elfröd, R. Jhon, "Christianity and War", *The Cambridge Companion to Christian Ethics*, Cambridge University Press,, (Ed. Robin Gill), 2001, ss. 179-192.

Ereker, Fulya "İlk Çağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 1, S. 3, 2004, ss. 1-36.

Evans, Mark, "Introduction: Moral Theory and the Idea of a Just War", *Just War Theory*, Palgrave Macmillan, New York, 2005, ss. 1-21.

Fixdal, Mona, Smith, Don, "Humanitarian Intervention and Just War", *Mershon International Studies Review*, C. 4, S.2, 1988, ss. 282-312.

Gasser, Hans-Peter, "A look at the Declaration of St. Petersburg of 1868", *International Review of the Red Cross*, C, 33, December 1993, ss. 511-516.

- Geslin, Albane, "From Justum Bellum to Jus ad Bellum: Conceptual Shifts or Mere Semantic Variations?" *Revue de Metaphysique et de Morale*, C. 64, S. 4, 2009, ss. 459-468.
- Grotius, Hugo, *Savaş ve Barış Hukuku (De lure Belli Ac Pacis)*, (Çev. Seha L. Moray), Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967
- Gülboy, Burak Samih, *Mutlak Savaş: Birinci Dünya Savaşı'nın Kökenleri Üzerine Clausewitzyen Bir Çözümleme*, Dergah Yayınları, 2019.
- Hashmi, Sohail H. (Ed.), *Just Wars, Holy Wars, Jihads: Chirstian, Jewish and Müslim Encounters and Exchanges*, Oxford University Press, 2012.
- Higgins, A. Peace, *The Hague Peace Conferences*, Cambiridge Universty Press, 2014.
- Hocaoğlu, Durmuş, "Savaş ve Barış Üzerine", *Savaş ve Toplum: Savaş Üzerine Yazılar*, (Ed. Gürsoy Akça, İkbâl Vurucu), Eğitim Yayınevi, 2017, ss. 30-59.
- Hoş, Hasan Serdar, *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*, On İki Levha Yayınları, Haziran 2020.
- <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/105>, Erişim Tarihi 21/12/2021.
- <https://wiki.ieg-mainz.de/ghra/articles/kempf-the-hague>, Erişim Tarihi 18/05/2022.
- Hull, William Isaac, *The two Hague Conferences and Their Contributions to International Law*, Boston, Ginn, 1908.
- İren, Adem Ali, Muharrem Gürkaynak, "Batı Medeniyeti ve Hıristiyanlıkta Haklı Savaş Geleneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 35, ss. 147-178.
- Jhonson, James Turner, "Secularized Just War Doktrine: Grotius, Locke and Vattel", *İdeology, Reason and the Limitation of War*, Princeton University Press, 2015, ss. 208-256.
- Justenhowen, Heinz-Gehard, "Francisco de Vitoria: Just War as Defense of International Law In", *From Just War to Modern Peace Ethics*, De Gruyter, 2012, ss. 121-136.
- Kalaycı, Caner, "Jus ad Bellum ve Jus in Bello İlişkisi", *Uluslararası İnsancıl Hukuk: Kavramlar, İlkeler ve Yeni Gelişmeler*, (Ed. Prof. Dr. Fatma Taşdemir, Dr. Öğrt. Üyesi, Gökhan Albayrak), Adalet Yayınevi, 2018, ss. 61-81.
- Kelsay, John, "Alberico Gentili (1552–1608)", *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O'Driscoll), Routledge, 2017, ss. 118-128.
- Kemmerer, Lisa, "Just War and Warrior Activists", *Green Theory & Praxis*, C. 4, S. 2, 2008, ss. 25-49.

Keskin Ata, Funda, “Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış”, *Mülkiye Dergisi*, C. 38, S. 3, 2014, ss. 83-100.

Keskin, Funda, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyetler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 1998.

Kılınç, Sami, Altuncu, Abdullah, “Yahudilikte Savaş Kuralları ve Savaşla İlgili Yaklaşımlar”, *Turkish Studies*, C. 112, S. 20, ss. 146-166.

Kolasi, Klevis, “Savaşın Değişen Niteliği ve Jus ad Bellumun Jus in Belloya Etkisi”, *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 35, S. 1, 2017, ss. 1-29.

Kolb, Robert, “Origin of the Twin Terms Jus ad Bellum/Jus in Bello”, *International Review of the Red Cross*, C. 37, S. 320, 1997, ss. 553-562.

Kreider, Alan, “Military Service in the Church Orders" *Journal of Religious Ethics*, C. 31, S. 3, 2003, ss. 415-442.

Legenhausen, Dr. Muhammet, "Islam and Just War Theory", *Journal of Religious Thought*, C. 26, 2008, ss. 135-166.

Lunch, Lucy, “Proceting the Non-Combatant: Chivalry, Codes and the Just War Theory", *Ex Historia*, C. 6, 2014, ss. 59-80.

Mancini, Matthew J., “Francis Lieber, Slavery and the “Genesis” of the Laws of War”, *The Journal of Southern History*, C. 77, S. 2, 2011, ss. 325-348.

Mangan, Josep T., “An historical analysis of the principle of double effect”, *Theological Studies*, C. 10, S. 1, 1949, ss. 41-61.

Meray, Seha L., *Uluslararası Hukuk ve Örgütler*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1977.

Morill, Dan L., “Nicholas II and the Call for the First Hague Conference”, *The Journal of Modern History*, C. 46, S. 2, ss. 296-313.

Orend, Brian, “Immanuel Kant (1724-1804)”, *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O’Driscoll), Routledge, 2017, ss. 168-180.

Övüngen, Fatih, *Silahlı Çatışmalarda Denizde Zapt ve Müsadere*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017.

Özel, Ahmet, “Esir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, ss. 382-389.

Öztürk, Asım, *İslam Savaş Hukukunun Kökenleri: Kur'an ve Sünnet'te Savaş*, İbni Haldun Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Paust, Jordan J., "Dr. Francis Lieber and the Lieber Code", *Proceedings of the ASIL Annual Meeting*, Cambridge University Press, C. 95, 2001, ss. 112-115.

Picket, Jean, "The First Geneva Convention", *International Review of The Red Cross*, C. 29, S. 271, ss. 277-285.

Piirimäe, Pärtel, "Alberico Gentili's Doctrine of Defensive War and its Impact on Seventeenth-Century Normative Views" *The Roman Foundations of the Law of Nations*, 2010, ss. 187-209.

Reichberg, Gregory M., "Preventive War in Classical Just War Theory", *J. Hist. Int'l L.*, 2007, ss. 5-34.

Reichberg, Gregory M., "Thomas Aquinas on Military Prudence", *Journal of Military Ethics*, C. 9, S. 3, 2010, ss. 262-275.

Reichberg, Gregory M., "Thomas Aquinas (1124/5-1274)", *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O'Driscoll), Routledge, 2017, ss. 50-61,

Reinsh, Paul S., "The Declaration of London", *The North American Review*, C. 190, S. 647, October 1909, ss. 479-487.

Roberts, Sir Adem, "Foundational myths in the laws of war: The 1863 Lieber Code, and the 1864'Geneva Convention", *Melbourne Journal of International Law*, C. 20, S. 1, 2019, ss. 1-38.

Schindler, D., Toman, J., *The Laws of Armed Conflicts*, Martinus Nijhoff Publisher, 1988.

Scott, James Brown, "The Declaration of London of February 26, 1909", *Journal of International Law*, C. 8, S. 2, ss. 274-329.

Scott, James Brown, *The Proceedings of the Hague Peace Conferences*, Oxford University Press, 1920.

Sicill-i Kavanin, C. XI.

Steward, Gavin, “Marcus Tullius Cicero (M.Ö 106- M.Ö 43)”, *Just War Thinkers: From Cicero to the 21 st Century*, (Ed. Daniel R. Brunstetter, Cian O’Driscoll), Routledge, 2017, ss. 8-21.

Stockton, C. H., “The International Naval Conference of London, 1908-1909”, *The American Journal of International Law*, Vol. 3, No. 3, Jul 1909, ss. 596-618.

Stockton, Charles H., “The Declaration of Paris”, *American Journal of International Law*, C. 14, S. 3, 1920, ss. 356-368.

Stummps, Cristoph, “Hugo Grotius: Just War Thinking Between Theology and International Law. In”, *From Just War to Modern Peace Ethics*, De Gruyter, 2012, ss. 197-216.

Swift, Louis J., “St Ambrose on Violence and War”, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Johns Hopkins University Press, American Philological Association, C. 101, 1970, ss. 533-543.

Şimsek, Murat, Abdul Qadoos, “ İslam’da Sosyal Barışın sağlanmasında Şiddete Başvurmama İlişkisi”, *İslam Medeniyeti Dergisi*, C. 6, S. 46, ss. 25-49.

Şimsek, Murat, “İslam-Savaş- Barış-Batıda Hz. Peygamberin Askeri Kişiliği Üzerinden İslam’a Bakış”, *Journal of Islamic Law Studies*, S. 17, 2011, ss. 263-281.

Taslaman Kalkavan, Feryal, *Geçmişten Günümüze “Haklı Savaş” Kavramının Yorumu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2011,

Tetik, Ahmet, Güzel, Mehmet Şükrü, *Osmanlılara Karşı İşlenen Savaş Suçları (1911-1921)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

Vagts, Detlev F., “The Hague Conventions and Arms Control”, *American Journal of International Law*, 2000, C. 94, S. 1, ss. 31-41.

Vali, Valentina, “At the Dawn of International Law: Alberico Gentili”, *NCJ Int’l L. & Com. Reg*, C. 40, S. 1, 2014, ss. 135-170.

Varlık, Ali Bilgin, “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”, *Avrasya Terim Dergisi*, C. 1, S. 2, 2013, ss.114-129.

Von Elbe, Joachim, “The Evolotion of the Concept of the Just War İn International Law”, *The American Journal of International Law*, C. 33, S. 4, 1936, ss. 665-688.

Walzer, Michael, *Haklı Savaş, Haksız Savaş: Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlaki Bir Tez*, (Çev. Mehmet Doğan), Alfa Yayınları, 2017.

Weist, Daniel H., “Aquinas's Opposition to Killing the Innocent and its Distinctiveness within the Christian just War Tradition”, *Journal of Religious Ethics*, C. 45, S. 3, 2017, s. 481-509.

Yaman, Ahmet, “Savaş”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009.

Yılmaz, Esat Mahmut, *Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011.

Zurbuchen, Simone, “Vattel’s Law of Nations and Just War Theory”, *History of European Ideas*, C. 35, S. 4, 2009, s. 408-417.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA).

BOA., Y.A. HUS., 493/12., 501/80., 501/130., 509/84., 511/5., 512/47., 512/52., 512/93.

BOA., Y.A. RES., 104/22., 104/31., 109/76., 113/23.

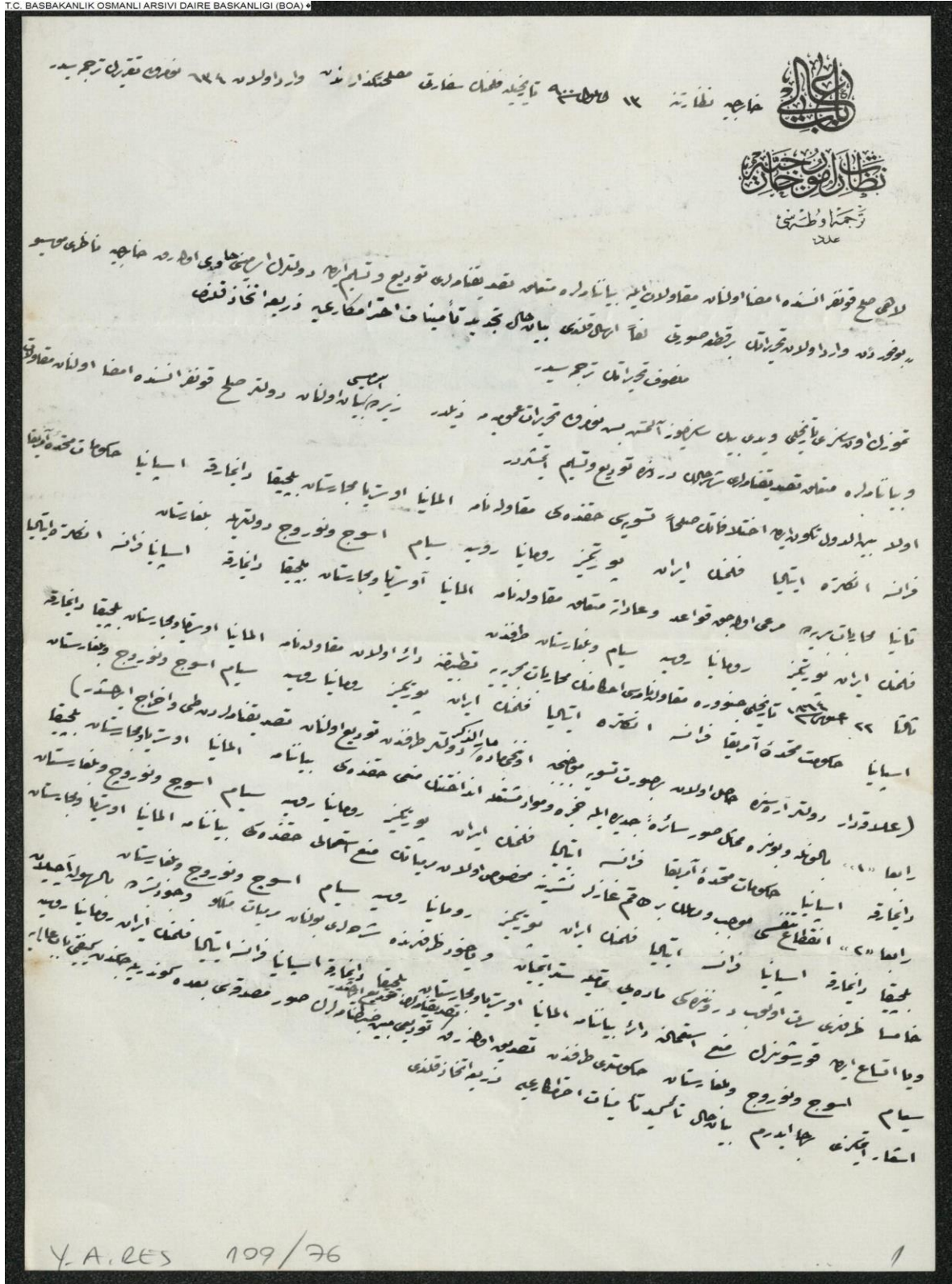
BOA., YEE., 75/14.

BOA., Y. MRZ. d., 8095., 14423.

BOA., Y.MTV., 299/44.

BOA., Y. PRK. HR., 27/9., 27/34., 27/58., 27/91., 28/74.

BOA., Y.PRK. KOM., 15/34., 15/48., 15/58.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بسم الله الرحمن الرحيم
 بسم الله الرحمن الرحيم

۱	اَلْمَدِينَة	۲۶	اَلْمَدِينَة
۲	(مَدِينَة مَحْمُودِيَة) اَلْمَدِينَة	۲۷	اَلْمَدِينَة
۳	اَلْمَدِينَة (مَدِينَة مَحْمُودِيَة)	۲۸	اَلْمَدِينَة
۴	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۲۹	اَلْمَدِينَة
۵	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۳۰	اَلْمَدِينَة
۶	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۳۱	اَلْمَدِينَة
۷	(مَدِينَة مَحْمُودِيَة) اَلْمَدِينَة	۳۲	اَلْمَدِينَة
۸	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۳۳	اَلْمَدِينَة
۹	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۳۴	اَلْمَدِينَة
۱۰	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۳۵	اَلْمَدِينَة
۱۱	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۳۶	اَلْمَدِينَة
۱۲	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۳۷	اَلْمَدِينَة
۱۳	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۳۸	اَلْمَدِينَة
۱۴	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۳۹	اَلْمَدِينَة
۱۵	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۴۰	اَلْمَدِينَة
۱۶	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۴۱	اَلْمَدِينَة
۱۷	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۴۲	اَلْمَدِينَة
۱۸	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۴۳	اَلْمَدِينَة
۱۹	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۴۴	اَلْمَدِينَة
۲۰	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۴۵	اَلْمَدِينَة
۲۱	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۴۶	اَلْمَدِينَة
۲۲	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۴۷	اَلْمَدِينَة
۲۳	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۴۸	اَلْمَدِينَة
۲۴	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۴۹	اَلْمَدِينَة
۲۵	اَلْمَدِينَة مَحْمُودِيَة	۵۰	اَلْمَدِينَة

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Sümeyye ÇELİK			Fotoğraf
Doğum Yeri:				
Doğum Tarihi:				
Medeni Durumu:				
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Mehmet Çolak İlköğretim Okulu	-	Gaziantep	2002-2007
Ortaöğretim	Dulkadiroğlu Ortaöğretim	-	Kahramanmaraş	2007-2010
Lise	Hoca Ahmet Yesevi Anadolu İmam Hatip Lisesi	-	Kahramanmaraş	2010-2014
Lisans	Artvin Çoruh Üniversitesi	Tarih Bölümü	Artvin	2014-2018
Yüksek Lisans	Artvin Çoruh Üniversitesi	Tarih Bölümü	Artvin	2019-2023
İş Deneyimi:	-			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	-			
e-posta				
Yayınlarımlarım:	-			